

RS Global

SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SOCIAL AND ECONOMIC
ASPECTS OF EDUCATION
in Modern Society

**Proceedings of the
XXIII International Scientific and
Practical Conference**

**Social and Economic Aspects
of Education in Modern
Society**

**Vol.1, November 25, 2020,
Warsaw, Poland**

Copies may be made only from legally acquired originals.
A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

ISBN 978-83-958980-2-0

© RS Global Sp. z O.O.;
© The Authors

**RS Global Sp. z O.O.
Warsaw, Poland
2020**

Founder:
RS Global Sp. z O.O.,

Warsaw, Poland

**Publisher Office's
address:**

Dolna 17, lok. A_02
Warsaw, Poland,
00-773

E-mail:
rsglobal.poland@gmail.com

The authors are fully responsible for the facts mentioned in the articles. The opinions of the authors may not always coincide with the editorial boards point of view and impose no obligations on it.

CONTENTS

ECONOMY

Raisa Khachaturian

SUPPLY-DEMAND SHOCKS AND GOVERNMENT RESPONSE TO PANDEMIC ISSUES
(EXAMPLE OF GEORGIA)..... 3

Gayurov Khakim Sharifovich, Toshmatova Munira Dalilovna

THE GLOBAL ECONOMIC IMPACT OF THE COVID-19 OUTBREAK..... 6

Гетманьчик Іванна Петрівна, Рубан Ольга Олександрівна,

Грицишин Наталія Михайлівна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У СКЛАДІ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ
УКРАЇНИ..... 12

Лаврова-Манзенко О. О.

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ..... 18

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

Lali Karanadze

INEQUALITY AND RIGHT-WING POPULISM..... 25

ART

Арутюнян А. Г.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ИЗУЧЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО МУЗЫКАЛЬНОГО
ФОЛЬКЛОРА..... 28

HISTORY

Кудінов Д. В.

ЗМІНИ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ: АНАЛІЗ МЕМУАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 31

Matuka Natsvaladze

“GREEK PROJECT” – CLUE TO THE HISTORY OF GEORGIA 50-90-IES OF
XVIII CENTURY..... 38

Nadtoka O. M.

WOJNA UKRAIŃSKO-POLSKO-ROSYJSKA 1920 ROKU W INTERPRETACJI JEJ
UCZESTNIKÓW ORAZ POLSKI KIERUNEK PROPAGANDY BOLSZEWICKIEJ
(NA PRZYKŁADZIE BOLSZEWICKICH ULOTEK KWIEŃNIA – WRZEŚNIA 1920)..... 44

Чиж В. С.

ДОПОМОГА ООН У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ..... 54

SUPPLY-DEMAND SHOCKS AND GOVERNMENT RESPONSE TO PANDEMIC ISSUES (EXAMPLE OF GEORGIA)

Raisa Khachaturian, Academic Doctor of Economics, Associate Professor of Samtskhe-Javakheti State University; Associate Professor of Georgian National University SEU, Georgia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7240

Abstract. In this article, it is discussed the main threats and consequences of the cause of the modern economic crisis - the coronavirus pandemic - that have affected the macroeconomic situation in different countries and regions of the world. The focus is on the radical international economic changes that have caused supply and demand shocks, which have conditioned the structural nature of the crisis. The negative consequences of the pandemic in different sectors of the world are analyzed and general tendencies related to foreign trade, protectionism, employment, fiscal, monetary and other policies are listed.

It describes the anti-crisis economic plan developed by the Georgian government and provides examples related to corporate tax shelters.

Finally, the conclusion stresses that the priority of the post-crisis economic plan should be to position the country well after the end of the pandemic, as well as to overcome macroeconomic problems such as current account deficits, public debt, unemployment and poverty, rapid economic growth, competitiveness and etc.

Keywords: pandemic, demand shock, supply shock, crisis, government decision.

Introduction. The coronavirus pandemic has become a major cause of the modern economic crisis, the depth and severity of which has not yet been fully realized. First, this uncomfortable event is a difficult challenge to global health, but at the same time it poses a significant threat to the global economy. The fact that several processes are merging at the same time complicates matters. The world is in a crisis zone. At first glance, this may seem common, but it should also be noted that the global economic crisis of the last 300 years was not caused by medical problems.

The pandemic first led to the severing of economic ties, the closing of borders and the banning of mass events. All this led to a shock in deliveries. The last time a similar situation occurred in the world was in the 1970s, when the countries of the Arab world imposed an oil embargo.¹ In turn, the current supply shock is caused by a sharp decline in capital and labor resources, which has led to the closure of enterprises, individual regions, and countries as a whole. In addition, due to restrictions imposed on the operation of transport communications and the logistics chain, the fertility of common factors has also declined.

Purpose. It should be noted that in addition to the supply shock, there is also a demand shock. From an international economic point of view, this is reflected in the declining demand for export goods for export-oriented countries. Consequently, the demand for imports from other countries is decreasing. In addition, there is a decrease in domestic demand, which is mainly due to the devaluation of monetary units and the reduction in the purchasing power of the population. For example, in Georgia in March 2020, the Georgian Lari reached an unprecedented level - \$1 = 3.48 GEL, however, the situation has relatively improved and the national currency against the dollar in recent months (June-August) remains in the range of 3.00-3.07.²

Research methods. The combination of supply and demand shocks is an essential feature of the global crisis and predetermines its structural nature. Practice has shown that such crises do not occur very often. They are based on technological advances that lead to a serious renewal of economic, socio-political, intellectual and ideological living conditions. The new structural crisis caused by the coronavirus is radically changing the paradigm of public life. In the normal economic world, the situation changes daily. Therefore, in developing an anti-crisis program, both the extreme

¹ Raisa Khachaturian, "Global Economic Equilibrium in Transition" Tbilisi, publishing house "Basiani", p. 35, 2009

² Retrieved from <https://www.nbg.gov.ge>

tasks of neutralizing the devastating consequences of the spread of the coronavirus and the medium-term structural challenges shaping the contours of the new socio-economic realities must be considered. Long-term trends require a separate analysis. Currently, the most important thing is to take anti-crisis measures and implement them. Governments and experts from all countries are working together to fight against a double blow: a pandemic and an economic crisis.

First of all, there is a need to understand the economic challenges created by governments, to manage medical threats and humanitarian tasks, under resource-constrained conditions, launch of economic benefits and stimulus packages, define the timing of the crisis, accelerate e-government reforms, develop existing platforms and increase their accessibility, and generally provide financial assistance to those in demand and thus support manufacturers. On the other hand, it is necessary to understand the positive and negative international experience in dealing with the economic crisis, to alleviate administrative pressure on companies, to eliminate excessive controls. In this regard, it is necessary to mention the timely and important response of the Government of Georgia, which is linked to the decision taken in April of this year to provide goods for healing/medical purposes and/or to exempt imports from VAT. By the joint order of the Minister of Finance and the Minister of IDPs from the Occupied Territories, Labor, Health and Social Affairs, the supply and/or import of the following goods shall be exempt from VAT until 1 October 2020: safety face shields, polythene shoe covers, disposable gloves, disposable insulating clothing, the packaging of medical gowns, disposable cap and polythene shoe covers, plastic goggles, medical veils and masks, non-contact forehead thermometers.¹ The mentioned decision, in addition to helping the health sector to combat the pandemic smoothly, increases the demand for this product category. The government of our country has also implemented several measures - anti-crisis plans have been drawn up in various ministries and agencies, among which the anti-crisis economic plan is remarkable from a macroeconomic point of view. According to the plan, the fight against the pandemic was conducted in two directions: to save the health of citizens, life and the Georgian economy. In the first phase of the plan, emergency assistance was provided to citizens and entrepreneurs, taxes were deferred for 4,500 companies, insurance on the price of building materials was provided for infrastructure projects, etc. However, the pandemic still had a negative impact on the country's economy, resulting in a 4% slowdown in economic growth of 4%, a reduction of budget revenues by 1.8 billion GEL and a reduction of current expenditures by 300 million GEL.² Under the coronavirus conditions, the Eurozone economy also faced a simultaneous supply and demand shock. The global value chain, in which China played a leading role, was severely affected by the pandemic, which had a negative impact on the macroeconomic situation of countries around the world. China's production has fallen sharply, leading to a slowdown in imports of consumer goods and industrial raw materials; as a result, the supply chain of European companies has been directly or indirectly disrupted. At the same time, the joint demand has been reduced. The closure of China and the economic slowdown have led to a decline in demand for European goods or capital. In addition, domestic demand for non-primary productions declined.³

The pandemic has had a negative impact on many sectors of economies of leading countries: manufacturing, the financial sector, tourism, retail, leisure and entertainment. Automobile and electrical appliance manufacturers, stock exchanges and financial markets have been particularly badly affected. As a result, the demand for long-term, non-primary production has decreased. As for the service sectors such as hotels, restaurants, cinema and theatre, they found themselves in a state of social distancing at the earliest possible moment and in a state of shock in relation to demand. Demand for clothing and accessories decreased in the retail sector and increased in everyday items such as groceries, cleaning products and medicines. However, the biggest impact of the coronavirus was on the tourism and transportation sector. There has been both a supply and a demand shock. Considering the current situation, it is difficult to define precise estimates, the same losses, we will therefore refrain from any statistical data at this stage of the study. As for Georgia, despite the benefits received in the field of tourism (and in case of suspension of activities in general)⁴, it has also suffered great losses in this sector. Since this sector occupies a large share

¹ See details. on rs.ge

² Retrieved from <https://stopcov.ge>

³ Retrieved from <http://www.parliament.ge/ge/kvleviti-centri>

⁴ According to the decision made by the Government of Georgia, persons operating in the tourism sector, as well as those business entities that have suspended their activities due to the current situation, have the opportunity to defer declared tax liabilities in the income and property tax part for 4 months, until November 1 of this year. rs.ge

of the Georgian economy and, therefore, economic growth is largely due to tourism, we can conclude that the country in terms of macro-indicators will be unfavorable for some time.

Research results. The economic consequences of the coronavirus pandemic have varied from region to region and country to country, although we can outline the general tendencies that will emerge soon:

- Free foreign trade and globalization, which have become a major focus of international cooperation since China's accession to the World Trade Organization in 2001, will be replaced by protectionism. Industrial activity and employment will be reduced worldwide, contributing to the independence and self-sufficiency of countries, although there will be concomitant inefficiencies. Protectionism may have led to an increase in jobs and thus incomes within countries, although the realities of the 1930s showed that trade barriers reduce economic growth and lead to deflation.

- Consumer attitudes towards the purchase and use of certain types of goods and services, which are essential to life, will last for a long time. This, in turn, will be reflected in consumer expenditures and, consequently, in retail sales. In addition, fiscal stimulus will be increased as monetary policy becomes ineffective.

- With the exception of total protectionism, global supply will far exceed global demand. As a result, excess savings will lead to lower inflation and interest rates. Low inflation and falling prices will weaken people's desire to buy more, further hampering the process of economic recovery.

- According to Bloomberg, the global economy will lose more than \$5 trillion over two years due to the coronavirus pandemic, which, in comparison, is equivalent to the annual volume of Japanese production. He also notes that the world is experiencing its worst recession since peacetime in the 1930s, as the spread of the virus has forced countries to shut down most of their businesses. According to a Bloomberg forecast, although the slowdown will be short-term, it will take a long time for economies to recover from the loss. Despite unprecedented levels of monetary and fiscal stimulus gross domestic product will not be able to return to its pre-crisis level by 2022. According to World Trade Organization experts, the decline in world trade this year could be more than 30%.¹ Therefore, all this indicates that in many countries of the world, both supply and demand shocks will occur for a long time still.

Conclusions. Taking all the above into account, it can be said that macroeconomic stimulus policies today require particular caution. Supply and demand shocks in different countries imply different sets of anti-crisis measures. For example, it is generally known that financial injections lead to an increase in demand, but at the same time have a negative impact on the conditions for supply shocks and create conditions for stagflation. To avoid such a scenario, a new long-term strategic plan for the economic environment should be developed based on the specificities of the State in the different countries of the world. The Government of Georgia, in cooperation with a high-level advisory group of experts, has already started to work intensively on a plan for a rapid exit from the economic crisis. The priorities of this post-crisis economic plan are: to successfully position the country on the world economic map after the end of the pandemic; to overcome macroeconomic problems such as current account deficits, public debt, unemployment and poverty, rapid economic growth and competitiveness, etc.; Successful implementation of the listed priorities will enable the State to radically change the situation and increase the level of confidence. For confidence is the most important economic category, the lack of which causes many macroeconomic problems, including supply and demand shocks.

REFERENCES

1. Raisa Khachaturian, "Global Economic Equilibrium in Transition" Tbilisi, publishing house "Basiani", 2009
2. Retrieved from <https://www.nbg.gov.ge>
3. Retrieved from rs.ge
4. Retrieved from stopcov.ge
5. Retrieved from <http://www.parliament.ge/ge/kvleviti-centri>
6. Retrieved from rs.ge
7. Retrieved from <https://www.rbc.ru/economics/09/04/2020>

¹ Retrieved from <https://www.rbc.ru/economics/09/04/2020>

THE GLOBAL ECONOMIC IMPACT OF THE COVID-19 OUTBREAK

Gayurov Khakim Sharifovich,

candidate of physical and mathematical sciences,

Associate Professor, Tajik State University of Law, Business and Politics, Tajikistan, Khujand

Toshmatova Munira Dalilovna,

candidate of economic sciences,

Associate Professor of the Department of World Economy, Tajik State University of Law, Business and Politics, Tajikistan, Khujand

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7241

Abstract. According to the World Health Organization, the new coronavirus, which first appeared in the Chinese city of Wuhan in December last year, infected more than 110,000 people in at least 110 countries and territories of the world. The virus outbreak has become one of the most serious threats to the global economy and financial markets. Large institutions and banks have reduced their forecasts for the global economy, and the Organization for Economic Co-operation and Development is one of the last countries to do so. Meanwhile, concerns about the impact of coronavirus on the global economy have stirred markets around the world: stock prices and bond yields have plummeted. The continued spread of the new coronavirus has become one of the biggest threats to the global economy and financial markets.

Keywords: Coronavirus, economic downturn, global problem, country indices, intense outbreak, inflation, isolation, crisis, threat to the development of the global economy.

По данным Всемирной организации здравоохранения, вирус, впервые обнаруженный в китайском городе Ухань в декабре прошлого года, заразил более 110 000 человек как минимум в 110 странах и территориях мира. По данным ВОЗ, из числа инфицированных более 4000 человек умерли.[1]

В Китае большинство подтвержденных случаев - на материке зарегистрировано более 80000 случаев заражения. Чтобы сдержать вспышку COVID-19, китайские власти заблокировали города, ограничили движение миллионов и приостановили деловые операции - действия, которые замедлят вторую по величине экономику в мире и затягивают мировую экономику на этом пути.

Что еще хуже, эта болезнь быстро распространяется по всему миру, причем в таких странах, как Италия, Иран и Южная Корея, зарегистрировано более 7000 случаев в каждой. Другие европейские страны, такие как Франция, Германия и Испания, также наблюдали недавний всплеск, превышающий 1000 случаев. [2]

«С экономической точки зрения ключевой вопрос заключается не только в количестве случаев COVID-19, но и в степени негативного воздействия на экономику мер по сдерживанию», - сказал в своем докладе Бен Мэй, глава глобального макроэкономического исследования в Oxford Economics. неделя.

«Широко распространенные блокировки, подобные тем, которые были введены Китаем, были введены в некоторые «горячие точки» для вирусов», - сказал он, добавив, что такие меры, если они будут приняты непропорционально, могут вызвать панику и еще больше ослабить мировую экономику.

Опасения по поводу воздействия коронавируса на мировую экономику потрясли рынки во всем мире, снизив цены на акции и доходность облигаций.

Вспышка привела к тому, что крупные учреждения и банки сократили свои прогнозы по мировой экономике. Одной из последних является Организация экономического сотрудничества и развития.

В мартовском отчете ОЭСР заявила, что понизила свои прогнозы роста на 2020 год почти для всех стран. Согласно отчету, рост валового внутреннего продукта Китая был самым значительным по величине. Азиатский экономический гигант, как ожидается, вырастет на 4,9% в этом году, медленнее, чем предыдущий прогноз в 5,7%, говорится в сообщении ОЭСР. [3]

Влияние воздействия значительно будет отмечено в следующих направлениях экономики мира:

Замедление производственной активности

Производственный сектор в Китае сильно пострадал от эпидемии вируса. Индекс менеджеров по закупкам Caixin / Markit - опрос частных компаний - показал, что в феврале производственная активность в Китае сократилась, достигнув рекордно низкого уровня 40,3. Такое замедление китайского производства нанесло ущерб странам с тесными экономическими связями с Китаем, многие из которых являются странами Азиатско-Тихоокеанского региона, такими как Вьетнам, Сингапур и Южная Корея.

По мнению ряда аналитиков, для возобновления работы заводов в Китае требуется больше времени, чем ожидалось. По словам экономистов, это, наряду с быстрым распространением COVID-19 за пределами Китая, означает, что глобальная производственная активность может оставаться подавленной дольше.

Сокращение сферы услуг

Вспышка вируса в Китае также поразила индустрию услуг в стране, поскольку сокращение потребительских расходов нанесло ущерб розничным магазинам, ресторанам и авиации. Индекс деловой активности Caixin / Markit Services для Китая в феврале составил всего 26,5, первое падение ниже уровня в 50 пунктов с момента начала исследования почти 15 лет назад. [4]

Китай не единственная страна, где сектор услуг ослаб. Сектор услуг в США, крупнейшем потребительском рынке в мире, также сократился в феврале, согласно данным IHS Markit, который собирает ежемесячные данные PMI.

Одной из причин сокращения услуг в США стало сокращение «нового бизнеса из-за рубежа, поскольку клиенты удерживались от размещения заказов в условиях глобальной экономической неопределенности и вспышки коронавируса», - сказал IHS Markit.

Снижение цен на нефть

Снижение мировой экономической активности привело к снижению спроса на нефть, поднимая цены на нефть до многолетних минимумов. Это произошло еще до того, как разногласия по поводу сокращения добычи между ОПЕК и ее союзниками привели к последнему падению цен на нефть. Аналитики сингапурского банка DBS заявили, что снижение спроса на нефть в результате вспышки вируса и ожидаемого увеличения предложения Вспышка коронавируса (COVID-19) уже принесла значительные человеческие страдания и экономический спад.

Сокращение объемов производства в Китае ощущается во всем мире, отражая ключевую и растущую роль Китая в глобальных цепочках поставок, туристических и товарных рынках. Последующие вспышки в других странах с аналогичными эффектами, хотя и в меньшем масштабе. [5]

Перспективы роста остаются крайне неопределенными.

- Предполагается, что эпидемия достигнет пика в Китае в первом квартале 2020 года и вспышки в другие страны оказываются мягкими и сдержанными, глобальный рост может быть снижен примерно на ½ процента в этом году, относительно ожидаемого в ноябре 2019 года экономического прогноза.

- Соответственно, согласно прогнозам, ежегодный рост мирового ВВП в 2020 году снизится до 2,4% в целом по сравнению с уже слабым 2,9% в 2019 году, при этом рост может быть даже отрицательным в первом квартале 2020 года.

- Перспективы для Китая были значительно пересмотрены, и в этом году темпы роста снизились до 5%. восстановление к более чем 6% в 2021 году, так как выпуск постепенно возвращается к уровням, прогнозируемым до вспышки.

- Негативное влияние на доверие, финансовые рынки, туристический сектор и нарушение поставок. Сеть способствует пересмотру в сторону понижения во всех странах G20 в 2020 году, особенно сильно связаны с Китаем, такими как Япония, Корея и Австралия.

- При условии, что последствия вспышки вируса исчезнут, как предполагалось, влияние на доверие и доходы целенаправленных политических действий в наиболее уязвимых странах может помочь росту мирового ВВП восстановить до 3¼ процента в 2021 году.

- Более продолжительная и более интенсивная вспышка коронавируса, широко распространенная по всей Азии. Тихоокеанский регион, Европа и Северная Америка значительно ослабят перспективы. В этом случае глобальный рост может снизиться до 1,5

процента в 2020 году, что вдвое меньше, чем прогнозировалось до вспышки вируса. Правительства должны действовать быстро и решительно, чтобы преодолеть коронавирус и его экономические последствия.

- Правительства должны обеспечить эффективные и обеспеченные ресурсами меры общественного здравоохранения для предотвращения инфекции, а также осуществлять целенаправленную политику для поддержки систем здравоохранения, а также защитить доходы уязвимых социальных групп и предприятий во время вируса.

- Поддерживающая макроэкономическая политика может помочь восстановить доверие и способствовать восстановлению спроса, поскольку вспышка вируса ослабляется, но не может компенсировать немедленные сбои, вызванные отключения и ограничения на поездки.

- Если материализуются негативные риски, и рост будет значительно слабее в течение длительного периода, скоординированные многосторонние действия для обеспечения эффективной политики здравоохранения, сдерживания и смягчения мер, поддержки экономик с низким уровнем доходов и совместного увеличения бюджетных расходов будет наиболее эффективным. [6]

Негативные последствия этих событий для других стран значительны, включая прямые разрушение глобальных цепочек поставок, снижение конечного спроса на импортные товары и услуги, а также региональный спад в международном туризме и деловых поездках. Отвращение к риску увеличилось в финансовом рынке, где 10-летняя процентная ставка в США падает до рекордно низкого уровня, а цены на акции резко снижаются, цены на сырьевые товары упали, а доверие бизнеса и потребителей снизилось.

По сравнению с аналогичными эпизодами в прошлом, такими как вспышка атипичной пневмонии в 2003 году, мировая экономика становится существенно более уязвимой, и Китай играет гораздо большую роль в мировом производстве, торговле, туризме и товарных рынках. Это увеличивает экономические последствия для других стран. Даже если пик вспышки окажется недолгим, постепенно Объемы производства и спроса в течение следующих нескольких месяцев по-прежнему будут оказывать существенное влияние на глобальный рост в 2020 году. [7]

На долю Китая приходится растущая доля мировой активности. Признаки стабилизации появились до вспышки COVID-19, хотя экономическая активность оставалась слабой до вспышки COVID-19 данные о деятельности оставались мягкими, но показатели обследования начали стабилизироваться или были видны улучшения как в производстве, так и в сфере услуг. Рост оставался близким к тренду в США, но спрос резко упал в Японии после повышения налога на потребление в октябре и оставался слабым в экономике

Мировая торговля также остается очень слабой. Объемы товарной торговли сократились в четвертом квартале 2019 года. Перед началом вспышки коронавируса также наблюдалось слабое движение воздушного и грузового транспорта. Меры по производству новых экспортных заказов начали увеличиваться, но упали назад во флэш-опросах PMI за февраль, особенно в Японии и Австралии. [8] Более высокие тарифы, наложенные на двустороннюю торговлю между США и Китаем за последние два года, являются важным фактором позади слабости мирового спроса, торговли и инвестиций. Американо-китайская торговля «Первая фаза» соглашение в январе — это долгожданное событие, которое должно помочь смягчить некоторые из этих последствий.

Тем не менее, обязательство Китая приобрести дополнительно 200 миллиардов долларов США товаров и услуг из Соединенных Штатов на период 2020-21 гг. (относительно базового показателя 2017 г. около 180 млрд. долл. США) будет сложно достичь без искажения сторонней торговли, и двусторонние тарифы остаются существенно выше, чем два года назад. В целом, соглашение по первой фазе снижает торможение роста мирового ВВП в 2020 и 2021 гг.

С момента вспышки в январе около 85 000 человек были инфицированы во всем мире, причем это за пределами Китая. Эпицентр вспышки был в провинции Хубэй, на долю которой приходится около 4,5% продукции Китая, но последствия были быстро очевидны по всему Китаю с усилиями по контролю распространения вируса, который привел к широкомасштабным ограничениям на пассажирские перевозки, мобильность рабочей силы и количество рабочих часов.

Имеющиеся показатели за февраль и март указывают на значительное снижение активности в Китае, и предварительные признаки умеренного улучшения к концу месяца вряд ли будет достаточно быстрым, чтобы предотвратить уровень производства.

Предприятия всего мира быстро ощутили спад производства в Китае, учитывая ключевую роль Китая в глобальной цепи поставок, как производитель промежуточных товаров,

особенно в области компьютеров, электроники, фармацевтики, транспортного оборудования, а также в качестве основного источника спроса на многие товары.

Ограничения на поездки и отмена многих запланированных визитов, рейсов, деловых и развлекательных мероприятий строго влияет на многие сферы услуг. Это, вероятно, сохранится в течение некоторого времени. Во всем мире китайские туристы составляют около одной десятой всех трансграничных посетителей, и четверть или более всех посетителей в Японии, Корее и некоторых меньших азиатских экономик. Экспорт туристических услуг в Китай, включая расходы на китайских посетителей также значительно прекращено во многих странах.

Туризм в Китае представляет собой значительный краткосрочный шок неблагоприятного спроса. Это уже очевидно во многих направлениях; Прибытие посетителей в Гонконг, Китай, в феврале было на 95% ниже, чем обычно.

Вспышка коронавируса влияет на число посетителей более широко в основных странах, было бы значительным издержки, при этом на долю туризма приходится непосредственно 4% ВВП в странах ОЭСР и почти 7% занятости населения. [9] В этом году глобальный рост ослабнет и постепенно восстановится в 2021 году.

Перспективы роста очень неопределенные. Прогнозы основаны на предположении, что эпидемия на пике в Китае в первом квартале 2020 года с постепенным восстановлением в течение второго квартала.

Вместе с недавним заметным ухудшением мировых финансовых условий и повышенная неопределенность, это будет сдерживать рост мирового ВВП в начале года, возможно, даже подтолкнув его ниже нуля в первом квартале 2020 года. Даже если эффекты COVID-19 постепенно исчезнут до 2020 года.

Объявленные и реализованные меры политики, включенные в прогнозы, помогут поддержать доходы в ближайшей перспективе, особенно те, которые хорошо ориентированы на пострадавшие фирмы и домашние хозяйства.

Стимул макроэкономической политики в наиболее уязвимых странах поможет восстановить доверие, поскольку последствия вспышки вируса и перебоев со стороны предложения исчезают. Низкие процентные ставки должны помочь спросу, хотя влияние недавних и прогнозируемых изменений в процентных ставках политики на деятельность, вероятно, может быть не такой уж и высокой в странах с развитой экономикой.

Расходы домохозяйств по-прежнему подкрепляются улучшением условий на рынке труда, но замедлением работы это может повлиять на рост доходов, а устойчивый слабый рост производительности и инвестиций может понизить уровень реальной заработной платы. Неопределенность, вероятно, останется повышенной, с торговлей и инвестициями оставаясь очень слабой. [10]

Остается неуверенность в отношении будущих торговых отношений между Великобританией и ЕС и о том, будут ли переговоры по этому вопросу.

Возможность того, что официальная торговая сделка не будет согласована, остается недостатком рисков и источников неопределенности. Торговля между Великобританией и Европейским союзом должны были вернуться к условиям ВТО после 2020 года вместо основного соглашения о свободной торговле товарами. Но предполагается, что в краткосрочной перспективе, перспективы роста будут значительно слабее и более неустойчивыми. Такие последствия могут быть еще сильнее, если подготовка к пограничным мероприятиям не сможет предотвратить значительные задержки, или в случае ухудшения условий финансового рынка и доверия потребителей резко снизится. [11]

В Центральной Азии, возможно, позитивную роль сыграла авторитарная природа власти – правительства оперативно эвакуировали своих граждан из Китая, поставили всех приезжих под карантин, применяя иногда жесткий силовой ресурс, не церемонясь с жалобами попадающих под карантин. В Кыргызстане под наблюдением врачей находится 141 человек; здесь был зарегистрирован один возможный случай заражения приехавшего человека из Уханя, но позже выяснилось, что он здоров. В Казахстане были помещены под карантин некоторые пассажиры рейса, вернувшегося из Китая. Власти Таджикистана запретили полеты в Иран, хотя, учитывая тесные контакты с Ираном, масштабы инфекции в ИРИ и слабый медицинский потенциал в Таджикистан, в этой стране появление вируса наиболее вероятно. 27 февраля власти Узбекистана изолировали в аэропорту всех пассажиров, прибывших из Сеула. Снижение мобильности граждан Центральной Азии в Восточной Азии и Иране могло бы стать

обнадеживающим фактором, объясняющим отсутствие случаев заболевания в этих странах. Но тревожно то, что гораздо больше поездок жители стран ЦА совершают в Россию и Европу, что также увеличивает риск заражения новым вирусом. [12]

Экономическое влияние. Большое беспокойство вызывает влияние вируса на мировую экономику – мировые финансовые рынки очевидно отражают это волнение последовательным снижением уже неделю. Закрытие физических границ, приостановление мобильности населения и снижение как потребления, так и производства – это в первую очередь гарантированно означает снижение темпов мировой торговли, фактора той самой глобализации, которая когда-то смогла обеспечить целый ряд позитивных явлений для мирового населения, включая доступ к разнообразным товарам по приемлемой цене. Как пишет Джеффри Франкель из Гарвардского университета, “вспышка вируса вкупе с торговой политикой президента США Дональда Трампа может ознаменовать конец эпохи, когда неуклонно растущая международная торговля поддерживала глобальный мир и процветание”. Угроза мировому росту сегодня более существенна, учитывая, что в последнее десятилетие экономика Китая росла значительно медленнее, чем раньше, и текущий прогноз МВФ для Китая уже снижен до 5,6% на 2020 год – что составляет самый низкий уровень с 1990 года, при том что другой сценарий предупреждает о снижении темпов роста ВВП Китая до 3,5%. “Это может значительно затруднить глобальный рост, – указывает Франкель, – поскольку мировая экономика в большей степени зависит от Китая, чем когда-либо. В 2003 году Китай составлял всего 4% мирового ВВП; сегодня этот показатель составляет 17% (по текущему обменному курсу). Более того, поскольку Китай является глобальным центром цепочки поставок, сбои в Китае подрывают производство в других местах... Все основные торговые партнеры Китая уязвимы”.

В самом Китае власти уже объявили план стимулирования экономического роста и заявляют о том, что ситуация находится под контролем, но самое главное событие года – сессии ВСНП и НПКСК, которые ежегодно проходят в первые дни марта, были все-таки перенесены на неопределенный срок.

Для всех стран Центральной Азии Китай является торговым партнером номер один, и экспорт Китая в центральноазиатские страны охватывает очень широкий спектр – от продовольствия до товаров промежуточного использования. Как указывает Антон Бугаенко, казахстанский продовольственный рынок достаточно сильно зависит от поставок из Китая по ряду позиций. В частности, на импорт из Китая (не считая торговли со странами ЕАЭС) приходится 44% импортных помидор (\$15,5 млн), 80% бобовых (\$160 тыс.), 50% овощей (\$16,5 млн), 39% орехов (\$11 млн), 56% цитрусовых (\$15,8 млн), 23% персиков и абрикосов (\$22 млн), 60% цветов (\$200 тыс.). [13]

Еще тревожнее ситуация с китайским импортом из региона, который в основном состоит из энергоресурсов и другого сырья. Если он снизится в результате снижения спроса внутри Китая, это сократит приток валюты в регион и вызовет рост доллара. Конечно, если спрос на энергоресурсы в Китае и в другой части развитых стран снизится (а на это напрямую влияет сокращение мобильности, перевозок, перелетов и прочего), то это вызовет более продолжительное сокращение цен на нефть, которые уже достигли годовых минимумов на этой неделе – 51 долл за баррель для марки Брент, а также другие неприятные явления на финансовом рынке. Поставки газа из Казахстана и Узбекистана в Китай уже сократились на 20%. Краткосрочно такая тенденция выправима, но при продолжительном сокращении грозит катастрофой. Падение цен на нефть для экономик стран Центральной Азии является обоюдоострым мечом – это несет прямое влияние на экономики таких стран-экспортеров энергии, как Казахстан и Туркменистан, а также опосредованное влияние на другие – Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан, из-за перетока негативного влияния из России, которая также пострадает от снижения цен на нефть.

Такие опасения вполне имеют под собой почву: сегодня в самом Китае большинство крупных промышленных объектов работают на сниженных объемах, туристический поток остановился, экономика замедляется – трудно представить, что такой глобалистский проект Китая как “Пояс и путь” может продолжать активно функционировать в этих условиях, хотя справедливым будет признать, что его реализация натолкнулась на трудности уже определенное время назад – по причинам, не связанным с коронавирусом, а из-за опасений излишней напористости Китая. [14]

Показательно, что в Кыргызстане совсем недавно из-за антикитайских протестов был сорван крупный проект в рамках BRI. В частности, проект создания новой Зоны свободной

торговли «Ат-Башы» на границе Кыргызстана и Китая был закрыт, хотя должен был стать должен жизненно важной артерией трансграничной торговли в Нарынской области, где товары могут свободно перемещаться между странами. Однако после многотысячных антикитайских митингов, стороны решили отменить договоренности, а правительство Кыргызстана должно будет вернуть инвестору 45 млн сомов. Данный случай показал, что в странах Центральной Азии страхи, связанные с Китаем, остаются на высоком уровне.

Казахстану, как самому важному региональному партнеру Китая по “Поясу и пути”, придется продумать альтернативное развитие. Многие стимулирующие экономику правительственные программы Казахстана связаны с надеждами на реализацию транзитного потенциала страны. Население приграничных с Китаем регионов Казахстана, в первую очередь Алматинской и Восточно-Казахстанской областей, все больше заняты в сферах торговли, логистики и производства с участием китайского капитала. В стране в рамках “Пояса и пути” реализуется масштабная инвестиционная программа по переносу 51 предприятия, которая предусматривает ввоз оборудования и даже работников из Китая. По сообщениям казахстанских властей, в Атырауской области реализуется проект по производству полипропилена, в нем задействованы 400 граждан Китая – из них 161 гражданин Китая не может въехать в страну в последние недели. Кроме этого, в целом в нефтегазовых компаниях работают 800 граждан Китая, из которых 350 не могут въехать в Казахстан по причине коронавируса. Приток капитала из Китая во все эти инвестиционные проекты не может не снизиться, учитывая проблемы в банковской сфере Китая и объемы “плохих долгов”, которые в случае затяжного кризиса могут только умножиться. То есть, спад активности “Пояса и пути” почти гарантирован: проекты, находившиеся на стадии реализации, будут приостановлены. А запланированные проекты, в том числе на этапе подписания меморандумов, скорее всего, будут аннулированы. [15]

Остановит коронавирус глобализацию, которая уже и так страдает от роста национализма и протекционизма по всему миру, или нет, в любом случае странам Центральной Азии, возможно, стоит задуматься об альтернативном развитии глобализации – фокусироваться больше внутри региона, постепенно снижать одностороннюю зависимость от Китая и искать пути диверсификации внешнеэкономических связей и, конечно, от состояния энергетических рынков. С другой стороны, альтернатив для отрезанного от океана региона не так много. В этих условиях, стоит пересмотреть возможности региональной и евразийской торговли – в частности, возможна некоторая переориентация торговли и инвестиций стран Центральной Азии в сторону России и других стран СНГ, если ситуация с вирусом в Китае будет оставаться нестабильной в течение как минимум в течение года.

REFERENCES

1. Данные Всемирной торговой организации ВТО за 2020 год. Retrieved from <https://www.wto.org/>
2. Retrieved from <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-mean-for-the-global-economy>
3. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-coronavirus-pandemic-global-economic-risk/>
4. Coronavirus Could Cost the Global Economy \$2.7 Trillion. By Tom Orlik, Jamie Rush, Maeva Cousin and Jinshan Hong 6 march 2020
5. «Долгосрочные эффекты коронавируса». The Jerusalem Post | JPost.com. 8 марта 2020 года.
6. Муфтий, Риза Ройдила (31 января 2020 года). «10 000 китайских туристов отменили поездки на Бали из-за страха перед коронавирусом: Travel group». Джакартская почта. 1 февраля 2020 года.
7. Retrieved from <https://www.ft.com/content/d848c2de-f5be-3504-b5d0-edc99c8c65ff>
8. Источник: база данных ОЭСР по экономическим перспективам; ПИИ ОЭСР в цифрах, октябрь 2019 года; и Всемирный банк.
9. Источник: база данных ОЭСР по экономическим перспективам; и Маркит.
10. Источник: база данных ОЭСР по экономическим перспективам; ОЭСР Торговля услугами по странам-партнерам; Austrade; Евростат; Направление Жене́раль де
11. Retrieved from https://rus.ozodi.org/a/covid-19_v_stranah_centralnoy_azii/30502152.html
12. Retrieved from http://www.ng.ru/cis/2020-03-05/5_7811_asia.html
13. Расчеты ОЭСР с использованием макроэкономической модели NiGEM. Промежуточный экономический обзор ОЭСР, март 2020 Retrieved from oecd.org/economic-outlook
14. Retrieved from <https://caa-network.org/archives/19280>
15. Retrieved from <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Interim-Economic-Assessment-2-March-2020.pdf>

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У СКЛАДІ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Гетманьчик Іванна Петрівна,

кандидат економічних наук, заступник директора з виховної роботи,
ВСП «Боярський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і
природокористування України», Україна

Рубан Ольга Олександрівна,

кандидат економічних наук, асистент кафедри економіки праці та соціального розвитку,
Національного університету біоресурсів і природокористування України, Україна

Грицишин Наталія Михайлівна,

завідувачка технічного відділення, ВСП «Боярський фаховий коледж Національного
університету біоресурсів і природокористування України», Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7242

Abstract. *Economic and environmental measures related to the formation of nature reserves as key elements of the ecological network of Ukraine are considered. It is shown that in conditions of prevailing private ownership of land, a significant role is played by the forced alienation of land plots promising for conservation, as well as the establishment of environmental restrictions in land use. At the same time, the needs of the economy in land resources should be balanced with the requirements of environmental protection and biodiversity conservation. The additional benefits of creating conservation areas for the local population, which are associated with the creation of healthier living conditions and improving the quality of life, preventing the degradation of natural resources and reducing their pollution, are emphasized. The essence of spatial organization of the conditions of conservation of biological diversity in Ukraine through the formation of land-use areas of nature reserve fund is determined. An approach to improving the ecological and economic bases of the formation of land use areas of nature reserve fund, in particular, in the ecological network in Ukraine is given.*

Keywords: *protected areas, ecological network, environmental restrictions, land use.*

Вступ. На даному етапі розвитку нових земельних відносин використання земельних ресурсів не повною мірою відповідає вимогам раціонального природокористування. Земельні ресурси України (60354,8 тис. га) характеризуються надзвичайно високим рівнем освоєння. Крім того, має місце недостатнє економічне та екологічне обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням.

Аналізуючи економічну сутність земельних ресурсів, як складової частини природних ресурсів зазначимо, що характерною особливістю сучасного розвитку економіки є її екологічна розбалансованість, яка зумовлює негативні зміни в природному довкіллі та генерує інфляційні процеси. Нарощування виробництва товарів і послуг без урахування екологічних детермінант збереження природного капіталу призводить до дедалі більшого його виснаження.

Зазначена проблема є досить важливою для України, яка має екологічно розбалансовану економіку, не ефективно використовувані природні ресурси, забруднене довкілля. Тому для збереження й відтворення природної частини земельних ресурсів потрібно визначити напрями та передумови їх збереження й ефективного використання у вітчизняній економіці, які б узгоджувалися із соціальними, економічними та екологічними параметрами розвитку.

Велике соціальне та екологічне значення мають землі природно-заповідного призначення. За останні десятиріччя площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду зросла більш як удвічі. Однак цього недостатньо, оскільки за стандартами країн Європейського Союзу екомережа має становити понад 10 % території країни [6].

Тому наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. конче зрозумілою стала потреба в створенні неперервної мережі природоохоронних об'єктів.

За таких умов, проблеми формування екологічної мережі України набувають значної актуальності.

Результати дослідження. Головною метою при сталому землекористуванні є не лише досягнення стану рівноваги між екологічними та економічними інтересами, а й обмеження кількісного зростання параметрів чисельності населення, техногенного навантаження тощо в екосистемі з подальшим його утриманням (коливанням) у діапазоні сталості.

Екологічнобезпечне використання земель змушує сприйняти екологічну парадигму розвитку, в основі якої лежить необхідність забезпечення умов виживання людства в середовищі, зміненому його ж діяльністю, та передбачає використання землі за таких умов, які гарантують недопущення незворотних екологічних наслідків та не знижують здатність ефективного функціонування екосистем. Зважаючи на вищезазначене, пропонуємо трактувати поняття «екологічнобезпечне використання земель» як територіально-просторове використання землі в балансокруговому процесі взаємовідносин земля – користувач у межах ємності екосистем за умов, які гарантують певний стан захищеності, недопущення незворотних екологічних процесів на землі та забезпеченості умов виживання людства [3].

Формування екологічних видів землекористування дозволить розв'язати одразу три економічні, екологічні й соціально значимі проблеми:

1) зменшити затрати на ліквідацію наслідків забруднень земельних угідь синтезованими хімічними речовинами, які застосовуються в сільськогосподарській діяльності людини;

2) сприяти попередженню деградаційних процесів у ґрунтах, які виникають за інтенсивного ведення сільського господарства;

3) покращити стан здоров'я населення внаслідок уживання екологічно чистої продукції.

Відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України» [1] проектування екомережі здійснюється шляхом розроблення регіональних схем формування екомережі Автономної Республіки Крим та областей, а також місцевих схем формування екомережі районів, населених пунктів та інших територій України. Для надання завершеності процесу формування екологічної мережі на місцевому рівні нами пропонується здійснювати розробку проектів землеустрою щодо формування землекористування екомережі територій сільських, селищних і міських рад. Першим етапом формування землекористування екомережі є аналіз та оцінка специфіки землекористування складових екомережі в межах адміністративних утворень за рядом позицій. Практично кожне адміністративне утворення з точки зору природної структури як одиниця, тою чи іншою мірою, штучна. Адміністративні утворення, як правило, не збігаються з природними межами, тому ні флористичні, ні синдинамічні критерії, незважаючи на їх природність та безумовну необхідність не є достатніми. Формування землекористування, особливо сільськогосподарського і природоохоронного, необхідно здійснювати з урахуванням ландшафтних критеріїв.

Ландшафтні критерії тісно корелюють з біологічними, які є основними для вибору земельних угідь, що включаються в екомережу. Особливо важливим є тісний зв'язок між показниками біорізноманіття та характеристиками просторової структури ландшафту, під яким розуміється кількісне співвідношення та просторове розподілення різних елементів ландшафту. Аналіз землекористування в межах адміністративно-територіальних утворень бажано проводити з використанням картографічних та інших матеріалів із землеустрою. Це дозволяє виділити ландшафтні елементи різних груп за ступенем змін ландшафту. Таку мережу ландшафтних утворень необхідно розглядати, як територію структурного елементу екомережі локального масштабу. Структурні елементи формування землекористування екомережі, в тому числі природно-заповідного фонду визначаються за об'єктивно обумовленими природними чинниками, просторовими параметрами екосистем та інших типів територіальних утворень.

Таким чином, структурні елементи формування землекористування територій природно-заповідного фонду, як складової частини екомережі включають: землекористування основних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, землекористування буферної території, землекористування відновлювальної території. Вони у своїй неперервній єдності утворюють землекористування екомережі, яке функціонально об'єднує осередки біорізноманіття в єдину регіональну та національну систему.

Під час вибору землекористування основних територій та об'єктів природно-заповідного фонду враховується загальний стан природного рослинного покриву та тваринного світу регіону. Вибір землекористування основних територій та об'єктів природно-заповідного фонду доцільно здійснювати з урахуванням не лише сучасного стану біоти, а й можливостей її відновлення у майбутньому. У першу чергу, включаються території та об'єкти природно-заповідного фонду

(природні та біосферні заповідники, національні природні парки, а також значні за площею заказники та заповідні урочища, регіональні ландшафтні парки тощо); земельні ділянки, на яких зростають рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного та рослинного світу, занесених до Червоної книги України. А також землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони; землі лісового фонду; частково землі оздоровчого призначення з їх природними ресурсами; інші природні території та об'єкти (ділянки степової рослинності, пасовища, сіножаті, кам'яні відслонення, піски, солончаки, земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу природну цінність); частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання – пасовища, луки, сіножаті тощо. В особливих випадках до землекористування основних територій природно-заповідного фонду включаються радіоактивно забруднені землі, що не використовуються та підлягають особливій охороні як природні регіони з окремим статусом.

Критерії вибору землекористування буферної території є перехідними смугами між природними територіями та територіями господарського використання. Основною функцією землекористування буферної території є забезпечення захисту територіальних елементів екомережі від негативного антропогенного впливу. Вони повинні мати площу, достатню для захисту землекористування основних територій та об'єктів природно-заповідного фонду від дії зовнішніх негативних факторів і оптимізації певних форм господарювання з метою збереження існуючих і відновлення втрачених природних цінностей. До складових землекористування буферної території можуть включатися буферні зони природних і біосферних заповідників і національних природних парків; частково землі водного фонду та водоохоронні зони; частково землі лісового фонду; інші заліснені території, у тому числі лісові смуги та інші захисні насадження, які не належать до земель лісового фонду; землі рекреаційного призначення, які використовуються для організації масового відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів; частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання – пасовища, луки, сіножаті тощо.

Критерії вибору землекористування відновлювальної території створюються зі складових елементів екомережі з метою подальшого розвитку та удосконалення функціонування природно-заповідного фонду. Це території, на яких необхідно й можливо відновити природний рослинний покрив, здійснити репатріацію видів рослин і тварин. Основними критеріями вибору землекористування відновлювальної території є збереження на них середовищ існування, навіть якщо природне біорізноманіття повністю знищено (осушені торфовища, деградовані лучні та степові природні пасовища, зрізжені ліси, агроценози інтенсивного використання), реальна можливість проведення ренатуралізаційних заходів. Відновлення екологічних зв'язків між природними територіями може здійснюватися як природними, так і штучними шляхами – посадкою лісу, залуженням прибережних смуг вздовж річок тощо.

До складових землекористування відновлювальної території належать земельні угіддя, які повинні відігравати функцію взаємозв'язків біоти з основними територіями: здавна орані, низькопродуктивні, вдруге засолені, внаслідок надмірного зрошення; пасовищні збої, ділянки прогону худоби та місця його постійної концентрації; забур'янені карантинними видами бур'янів, у т.ч. шкідливими для здоров'я людей; кар'єри, відвали породи тощо; орні землі на схилах, які відводяться під ґрунтозахисні смуги, або постійні ділянки, призначені для розведення диких комах-запилювачів; схили насипів і смуги відчуження вздовж автомобільних доріг, залізниць, нафто- і газопроводів, ЛЕП та інших комунікацій; ділянки відкритих ґрунтів, на яких відбуваються, або можуть розвинутиися яружні та зсувні процеси; місця постійного відпочинку та інші рекреаційні території; ділянки, які підлягають довгостроковій консервації внаслідок радіаційного, хімічного або іншого забруднення, яке становить загрозу здоров'ю людей і тварин; селітебні території, які підлягають рекультивуації – садиби, занедбані ферми тощо.

Основна мета формування національної екологічної мережі полягає у збільшенні площі природних територій до рівня, з одного боку, достатнього для забезпечення збалансованого використання і відтворення біотичних ресурсів, а з другого – адекватного екологічно-безпечному господарському використанню земель [2].

В умовах надмірної освоєності земель, формування національної екомережі України, як єдиної територіальної системи, має на меті доведення складових земельного фонду країни, на яких наявні умови для збереження та відтворення природного різноманіття ландшафтів, місць існування рослин і тварин до рівня, достатнього для забезпечення просторової єдності окремих ділянок природних територій.

Для виконання ролі окремої функціональної складової території країни екомережа потребує такої частки земель країни та в такій територіальній структурі, що є достатні для виконання нею її призначення.

При цьому необхідно забезпечити:

- відповідність просторової форми екомережі вимогам функціонування природних геосистем;
- представленість у складі екомережі існуючих видів природних геосистем країни;
- обґрунтування заходів щодо функціонування природних комплексів у природному режимі;
- першочергове залучення до національної екологічної мережі сільськогосподарських земель, сучасне використання яких є недоцільним з екологічної та економічної точок зору [4].

Проблемні питання щодо створення екомережі в Україні.

У законодавстві не визначено зв'язок об'єктів природно-заповідного фонду з структурними елементами екомережі (ключових, буферних, відновлювальних та сполучних територій – екокоридорів), не встановлено режими господарювання на цих територіях, не визначено, до якої категорії земель відносяться структурні елементи екомережі.

Правовий статус структурних елементів екологічної мережі потребує уточнення та доопрацювання, адже ці елементи не мають встановлених законодавством режимів землекористування та природокористування. Згідно з чинним законодавством, як режим землекористування, так і ступінь його обмеження майже цілком залежать від доброї волі землевласників і землекористувачів (їм заборонено тільки змінювати цільове призначення земель). Домогтися підтримки добровільного введення обмежень землекористування землевласниками і землекористувачами важко, оскільки ні Український уряд, ні Мінприроди не компенсують їм сільськогосподарські та інші збитки, викликані такими обмеженнями [6].

До інших чинників, що гальмують формування екомережі, належать відсутність методичної допомоги регіональним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування; часті зміни норм у Земельному, Водному, Лісовому кодексах, інших законодавчих і нормативних актах без належного врахування потреб розвитку екомережі. Зокрема, не визначені такі практичні аспекти формування та державної реєстрації територіальних природоохоронних обмежень (обтяжень) екокоридорів і можливі наслідки встановлення екокоридорів для землевласників і землекористувачів. Така сама невизначеність існує й по відношенню до буферних і відновлювальних територій.

Існуючі природоохоронні обмеження в екомережі України.

Збереження природно цінного статусу територій в умовах впливу діяльності людини передбачає введення і використання певних правил, норм, режимів природокористування. Ці правила можуть мати рекомендаційний характер заходів, які сприяють збереженню чи підвищенню природної значимості території, але можуть мати характер обмежень щодо природокористування. Існуюча система функціонування територій і об'єктів природно-заповідного фонду в Україні базується на забороні певних видів діяльності або введенні певних обмежень, які сформульовані в законах і нормативних документах. Очевидно, що землекористування екомережі, яке має природоохоронний характер, також повинно відповідати нормам обмежувальної діяльності людини. Єдине обмеження сформульовано в пункті 3 Статті 6 Закону України «Про екологічну мережу України»: власники і користувачі територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екомережі, зобов'язані забезпечувати їх використання за цільовим призначенням. Територіями та об'єктами екомережі є структурні елементи екомережі, до яких відносяться ключові, сполучні, буферні та відновлювані території. Отже, закон ввів не заборону на зміну функціонального та дозволеного використання земель і інших природних ресурсів, а вказує на обов'язок забезпечувати використання земель за цільовим призначенням [1].

Таким чином, згідно з чинним законодавством правовий статус земель не змінюється після створення на них структурних елементів екомережі і згідно з законодавством ніяких додаткових обмежень на користування природними ресурсам земельної ділянки власника земельної ділянки чи землекористувача не вводиться.

Надання особливого правового статусу структурним елементам екомережі.

Правовий статус (режим) земель структурних елементів екомережі визначено в Законі України «Про екологічну мережу України» [1]. Проте дана законодавча база ефективно не регулює правовідносини із визначення і забезпечення належного режиму діяльності людини на

землях елементів екомережі, як на територіях з особливим природоохоронним статусом. Зокрема, не визначено систему і порядок впровадження природоохоронних заходів та обмежень для різних категорій земель елементів екомережі, не достатньо повно врегульовано порядок державного управління у цій сфері, не визначена відповідальність за правопорушення встановленого режиму земель елементів екомережі (даний об'єкт може виступати лише як додатковий у ряді визначених законодавством правопорушень). Таким чином, без зміни окреслених норм оперативне формування ефективної екомережі є, принаймні, значно ускладненим.

Існує два шляхи введення обмеження користування земельною ділянкою – законом, або договором. Проте особливий правовий статус земельної ділянки не встановлюється Договором. Але в певних випадках введення для структурних елементів екомережі обмежень договором є можливим і корисним.

Чинне законодавство щодо екомережі має тільки одне згадане обмеження – щодо забезпечення використання цільового призначення, але воно не ефективне. У зв'язку з цим, особливий правовий статус (режим) земель структурних елементів екомережі, необхідний для виконання ними своїх функцій у формуванні просторово цілісної екомережі доцільно ввести шляхом внесення змін до законів.

Основним економічним критерієм прийняття управлінських рішень про розвиток системи екологічнобезпечного землекористування є економічна оцінка, щодо наслідків впливу на земельні ресурси та навколишнє середовище, зміни цільового використання земель та оцінка еколого-економічної ефективності проектів землеустрою щодо впорядкування землеволодінь і землекористувань, співвіднесених з одержуваними вигодами. Вперше такий підхід був запропонований американським ученим Джоном Діксоном й одержав підтримку Всесвітнього Банку.

Підхід полягає у включенні в традиційний управлінський і проектний аналіз екологічних і соціальних втрат, які можуть виникати в результаті прийняття управлінських рішень або реалізації проектів землеустрою. Оцінка ефективності управлінських рішень або проектів землеустрою визначається, виходячи із співвідношення можливих доходів не тільки інвесторів і власників землі, але й з урахуванням втрат і витрат територіальних громад в результаті втрати позитивних ефектів від недооцінюваних екологічних благ. До втрат відносять збиток, викликаний втратою природних благ і природних об'єктів, включаючи й соціальні аспекти (зниження вартості природних ресурсів, збільшення витрат на лікування населення). Якщо дане співвідношення є позитивною величиною, то управлінське рішення або проект землеустрою можуть вважатися виправданими.

Оцінка еколого-економічної ефективності проектів землеустрою щодо впорядкування землеволодінь та землекористувань здійснюється з метою визначення допустимості реалізації проектних рішень або проектів в цілому щодо попередження можливих несприятливих впливів цієї діяльності на земельні ресурси та навколишнє середовище і визначення пов'язаних з ними соціальних, економічних й інших наслідків [5].

Для визначення еколого-економічної ефективності нами пропонується методика еколого-економічної оцінки землекористування, яка представляє виражений у грошах максимально можливий ефект від їх комплексного використання (відповідних земельних угідь) з урахуванням соціальних і екологічних функцій. Показником еколого-економічної оцінки землекористування є його вартість, яка обумовлена цінністю для суспільства людей та виражена показником загальної економічної цінності або іншими показниками, що формують загальну економічну цінність. До таких показників відносять: вартість використання, вартість не використання, вартість відкладеної альтернативи, вартість існування та успадкування. Вартість землекористування обумовлена корисністю для конкретної людини, виражається за допомогою окремих показників ринкової й неринкової вартості відповідних земельних угідь та територій водного простору, не включених до суші.

Основою оцінювання ефективності організації природоохоронного землекористування є трьохрівневий підхід до оцінювання: оцінка ефективності структури землекористування за його типами і підтипами та функціональним використанням земель і інших природних ресурсів; оцінка ефективності процесу управління земле- та природокористуванням; оцінка ефективності екологічної цілісності землекористування територій і об'єктів природно-заповідного фонду або структурних елементів екомережі України. Перше, стосується структури землекористування територій і об'єктів природно-заповідного фонду або структурних елементів екомережі, яке

визначає параметри для оцінювання адекватності структури природоохоронного землекористування або системи екологічної мережі й надає критерії для визначення тенденцій формування природоохоронного землекористування. Друге, стосується процесів управління землею та природокористування територій і об'єктів природно-заповідного фонду або структурних елементів екомережі і передбачає оцінювання різних елементів управління. Третє, стосується екологічної цілісності територій і об'єктів природно-заповідного фонду або структурних елементів екомережі, а саме таких елементів як екологічні процеси та функціонування екосистеми, а також загрози та тиски, з якими стикається природоохоронне землекористування в їх межах.

Висновки. Під формуванням природоохоронного землекористування, розуміється складний і тривалий процес організаційно-господарських, еколого-економічних, інженерно-технічних і правових змін складу земельних угідь і функціонального використання земель, які впливають на співвідношення територіальних умов здійснення землекористування, зокрема, збільшення площі екологічностабілізуючих угідь, формування культурних ландшафтів і територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зміну режиму землекористування й інтенсивності використання земельних угідь. Формування системи природоохоронного землекористування є динамічним процесом, який повинен регулюватися в інтересах усього суспільства. Його регулювання – найважливіше завдання державного управління земельними та іншими природними ресурсами та землекористуванням. На формування раціональної системи природоохоронного землекористування спрямовані політичні, правові, екологічні, економічні й адміністративні заходи державних органів. Одним з механізмів організації й удосконалення природоохоронного землекористування є його організація методом землеустрою.

Формування природоохоронного землекористування, в умовах нових земельних відносин, має здійснюватися на основі еколого-економічної цінності природних ресурсів і біорізноманіття, природних ландшафтів, майже не змінених господарською діяльністю людини або в результаті реконструкції природно-господарських систем землекористування, ідентифікації прав власності на земельні та інші природні ресурси тощо, методом землеустрою. Відповідно, при трансформації природних ландшафтів в агроландшафти будуть забезпечуватися оптимальні умови для життєдіяльності біоценозів на базі раціонального природокористування. Такий підхід обумовлює необхідність обов'язкової розробки проектів землеустрою територій територіальних, в тому числі об'єднаних, громад. Відповідно, у проектах землеустрою територій сільських (селищних) рад обов'язково слід вирішити завдання територіальної організації використання земельних та інших природних ресурсів шляхом зонування земель за типами (підтипами) землекористування і перерозподілу земельних угідь із врахуванням наявності цінності біорізноманіття, раціонального облаштування агроландшафтів, а також передбачити обмеження (обтяження) у використанні земельних та інших природних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004. – № 1864-IV – Відомості Верховної Ради України від 05.11.2004. – 2004 р. – № 45. – С. 1841. – С. 502.
2. Землепорядне проектування: еколого-економічні засади формування землекористування природно-заповідних територій : монографія / А. М. Третяк, І. П. Гетманьчик; КМ України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2011. - 254 с.
3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року. Наказ Мінагрополітики України від 20.08. 2003р. № 280.
4. Третяк А.М. Екологічна мережа України в контексті формування природоохоронного землекористування: стан та проблеми / А.М. Третяк // Екологічна мережа України в контексті формування природоохоронного землекористування: стан та проблеми: мат. кругл. столу, 20 березня 2015 року. – К.: МВЦ «Медінформ», 2015. – С. 5-27.
5. Третяк А.М. Землепорядне проектування: Організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні: навч. посіб./ А.М. Третяк., В.М. Третяк, Л.А. Гунько – Херсон.: Олді-Плюс, 2016. – 184 с.
6. Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л.А., Гетманьчик І.П. Організація землекористування ділянок природно-заповідного фонду. – Монографія. К. КОМПРИНТ: 2019. – 183 с.

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Лаврова-Манзенко О. О.,

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств, обліку і аудиту Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7243

Abstract. Composition of a transport system is analysed in the article, it's distinguished key elements and intercommunications between them. An author investigates the basic world indexes of estimation of development of a transport system of Ukraine and it's separate constituents, determines the place of Ukraine in a world transport environment. Author describes the volumes of freight transportations in Ukraine after the types of it and their dynamics. As a result the basic problems of development of a transport industry, their reason and consequences are certain in the article. The analysis of the governmental programs and strategies of development transport allowed to set forth own vision of key events of realization of existent potential. The article is sanctified to not only illumination of existent development of a transport industry status, and to the exposure of it's fundamental problems and ways of their overcoming.

Keywords: transport, index, development, transport infrastructure, prospects, logistic.

Постановка проблеми (вступ). Особливість геопросторового розташування України полягає в тому, що територія країни є дуже великою та може слугувати зручним транспортним хабом між Азією та Європою, котрий забезпечений усіма видами транспорту: морським, залізничним та авіаційним. При цьому, найбільший та найпотужніший у світі транспортний літак Ан-225 «Мрія» (не зважаючи на Stratolaunch Model 351, котрий поки що має космічне призначення) розроблений та виготовляється саме в Україні. Транспортний потенціал залізничної мережі України на Євразійському континенті перевершують лише Китай, Індія та Росія. Автомобільні дороги України з'єднують Східну і Західну Європу, країни Балтії з Чорноморським регіоном. На території України є 18 морських портів високої пропускної потужності (5 з яких знаходяться на тимчасово окупованій території АР Крим), деякі з яких входять до маршрутів океанських сервісів. Потенціал трубопровідного транспорту України є колосальним, але історично спрямований на співпрацю з країною-агресором – Росією. Зважаючи на політичну ситуацію, даний сектор транспорту нами не розглядався. Однак, незважаючи на колосальний, на перший погляд, потенціал стан транспортної галузі потребує докорінної модернізації.

Мета дослідження полягає у дослідженні сучасного стану транспортної галузі України та окреслення економічних перспектив її розвитку.

Методи дослідження використано як загальнонаукові, так і специфічні. Для встановлення сучасного стану транспортної галузі України використано переважно монографічний метод, що дозволив проаналізувати існуючі рейтинги

Результати дослідження. Оцінити рівень розвитку транспортних підприємств цілої країни на тлі інших можуть допомогти міжнародні рейтинги та індекси. Так, Всесвітній економічний форум. Як міжнародна неурядова організація (Женева) постійно публікує власне бачення розвитку окремих країн – Глобальний індекс конкурентоспроможності, розрахунок котрого ґрунтується на авторських методиках та офіційних статистичних даних, результатів глобального опитування керівників компаній — великого щорічного дослідження, яке проводиться форумом разом з мережею партнерських організацій — провідних дослідницьких інститутів і організацій у країнах, аналізованих у звіті. Результати розрахунку глобального індексу конкурентоспроможності вже давно створили свій власний авторитет та активно використовуються науковцями. У його складі є субіндекс – інфраструктура, а у його складі елементи розвитку транспортних підприємств та їх бізнес-середовища.

За субіндексом «Транспортна інфраструктура» індексу Глобальної конкурентоспроможності Україна посіла 59 місце із 141 країни, що включені до цього дослідження. Рейтинг індексів складений у бальних оцінках за якими показники України (55,5 балів) є близькими до рівня розвитку транспортної інфраструктури таких країн як Нова Зеландія, Естонія, Кіпр та Румунія (рис. 1).

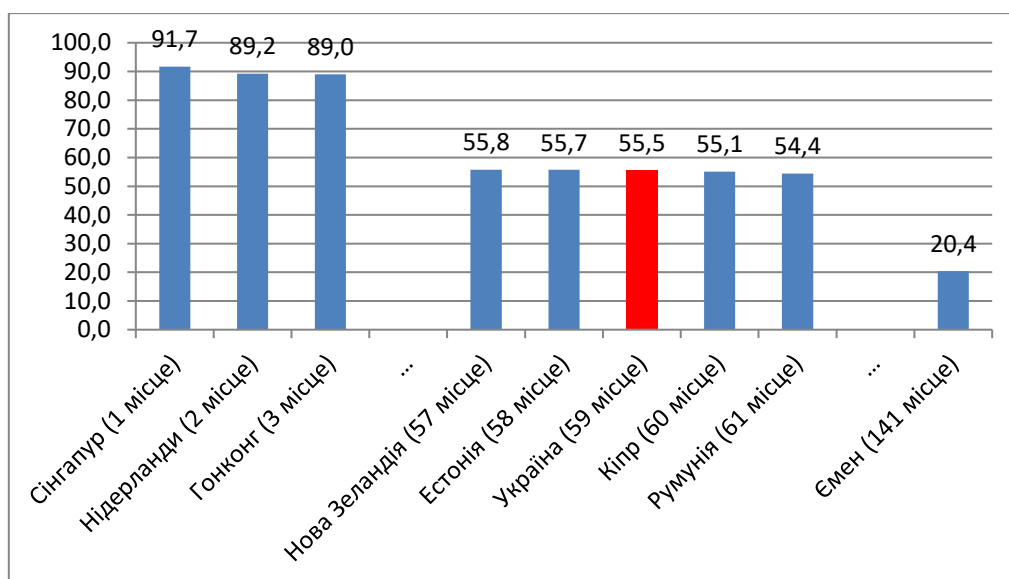

Рис. 1. Показник розвитку інфраструктури в індексі глобальної конкурентоспроможності 2019р, бали. Джерело: складено автором за даними Global Competitiveness Index 2019 [1]

Складовими інфраструктури в частині транспорту з позиції Всесвітнього економічного форуму є розвиток якості доріг, портової, залізничної та авіаційної інфраструктури. В частині якості доріг Україну віднесено до рівня розвитку автошляхів таких країн як Молдова, Нігерія та Парагвай та в цілому присвоєно 130 місце. Показники оцінки стану розвитку портової та авіаційної інфраструктури також дуже низькі – 93 та 92 місце відповідно. Рівень розвитку залізничної інфраструктури оцінено достатньо високо – 37 позиція. Поруч з такими країнами як Італія, Австралія та Норвегія. Але основою такого високого показника є протяжність залізничних доріг, кількість депо та вагоноремонтних заводів, а не якість перевезень, нажаль.

В цілому, рейтингові показники оцінки транспорту в Україні варто розглядати в динаміці та у порівнянні з іншими країнами-учасниками ринку. Для порівняння нами обрано такі країни: Росія – як країна з найбільшою площею у світі, а тому визначальною роллю розвитку транспорту; Польща – як найближчий сусід та країна частково пострадянського простору, котра значно раніше обрала шлях євроінтеграції; Литва – як країна орієнтир соціально-економічного розвитку для України; Грузія – як країна партнер та країна, що перебуває у схожих політичних умовах та має деякі спільні риси геопросторового положення; Румунія – як країна, котра вважається наступницею українських реформ в напрямку євроінтеграції; Туреччина – як країна, що територіально є транспортною альтернативою України у багатьох випадках світового трафіку. Нами опрацьовано показники розвитку транспорту за період в п'ять років за всіма вказаними країнами (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка рейтингових оцінок розвитку транспорту як складової індексу глобальної конкурентоспроможності, місце

Країна	Місце в рейтингу				
	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
1	2	3	4	5	6
Вся інфраструктура					
Литва	43	42	45	47	39
Туреччина	51	53	48	53	49
Грузія	59	61	65	69	73
Польща	63	56	53	44	25
Україна	68	69	75	78	57
Румунія	85	86	88	83	55
Росія	97	35	35	35	50
Якість доріг					
Литва	36	33	28	30	24

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4	5	6
Туреччина	40	36	36	37	31
Грузія	65	73	72	65	81
Польща	89	76	78	82	57
<i>Україна</i>	<i>139</i>	<i>139</i>	<i>134</i>	<i>130</i>	<i>114</i>
Румунія	121	120	123	114	119
Росія	124	123	128	120	99
Розвиток портів					
Литва	47	38	33	39	38
Туреччина	57	53	52	54	44
Грузія	67	67	66	64	85
Польща	78	73	71	66	51
<i>Україна</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>98</i>	<i>93</i>	<i>78</i>
Румунія	104	96	96	92	76
Росія	81	75	72	69	47
Залізничний транспорт					
Литва	22	23	24	23	22
Туреччина	49	51	49	45	56
Грузія	33	35	38	39	43
Польща	55	53	55	57	45
<i>Україна</i>	<i>25</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>27</i>	<i>34</i>
Румунія	59	62	79	73	76
Росія	26	28	34	37	17
Авіаційний транспорт					
Литва	75	77	65	59	57
Туреччина	34	33	29	31	31
Грузія	84	83	72	68	86
Польща	86	90	88	69	61
<i>Україна</i>	<i>99</i>	<i>97</i>	<i>101</i>	<i>89</i>	<i>101</i>
Румунія	105	106	103	89	71
Росія	79	81	69	66	52

Джерело: складено автором за даними Global Competitiveness Index 2019 [1]

Як видно із даних таблиці, переважна більшість оціночних показників в аналізованому періоді покращувалася. А якщо й погіршувалася, то в незначній мірі. При цьому, кінцевий субіндекс розвитку інфраструктури постійно погіршується. Причинами такого викривлення показників, на наш погляд є різниця в динаміці розвитку транспортних підприємств в аналізованих країнах. Тобто, обсяги інвестицій у систему транспорту країни відносно обсягу ВВП в Україні є переважно значно нижчими ніж в інших країнах. Особливо неприємно вражає відставання України за аналізованими показниками від тих країн, що прийнято вважати розвиненими приблизно на тому ж рівні – Грузії та Румунії.

Важливою складовою розвитку транспортних підприємств кожної країни є наявність функціональної системи транспортної та складської логістики на загальнонаціональному рівні. Для оцінки даного показника можемо скористатися рейтингом Світового банку Індекс ефективності логістики. За даним показником Україна посідає 66 місце із 160 досліджуваних країн із показником 2,83 бали (табл. 2).

За цим рейтингом Україна опинилася між Сербією та Єгиптом, а серед країн пострадянського простору стала третьою після Естонії (36 місце) і Литви (54 місце). Лідерами з логістики є Німеччина, Швеція, Бельгія, Австрія і Японія. В даному рейтингу серед аналізованих країн Україна знов відстає від Румунії, але випереджає Грузію. Цікаво також відмітити високий рівень розвитку логістики в Польщі, що зумовлено, на нашу думку тим, що саме в цій країні утворено кілька загальноєвропейських диспетчерських центрів із вантажних автоперевезень робота яких ґрунтується на застосуванні технологій трекінгу, системи глобального позиціонування (GPS) та супутникової навігації, тобто діджиталізації автоперевезень.

Таблиця 2. Рейтинг ефективності логістики у 2018-2019 році

Країна \ Показник	Рейтинг	Загальна оцінка	Митниця	Інфраструктура	Міжнародні поставки	Логістична компетентність	Відстеження	Свочасність
Литва	54	3.02	2.85	2.73	2.79	2.96	3.12	3.65
Туреччина	47	3.15	2.71	3.21	3.06	3.05	3.23	3.63
Грузія	119	2.44	2.42	2.38	2.38	2.26	2.26	2.95
Польща	28	3.54	3.25	3.21	3.68	3.58	3.51	3.95
Україна	66	2.83	2.49	2.22	2.83	2.84	3.11	3.42
Румунія	48	3.12	2.58	2.91	3.18	3.07	3.26	3.68
Росія	75	2.76	2.42	2.78	2.64	2.75	2.65	3.31

Джерело: складено автором за даними Logistic Performance Index. The World Bank [2]

Високі показники в даному рейтингу Туреччини зумовлені активним розвитком вантажних портів за рахунок аналогічних інструментів, що дозволить оптимізувати їх пропускні функції та скоротити терміни перебування суден на рейді в територіальних водах країни, очікуючи своєї черги на розвантаження чи завантаження. Судновласники та власники вантажів за умови наявності альтернативи іноді обирають саме порти Туреччини або Грузії замість Українських через недосконалу логістику та корумпованість органів митниці. Таким чином, впровадження інформаційних інструментів у логістиці також є формою діджиталізації транспортних підприємств. Впровадження таких інновацій потребує суттєвих інвестицій з боку власників транспортних підприємств та державної підтримки, дослідження яких допоможе встановити основні напрямки розвитку, що обрані бізнесом та владою.

За оцінками експертів авторитетної консалтингової агенції PricewaterhouseCoopers основним напрямком інвестування коштів у сфері транспорту в найближчі п'ять років буде покращення якості доріг та розвиток залізничного транспорту. Лідерами за обсягами вкладених коштів будуть країни Азійсько-Тихоокеанського регіону – близько \$8,3 трлн. Значно менше вкладатимуть США та Канада (\$1,7 трлн) та країни Західної Європи (\$1,5 трлн). Інвестиції ж країн інших регіонів не перевищуватимуть \$1 трлн з огляду на низький рівень економічного розвитку. Однак, якщо порівнювати темпи приросту витрат у сферу транспорту та їх співвідношення із рівнем розвитку економіки та ВВП, то лідерами стануть країни зі значно нижчим рівнем розвитку: країни південної Африки та Латинської Америки [3]. На жаль, України серед них немає.

Стратегічні напрямки розвитку транспортних підприємств зумовлюються виявленими проблемами сучасного стану. Міністерством інфраструктури України окреслено наступні проблеми розвитку транспорту:

- 90% доріг в Україні потребують поточного чи капітального ремонту, який активно розпочато саме у 2019 році;
- найвищий рівень смертності на дорогах в Європі;
- застарілість пересувного складу автобусних перевезень (автобуси дрібного класу мають середній вік 8-10 років, а великого – понад 15);
- зношеність пересувного складу залізничного транспорту понад 85% при середньому віці локомотивів понад 40 років;
- низька залученість населення в авіаперевезення; неймовірно низька кількість та завантаженість внутрішніх рейсів;
- невизначеність перспектив розвитку значної кількості аеропортів (близько 20);
- використання потенціалу водного річкового транспорту лише на 3%, а їх частка у транспортній системі складає 0,9%, через обміління річок та зруйнованість причалів і річкових вокзалів.

При цьому, розвиток транспорту може стати одним із стимулюючих факторів економічної системи країни. Будівництво нових доріг шляхом розміщення державного замовлення дозволить створювати робочі місця, наростити пасажиро- та вантажопотік в країні.

Розвиток транспортної інфраструктури сприятиме залученню інвестицій та зростанню привабливості Українських транспортних коридорів. Мультиплікативний вплив на економіку реалізується в частині зростання обсягів виробництва в реальному секторі економіки та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів.

Світовий досвід розвинених країн свідчить, що транспортні підприємства можуть стати локомотивом розвитку економіки, але для цього і самі потребують додаткових стимулів поступу. На сьогодні територія ЄС в достатньому обсязі забезпечена автошляхами та елементами інфраструктури подорожей, як пасажирів, так і вантажів. Однак, вже у 2012 році Всесвітня рада підприємців зі сталого розвитку (World Business Council for Sustainable Development) спільно з представниками гігантів транспортного бізнесу такими як Boeing, Toyota, PricewaterhouseCoopers, ArcelorMittal та інші презентували стратегічний план розвитку «Бачення 2050: новий порядок денний для бізнесу».

У 2011 році силами державних аналітичних установ ЄС розроблено власну конкретизовану стратегію розвитку транспортних підприємств континентального регіону: Біла книга Європейської Комісії «План розвитку єдиного європейського транспортного простору на шляху до конкурентоспроможної та ресурсоефективної транспортної системи». Дана стратегія передбачає:

- переведення всіх видів перевезень на всій території Європи, в т.ч. особистих засобів, на електротранспорт, тобто діджиталізація самої техніки транспортних підприємств;
- мінімізувати (оптимально – звести до нуля) смертність на дорогах ЄС за рахунок поширення нових, в т.ч., але не виключно, високотехнологічних інструментів попередження та обмежень на дорогах, створення безпечних умови руху та самих транспортних засобів;
- вдосконалення транспортної інфраструктури ЄС: будь-яка особа повинна мати можливість за пів години дістатись Транс'європейської транспортної мережі.

Увага всього світу на сьогодні прикута до розвитку технології Hyperloop: надшвидкісних поїздів. На сьогодні дана технологія ще перебуває на стадії експерименту, однак угоди про стратегічну співпрацю в частині з Hyperloop Transportation Technologies вже уклали Франція, Словаччина, Австрія, Угорщина, ОАЕ. Діяла така угода і в Україні, починаючи з 2018 року. За умови вдалого розвитку експериментальних технологій, Українська угода передбачала побудову в країні 11 гілок міжміського сполучення до 2050 року, 5 з них – вже до 2030 року. Окрім того, будівництво Hyperloop в Україні вимагало створення додаткової інфраструктури: будівництва Smart-road, тобто діджиталізації автоперевезень та будівництво Tesla Gigafactory з виробництва акумуляторних батарей та сонячних панелей, що повинні були забезпечувати функціонування нових доріг та самого тунелю Hyperloop.

Угода про співпрацю Hyperloop Transportation Technologies з урядами країн ЄС передбачає будівництво тунелів даного виду транспорту, що зможуть з'єднати Відень (Австрія), Братиславу (Словаччина), Будапешт (Угорщина). В подальшому, за умови вдалої співпраці стане можливим з'єднання й інших європейських столиць даним високотехнологічним, діджиталізованим видом транспорту. В Об'єднаних Арабських Еміратах у 2019 році розпочалося будівництво експериментального тунелю Hyperloop довжиною 35 кілометрів. Перший такий тунель розташований на території США та має довжину близько 500 метрів.

На жаль, у 2019 році партнерство уряду України та Hyperloop Transportation Technologies зупинено. Тобто, в нашій країні був шанс доєднатися до передової світової спільноти в частині діджиталізації та започаткування нового етапу розвитку транспорту – високошвидкісної ери, що виходить за рамки базового розуміння та сприйняття. Однак, зважаючи на неготовність вітчизняної економіки до таких глобальних проєктів, цю можливість, сподіваємось – тимчасово, втрачено.

Розвиток вітчизняної транспортно-логістичної системи відбувається згідно Національної транспортної стратегії до 2030 року, важливим пріоритетом якої є розбудова безпечного для суспільства, екологічно чистого та енергоефективного транспорту. На сьогодні транспортний і логістичний потенціал України сформувався під впливом вигідного транзитно-географічного розташування, наявності виходу до двох морів та потужної системи трубопровідного транспорту. Система автомобільних та залізничних перевезень поступово розвивається та має хороші перспективи, зважаючи на поступове зростання товарообігу, як в середині країни, так і на зовнішньому ринку. Дещо відстає динаміка перевезення вантажів авіаційним транспортом, зважаючи на їх високу вартість та складність. Катастрофічно низькою,

на наш погляд є завантаженість річкового транспорту України, яка може складати близько 50 млн тон на рік вже сьогодні, а в перспективі – 80 млн. тон. Крім того, саме такі перевезення є найбільш енергоефективними та екологічними (табл. 3).

Таблиця 3. Обсяг перевезення вантажів в Україні, млн. тон

Вид транспорту	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Транспорт загалом	1623	1474	1543	1597	1644	1579
Залізничний	386	350	343	339	322	313
Морський	2,8	3,2	3,03	2,2	1,8	2,1
Річковий	3,1	3,1	4,6	3,6	3,7	3,9
Автомобільний	1131	1021	1086	1122	1206	1147
Авіаційний	0,78	0,69	0,74	0,82	0,99	0,92
Трубопровідний	99	97	107	115	109	112,6

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики [4]

Отже, транспортно-логістична система охоплює не лише парк безпосередньо транспортних засобів, транспортні шляхи, а і їх інфраструктуру, методи транспортування, перевізників, оптимальні маршрути, складську систему тощо. Узагальнивши інформацію про стан окремих складових, можемо сформулювати основні проблеми транспортного сектору України:

- загальна корумпованість в країні;
- недосконалість нормативно-правового забезпечення та неефективна пріоритетність заходів державної підтримки;
- застарілість, технологічна й екологічна відсталість транспортних засобів та інфраструктури;
- низька якість транспортних та логістичних послуг;
- недостатність інвестицій та реінвестицій, несприятливий інвестиційний клімат в галузі.

Згадана вище Національна транспортна стратегія передбачає комплекс заходів із розвитку транспортно-логістичної системи, зокрема: будівництво Smart-road, будівництво Tesla Gigafactory з виробництва акумуляторних батарей та сонячних панелей, співробітництво із Hutchison Ports, DP World, General Electric, Bombardier, Tesla, Ryanair, залучення \$60 млрд інвестицій, 70% нових поштових послуг на ринку тощо. Взагалі, плани даної стратегії дуже амбітні: 50 працюючих аеропортів на території України, котрі будуть обслуговувати 350 напрямків, в тому числі внутрішніх; застосування у сфері громадського транспорту виключно електричних транспортних засобів та його максимальну діджиталізацію; будівництво концесійних доріг-автобанів; повне оновлення локомотивів, вагонного парку та перехід на європейський стандарт колій; збільшення обсягів річкових перевезень та посилення ролі портів Чорного моря у міжнародному транспортному просторі.

Для досягнення таких цілей виключно планування і декларативних програм розвитку недостатньо, необхідні конкретні кроки та заходи. До них, на наш погляд, варто віднести:

- комплексне оновлення матеріально-технічної бази перевезень, котре зумовлюється державним регулюванням (вимоги та норми до стану транспортних засобів усіх видів);
- максимальна діджиталізація та залучення логістичних процесів у цифрове середовище з перспективою утворення BigData та управління нейромережами;
- зростання якості транспортно-логістичних послуг на підставі державної стандартизації;
- модернізація та спрощення митного обслуговування;
- створення загальнодержавного транспортного пулу для налагодження ефективної комунікації між перевізниками та представниками влади тощо.

Висновки. Транспортна система України має значний потенціал розвитку, котрий зумовлений значною просторовою протяжністю країни, її вигідним територіальним розташуванням та зростанням обсягів внутрішньої і зовнішньої торгівлі. На тлі світової вірусної пандемії обсяги пасажиропотоків набувають специфічного викривлення у 2020 році, тому їх динамічний аналіз на сьогодні не може дати достовірного уявлення про стан галузі. На жаль, не зважаючи на суттєвий потенціал, стан транспортного сектору залишається плачевним, як за

внутрішніми, так і за світовими оцінками. Стан окремих елементів транспортної системи України є значно гіршим ніж в країнах, що мають близький рівень економічного розвитку. Відповідно, сам транспортний сегмент може стати тою рушійною силою, котра дасть поштовх до зростання рівня життя в країні та її економічного благополуччя. Плани Уряду в частині транспортного сектору є дуже амбітними та перспективними, але, на жаль, за часту носять декларативний характер.

REFERENCES

1. The Global Competitiveness Report. 2019. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (accessed: 01, November, 2020).
2. Logistic Performance Index. The World Bank. URL: <https://lpi.worldbank.org/international/global/2018.%202019> (accessed: 02, November, 2020).
3. Global M&A in the transport and logistics industry in 2019. PricewaterhouseCoopers. URL: <https://www.pwccn.com/en/industries/transportation-and-logistics/publications/global-ma-in-the-transport-and-logistics-industry-in-2019.html> (accessed: 03, November, 2020).
4. Staty'sty'chna informaciya. Transport. Derzhavna sluzhba staty'sty'ky'. [Statistical information. Transport. State Statistics Service]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/tr/tr_rik/xls/op_vant_vt_u.xlsx (accessed: 04, November, 2020).
5. On approval of the National Transport Strategy of Ukraine for the period up to 2013. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order of May 30, 2018 № 430-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (accessed: 06, November, 2020).
6. Drive Ukraine 2030: yakoyu bude ukrayins'ka infrastruktura cherez 12 rokiv. Infografika. [Drive Ukraine 2030: what will be the Ukrainian infrastructure in 12 years. Infographics]. Espresso.tv. URL: https://espresso.tv/article/2018/06/29/drive_ukraine_2030_yakoyu_bude_ukrayinska_infrastruktura_cherez_12_rokiv_infografika (accessed: 10, November, 2020).

INEQUALITY AND RIGHT-WING POPULISM

Lali Kapanadze, Academic Doctor of Social Sciences; Associate Professor legal and Political Science; Tbilisi, Georgian Technical University

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7244

Abstract. According to Cambridge dictionary, in 2017 the most popular word was Populism. What is Populism? – Is it achievement of our era, or its roots comes from our remote past? According to scientific research, populism existed in ancient Roman period as an ideological political movement known as the Populist Party. It expressed the interests of ordinary people.

Today populism is a natural phenomenon of Democratic political regimes. Populist perception is a special democratic component of political culture, that is realized by the population who are involved in political movements. The amplitude of its usage is so diverse that it's difficult to find an exact scientific definition.

Today populism is a main political phenomenon and is mainly used during pre-election periods, political debates and with the purpose of convincing or manipulating consciousness of society. In addition, political leaders often use aggressive national-populist rhetoric.

Keywords: Populism, Inequality, right-wing populism, Populist Party, Democratic political regimes.

Introduction. Equality means the principle, according to which each citizen has equal values and political rights. As German politician, philosopher and scientist Hanna Arendt points out in a different eras equality was defined in a different ways: Isonomy – in Antique epoch meant equal protection of law. By their nature people were unequal, but as citizens they had equal legal liabilities.

In Enlightenment era people considered that all people were equal, but political and economical system and society put them in an unequal position. [1] Thomas Jefferson declared: "Equal rights to everyone, and no special privileges to anyone!". According to John Lock's view - People are free and have equal rights since the day of their birth.

In 1948 UN accepted the declaration of human rights protection, according to which all people are equal to each other in spite of their colors, race, national or ethnic origin, political or economic equality. Unfortunately, nowadays political and economic inequality has become more and more common. Poverty increases day by day. The world society is divided into four parts: 600 million people are poor, their daily income is 1.90 USD per day; 3.2 billion people have financial difficulties. Their daily income is from 1.90 to 11 USD; 3.6 billion people belong to middle class and 200 million people are rich, their daily income is more than 110 USD per day. These are data of 2018 [2]. According to new data in 2020, 3.8 million people live below the poverty level [3]

During its historical development, the world has gone through periods when there were different kinds of violations of human rights. There were periods when the wealth was transferring from one generation to its descendants (primeval era, slave-owning and Feudalism period) and Capitalism, when there was confrontation between bourgeoisie and proletariat. Because of inequality there were revolutions, eg: The slogan of 1789 French Revolution was "Equality, Freedom, Brotherhood". In the Constitution it says: "Authorities are established with the purpose to give people possibilities to use their indivisible rights: Equality, Freedom, Security, Sense of property."

In spite of Democratic regimes, inequality still remains a big challenge for society to this day. Equality in Democracy signifies equal rights and possibilities of development.

Main Text. Who are Populists?

According to Cambridge dictionary in 2017, the most popular word was Populism. This happened after the head of Rome Catholic Church warned the world about the danger of spreading dictatorship in Europe. At that time Europe was undergoing political and economical crisis. In his interview for the newspaper El-Pasi Franciscan, he first expressed his worries about increasing populism all around the world.

The best example of European Populism was Germany in 1933. The country was quite weak and needed a strong leader. That's the period when Adolf Hitler appeared. He was "elected by the

people and he was the one who destroyed them” – noted Pope. To his mind economic and migration problems in Europe as well as growth of Populism really was a big challenge.

It's interesting what is Populism - Is it achievement of our epoch or does it comes from past centuries? As research shows, Populism existed in old Rome and it was known as Populist party that protected the rights of ordinary people – Clebsis.

Nowadays the world political experience shows that populism becomes active when the countries are undergoing big social-economical changes, during transitional periods and before elections. The amplitude of using this terminology is so diverse, that scientists find it difficult to make a concrete scientific definition. It may be: National, Agrarian, Economical, Political, also the style of political leader, Right wing or Left wing course, ex:

The major methods of Right wing Populism are:

Establishment of peace by using law enforcement; dictatorship; creating “economic miracles”; nationalism; fascism; demagoguery; xenophobia; reactionary politics; controlling governmental organizations; manipulation of people's consciousness, and forced revolution.

The major methods of Left wing Populism are:

Establishing justice, ecological problems, freedom, equality, brotherhood, control of Governmental structures, establishing social order, economic liberalism, implementing social reforms, securing unemployment, arranging essential social problems, giving propriety to national problems, nonviolent revolution, and fighting against bureaucracy.

Elites and Populism. Famous Italian Scientist Umberto Eco in his book “Crabs Movement” has written that contemporary populism has nothing in common with people just because “people” don't exist and they become an object of interest only during elections. Populist doesn't rely on people, but relies on some certain projection of society that totally supports it. Populist always tries to avoid any kind of conflict with people.

Nowadays the issue of poverty and inequality has become more and more urgent in the world. Very often economic inequality is associated with unfairness that causes political instability. This circumstance, as we have already mentioned, becomes quite a good reason of spreading Populism. Financial and economic crisis become one of the main reason of developing populism in Europe and America, too. Political and business elites have more and more influence on ongoing political process that reveals in corruption, nepotism, improper exploitation of state property, lobbying private businesses or political leaders. Increase of crime also becomes an issue. Increase of inequality makes the life of poor people even worse. This fact enables populism to become widespread quickly. This is the period when new political faces begin to show up, and they manipulate people's problems and make big promises about improvement of their lives.

Political elite get quite a big benefit by using populist methods. Higher social polarization of society is a result of a more successful populist political movement. Polarization may appear in the confrontation of different classes, social groups, and political parties. Poverty and inequality may be defined as an incapacity to be included in valuable social activities. There exists a broader definition as well; according to United Nation's definition, poverty includes such elements as “deficiency of taking part in decision making process, endeavor of personal dignity, and lack of legal power”.

It can be said that social polarization of society increases the role of populism in global politics. Political leaders use dissatisfaction of society and they suggest the electorate to arrange their problems quickly and easily.

Economic globalization was followed not only by general growth of the world economy, but aggravation of inequality, too. This process damaged low paid workers much because in this battle they were competing with non-qualified immigrants. Today political issues are arranged by the wealth elite.

Equality is a very important element of modern democracy. Without this it's impossible to develop economically and politically. Equality is a precondition of well being that gives people possibilities to be included in the economic development process, to develop self creativity, and have a voice in state government.

There are lots of discussions about the theories of justice and inequality. Ex: Theory of utilitarianism. This theory is the work of Bentams???? and John Mill. According to their view, the best rule is the rule that saves people's resources. However, how can we build society that will have equal rights, and political and social environment? How can we combat poverty, hunger, and increase income for ordinary people?

And finally, if we look back in history, we will discover that since the beginning of recorded history, there has always been inequality and confrontation between different classes and it was quite difficult to eradicate it.

Conclusions. Social and economic inequality, low economic growth, and poverty are a constant subject of discussion. Inequality of income causes economic instability, and health and social issues as well. Populist leaders use this circumstance quite well. They give lots of promises to the electorate and easily come into power.

Educated society can easily combat populism, if they have skills to analyze political situations and are not so easily influenced by them. These kind of people are capable to analyze information and make decisions based on the conclusions.

REFERENCES

1. Arendt, H. (1990). On Revolution. London: Penguin Books
2. Retrieved from <http://www.vestifinance.ru/articles/84123> Растущее неравенство подпитывает популизм
3. Retrieved from <https://imedinews.ge/ge/theme/314/rogor-ganvaskhvaot-populistebi-traditsiuli-politikosebisan-instruqtia>
4. Retrieved from <http://european.ge/chantal-muffe-populisturi-momenti/>
5. Bert N. Adams, R.A. Sydie, "Sociological Theory," Pine Forge Press Thousand Oaks, California, London, New Delhi, 2001, pp. 346-356.
6. Read more at: <http://european.ge/utanascorobis-shemcireba-ganvitarebisa-da-ketildgeobis-fundamenturi-piroba/> Copyright © European.ge
7. "Populism and Mas media, Culture and Intellectuals. Retrieved from <https://burusi.wordpress.com/2010/05/29/umberto-eco->

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ИЗУЧЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА

Арутюнян А. Г., Кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник Центра арменоведческих исследований НАН Республики Армения, г. Гюмри, Республика Армения
DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7245

Abstract. *The modern stage in the development of ethnomusicology is marked by the emergence of large-scale fundamental research. However, the problems of ethnomusicology are essentially not discussed in them, being peripheral for the authors. In this regard, it seems timely to analyze the refraction of ideas and methods of ethnomusicology in the research of scientists - representatives of various regional scientific centers and schools. The lack of interest in the study of modern processes and dynamics of culture is partly due to objective circumstances. Scientists do not always have collections of materials collected in previous periods of the development of science. However, it should be noted that such a trend is characteristic of ethnomusicology, while linguists, for example, are constantly studying and monitoring the transformation of the everyday, scientific language, studying the languages of corporate and information communities, new forms of written culture.*

Keywords: *Ethnomusicology, Musical folklore, traditional music, folk song, study, revival.*

Музыкальный фольклор – уникальный творческий феномен, в котором сконцентрировано звуковое мышление, ощущение и опыт данного народа. Повторяющиеся, структурированные, часто танцевальные звуки музыки встречаются почти в каждом обществе – наряду с языком. В музыке есть что-то глубоко человеческое, но и глубоко культурное, потому что – как и в языках – существует множество форм музыки. Однако, в отличие от языка, музыка не требует «понимания». Людей может волновать музыка народов, язык которых для них ничего не значит, и одно и то же музыкальное исполнение может означать разные вещи для разных людей.

Типичная концепция народной музыки 21-го века происходит из представлений о природе музыки и музыкальной жизни деревенских культур Европы с 18 по 19 века, но на эту традиционную народную музыкальную культуру сильно повлиял рост индустриального общества и городов, а также националистические движения, начавшиеся в 19 веке. И угроза народной культуре, и рост национализма стимулировали движения за возрождение и сохранение, в которых образованные музыканты, поэты и ученые обеспечивали лидерство. В 20-м веке дальнейшее возрождение связывало народную музыку с политическими и социальными движениями и стирало музыкальные различия между народной музыкой, искусством и популярной музыкой. Тем не менее, сильные остатки традиционной культуры народной музыки сохранились в Западной Европе 19 века и в Восточной Европе до 20 века; это основы для следующей характеристики.

Местонахождение народной песни редко известно ее сообществу, и поэтому анонимность творческого процесса когда-то считалась основным критерием идентификации народной музыки. Однако стало ясно, что народные песни и другие произведения являются результатом индивидуального творчества либо сельчанами, либо профессиональными или церковными музыкантами, чья работа так или иначе связана с народной культурой. В репертуаре фольклорной общины, вероятно, всегда были песни самого разного происхождения.

“Метод полевого исследования, применяемый в целях реконструкции архаики (обрядов и обрядового фольклора), в настоящее время отнюдь не всегда обеспечивает дальнейшие этапы научной работы полноценным и качественным материалом. Чаще он представляет традицию в редуцированном и фрагментированном виде. Эффективность собирательской работы повышается за счет комплексного целостного охвата объекта – т. е. практически всех компонентов духовной, материальной, соционормативной, жизнеобеспечивающей и других практик. Такой широкий подход в понимании объекта исследования повышает мотивацию деятельности участников экспедиции, вызывает живой интерес к полемому исследованию. Однако, в силу недостаточного объема знаний в смежных областях, изъянов общекультурного уровня отражение этих редуцированных не менее, чем фольклор, форм оказывается таким же неполным, а описания не вполне корректными. Полученный материал находит место в исследованиях, нередко оттесняя собственно музыкальный фольклор. Не отрицая необходимости изучения фольклора в контексте его бытования, по-видимому, следует стремиться к разумному балансу этнографического и

музыковедческого подходов. Во многом в силу всеохватности не происходит, на наш взгляд, углубления познания закономерностей, имманентно присущих музыкальному фольклору». [4]

Однако форма народной песни, которую можно услышать в любой момент, скорее всего, сильно повлияла на всю общину из-за ее жизни в устной традиции. Однажды представленная песня могла быть легко исключена из репертуара. Однако более вероятно, что по мере того, как она передается от родителей к детям, друзьям, коллегам и коллегам, она будет изменена. На песню оказали влияние множество факторов, включая творчество, забывчивость, ранее выученные песни и стилистические ожидания. В результате он может стать короче или, например, больше походить на новые стили популярной или церковной музыки. Любая новая песня, скорее всего, подвергнется процессу коллективного воссоздания. Таким образом, важной характеристикой песни или пьесы в традиционной народной культуре является их зависимость от принятия сообществом, то есть деревней, нацией или семьей, а также его тенденция к изменению при передаче от одного человека к другому. и выполнил.

Поскольку народная песня в основном передается в устной форме, она обычно не существует в стандартной форме. В каждом регионе страны, общине, деревне или семье, и даже в репертуаре каждого певца с течением времени могут быть значительные различия. Каждое исполнение песни может быть уникальным. В разговорных обсуждениях народных песен (или сказок) термины «вариант» и «версия» используются, чтобы выделить различия в способах исполнения одной и той же песни (или рассказа одной и той же истории). В технической литературе о фольклоре термины версия, вариант и форма могут использоваться для обозначения степени родства. Так, например, несколько очень похожих исполнений одного певца могут составлять версию песни. Несколько версий, не очень похожих друг на друга, составили бы вариант. Несколько вариантов, включающих совокупность исполнений песни, которые явно связаны, но не однородны, могут быть обозначены как форма.

Кажется, что народные культуры сильно различаются во внутреннем соотношении репертуаров. Например, считается, что английская народная музыка состоит в основном из примерно 40 семейств мелодий, каждая из которых происходит от одной песни. Процесс, с помощью которого члены народных сообществ сочиняют новые песни, не совсем понятен, хотя изучение того, как мелодии связаны между собой, может дать некоторое понимание. Когда она впервые написана, каждая песня — это работа одного композитора; по мере того, как другие учат и поют его, он постоянно воссоздается.

Ключевым в понимании народной культуры является категория традиции. В ходе дискуссии начала 80-х гг. XX в. специалисты пришли к соглашению о понимании ее как механизма отбора и типизации социально-организованного опыта и его трансмиссии. В то же время, имеет место и более широкое понимание этого термина (от лат. *traditio* – передача) как процесса передачи от поколения к поколению устоявшихся образцов, ценностей, равно как и сами эти образцы и ценности. Осмысление разнообразия традиционных форм культуры в их обусловленности как социальными, так и территориальными факторами привело к корректировке вектора научных исследований, изучению традиции в территориальном развертывании.

“Каковы должны быть методы обработки и использования привлекаемого из архивов полевого материала? Прежде всего, архивные материалы должны подвергаться процедурам текстологического анализа в соответствии с источниковедческим методом, и лишь затем вовлекаться в работу. На это, в частности, указывал Е.В. Гиппиус в исследовании о сборниках М.А. Балакирева и других трудах. Расшифровка, музыкальный анализ, классификация, картографирование должны, по-видимому, выполняться отдельно для каждой однородной по времени коллекции, и лишь затем, при отсутствии серьезных отличий, объединяться в общий массив. В большинстве работ критической оценки источников и текстологического анализа чужих записей нет. В этом смысле положительным примером может служить работа Ю.И. Ковыриной, использовавшей тысячный массив записей 100-летнего периода, подвергнув его анализу, редактированию (расстановка тактовых черт), а в каких-то случаях новой расшифровке”. [4]

Композиционный процесс народной музыки мало отличается от популярной и классической музыки. Например, композитор может создавать новые песни, собирая вместе строки, фразы и музыкальные мотивы из существующих песен, возможно, в сочетании с совершенно новыми песнями и со стандартными формулами открытия или закрытия. Характерные музыкальные структуры, гаммы и ритмы народной музыки также встречаются в других музыкальных стилях той же культуры. Систематическая импровизация как метод композиции встречается лишь изредка, как в эпических песнях. Часто бывает трудно

установить, создал ли один и тот же композитор и слова, и музыку в народной песне; известно, что многие песни имеют отдельные источники слов и музыки.

Несмотря на свою зависимость от устной традиции, народная музыка, как правило, была тесно связана с музыкой в письменной традиции, и эта связь усиливалась в периоды урбанизации и возрождения. Многие народные песни возникли в письменной форме. На протяжении многих веков популярные и классические композиторы адаптировали народную музыку и, в свою очередь, оказали влияние на устную традицию. Современный аналог письменной традиции, звукозапись, существенно повлиял на устную традицию, поскольку народные певцы могли слышать различные аранжировки народной музыки в частных и коммерческих записях. Таким образом, передача народной музыки не была изолированным процессом, а переплетена с другими видами передачи музыки.

Мелодии часто мигрируют между соседними странами. Несколько типов мелодий можно найти повсюду в ареале европейской культуры, а текстовые типы (например, балладные рассказы) распространены более широко, чем типы мелодий. Однако каждая страна имеет свой репертуар со стилистическими особенностями, а также мелодиями, которые не используются соседями.

Традиционное сельское общество вело активную музыкальную жизнь, в которой многие песни в большинстве жанров были известны и часто исполнялись значительной частью населения. Тем не менее, определенная степень музыкального профессионализма должна быть получена; инструменталисты, хотя и не имели формального образования, были специалистами, как и певцы эпических повествований и певцы профессиональных песен. Западные культуры обычно исповедуют одни и те же жанры народной музыки. Одна из самых важных - баллада, обычно короткая повествовательная песня с повторяющимися строками.

Эпосы — это более длинные повествования в героическом стиле, на исполнение которых иногда требуется много часов. Некоторые песни носят церемониальный характер и предназначены для сопровождения событий в жизненном цикле человека или в год сообщества (например, связанные с сельскохозяйственными сезонами). Другими распространенными жанрами являются рабочие песни, песни о любви и другие лирические песни, песни для игр, колыбельные и детские песни для инкультурации (например, песни с алфавитом, пословицы и загадки). Эти жанры обычно различаются по текстам, но в некоторых культурах также есть различия в музыке. Инструментальная народная музыка чаще всего сопровождает танец.

Поскольку народная музыка живет в устной традиции, ее историю лучше всего понять, изучив ее связь с другими музыкальными произведениями. Многие народные песни, собранные в устной традиции, восходят к литературным источникам, зачастую весьма древним. В средневековой Европе с распространением христианства были предприняты попытки подавить народную музыку из-за ее связи с языческими обрядами и обычаями; тем не менее, некоторые аспекты европейской народной музыки были ассимилированы в средневековую христианскую литургическую музыку, и наоборот. Народная музыка также сознательно включалась в европейские музыкальные произведения искусства на протяжении всей истории, особенно в периоды обновления, начиная с эпохи Возрождения.

“Современный этап развития этномузыкологии ознаменован появлением масштабных фундаментальных исследований. Однако проблемы этномузыкологии в них по существу не обсуждаются, являясь для авторов периферийными. В связи с этим представляется своевременным анализ преломления идей и методов этномузыкологии в исследованиях ученых — представителей разных региональных научных центров и школ. Отсутствие интереса к изучению современных процессов и динамики культуры отчасти обуславливается объективными обстоятельствами. Далеко не всегда ученые располагают коллекциями материалов, собранными в предшествующие периоды развития науки. Однако нельзя не отметить, что подобная тенденция характерна именно для этномузыкологии, в то время как лингвисты, например, постоянно занимаются изучением, и мониторингом трансформации бытового, научного языка, изучают языки корпоративных и информационных сообществ, новые формы письменной культуры”. [4]

ЛИТЕРАТУРА

1. *Алексеев Э. Е.* Фольклор в контексте современной культуры: рассуждения о судьбах народной песни. — М.: Советский композитор, 1988.
2. *Юцевич Ю. Е.* Словарь музыкальных терминов. — К.: Музычна Україна, 1988
3. *Яных Е.А.* Словарь музыкальных терминов. — М.: АСТ, 2009.
4. *Рудиченко Т.С.* ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ СОВРЕМЕННОЙ ЭТНОМУЗЫКОЛОГИИ // Фундаментальные исследования. — 2014. — № 12-11. — С. 2487-2490.

ЗМІНИ В ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ: АНАЛІЗ МЕМУАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кудінов Д. В., доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7246

Abstract. The author emphasizes the importance of memoirs for the study of psychology and ideological views of the Ukrainian peasantry, which made the bulk of the population, whose support the representatives of the pro-government and opposition forces fought for. It is stated, that, on the one hand, monarchical views were preserved and, on the other hand, their synthesis with new ideas inspired by the "city" took place. Moreover, the emergence of a young generation of politically active peasants, agrarian leaders, deprived of illusions about the old regime is pointed to. It is proved that the peasants as a whole unanimously advocated the ideals of "land and freedom", while the dominant, regardless of land use forms, remained the idea of land nationalization, which coincided with the religious worldview of farmers: "the land is no one's – it's God's". It is underlined, that a number of memoirs authors held an opinion that in those areas where the ideological breaking point had already taken place, the peasantry willingly accepted political agitation, joining the activities of anti-government organizations.

Keywords: The Russian Revolution of 1905, peasantry, monarchism, "land and freedom", peasant republic, memoirs.

Вступ. Знайомство зі спогадами дозволяє значно розширити наше уявлення про політичне світосприйняття селянства саме в питаннях його відношення до інституту монархії, до формування громадянського суспільства та участі в ньому, до перспектив встановлення демократичного суспільства загалом. Особливо гостро в період Першої російської революції (ПРР) ставало питання про майбутнє самодержав'я, його легітимність для трудових кіл населення, трансформацію російської монархії в бік конституційного ладу. Роздуми над цими питаннями займають значне місце в мемуарній літературі.

Мета – розкрити сутність ідейної трансформації селянства Наддніпрянщини у відношенні до інституту монархії, до релігії, «землі й свободи» та власної політичної активності за спогадами сучасників революції 1905–1907 рр. та резидентів опозиції.

Методи дослідження. У дослідженні мемуарів використано метод фактографії, що дозволило розглянути спогади як джерела суспільно-політичних процесів і відносин в їх конкретиці, а також виявити певні цінні свідчення. Історико-джерелознавчий метод допоміг виявити в спогадах нашарування партійних ідеологій і характеристик соціально-психологічного середовища, що відбилися на ідейних установах та світогляді їхніх авторів.

Результати дослідження. Хоча революційні зміни у суспільстві початку ХХ ст. похитнули монолітне духовне єднання царя та його «дітей», передусім, селянства, говорити про викорінення цезаризму в трудящих прошарках населення, навіть у вирішальний період революції, не доводиться. Для початкового періоду революції 1905–1907 рр. селяни здебільшого по-старинці продовжували свої біди ототожнювати з чиновниками та поліцією, диференціюючи їх від інституту монархії. Зокрема, про цю дивну ворожість селян до влади та їхню приязність до «напівмістичного царя» писав лідер есерів В. Чернов, вбачаючи в них «дитячу наївність довіряти всім та кожному та доручати власну долю в чужі руки» [30, с. 143]. Мабуть, найбільш чітко загальні настрої тодішнього українського селянства виразив у 1913 р. сумський публіцист Белоруссов, який згадував, що у 1905 році сумські революціонери вимушені були оминати питання про майбутній політичний устрій держави, і це при тому, що в регіоні більшість сільських районів визнавало владу лише повітового комітету Всеросійського селянського союзу: «у половині сіл неможна навіть було піднімати питання про царя, тим

більше неможна було його заперечувати. Там, де про царя говорити було можна, приходилося часто давати непевні, ухильні відповіді: Установчі збори, мовляв, розсудять» [2].

Збереження монархізму в поглядах селян зафіксували колишні учасники селянського руху, соціалісти і представники демократичної інтелігенції. Зокрема, К. Єршов для ілюстрації ідеологічних поглядів селянства Донбасу наводив спогади учасника робітничого повстання Коняхіна, який описав розмови революційних робітників та селянства на політичні теми: «коли їм [селянам] кажуть, що треба одібрати землю у поміщиків, це їм дуже подобалось, але коли справа стосувалась «геть царя», то вони якось оступалися з незадоволенням – «а як ми будемо без царя?» [8, с. 191].

Навіть у розпал революції, коли селяни підтримували гасла лівих партій, питання суверенітету глави держави нерідко схилялося в бік традиційних цезаристських почуттів, що чимало дивувало революціонерів. Колишній есер Р. Гончаров писав, що до агітації селянства Єлисаветградщини на початку революції потрібно було підходити дуже обережно, аби не зачепити їхні релігійні чи монархічні почуття («треба було налагодити справу так, щоб саме селянство почало зневірятися в Богові і цареві»), хоча ще під час Російсько-японської війни, примічав він, почалося поступове «витверезіння» селянства від цезаризму. На початку збройного далекосхідного конфлікту селяни сподівалися на змилювання з боку царя, який, згідно з їхніми очікуваннями, мав дати народу землю і волю. Проте поразки на війні переконували селян у зворотному [6, с. 7, 16]. Колишній соціал-демократ С. Немзер згадував, як на Полтавщині селяни іноді зустрічали агітаторів з питанням, чи не цар вас до нас нишком послав «відвідати мужицьке горе» [16, с. 86]? Сторонній спостерігач за життям села початку ХХ ст. Р. Реннінг (псевдо – Оленін) писав, що в цьому регіоні сільські громади у присудах про приєднання до Селянського союзу, вітаючи його програмове завдання добитися скликання Установчих зборів, впровадження демократичних свобод і ряду цілком соціалістичних заходів у галузі економіки, одночасно прямо наполягали, щоб «цар залишився» [18, с. 152]. Колишній член Херсонського губернського комітету (ХГК) сільських організацій Російської соціал-демократичної робітничої партії Б. Козловський на прикладі зустрічей комітетчиків із селянами у с. Білоусівці Вознесенського повіту в 1906 р. відзначав, що ті прийнятно реагували на гасла захоплення землі, відмови від сплати податків і поставки рекрутів, але зв'язок питання про землю з питанням про самодержав'я фактично ними не сприймався [11, с. 174].

Подібна реакція викликала природне бажання багатьох революціонерів зіграти на монархічних почуттях селян. Це, зокрема, підтверджував колишній керівник ХГК О. Черкунов: конфірмація Миколою II «Маніфесту 17 жовтня» використовувалася одеськими еседеками як агітаційний аргумент у бесідах із селянами, які з повагою ставилися до «царських паперів» [29, с. 38]. У протилежному випадку на агітаторів могли чекати неприємності. Зокрема, В. Мазуренко описував як загрозливу для свого життя ситуацію, коли членів Революційної української партії у лоб спитали на окружному донецькому з'їзді землевласників та селян «куди ви царя у вироку поділи?» Українським соціалістам прийшлося ухилитися від відповіді, аби не втратити прихильність селян та не бути розтерзаними своїми розлюченими противниками, присутніми на зібранні [13, с. 37].

Коли ж вороги царя не приховували своїх намірів скинути монархію, їх могла наздогнати і зовсім сувора народна кара, як це спостерігалось під час подій у Ніжині, де слідом за велелюдними мітингами «днів свобод» у жовтні 1905 року почалися погроми євреїв та гоніння інтелігенції. Апофеозом селянської розправи над революційною молоддю став примус побитих студентів принести клятву на вірність цареві на колінах посеред баюру перед портретом Миколи II [15, с. 177]. Професор кафедри світової історії Ніжинського Історико-філологічного інституту ім. Безбородька В. Піскорський згадував про це як про вимушений і принизливий акт для запобігання фізичної розправи над студентами і загалом можливого погрому інституту. На відміну від «ніжинського аноніма», який указував на повне замирення після процесії з царським портретом, професор писав, що випадок з присягою лише сильніше розлючив селянську і хуліганську юрбу, яка побила кількох «інститутських» і ніяк не могла вгамовуватися, вимагаючи видачі зброї та «демократів» на розправу. Врешті багатьом ніжинцям прийшлося рятуватися втечею [19, с. 231–234].

Подібні випадки вселяли надію в прибічників монархії заручитися підтримкою селянства для боротьби з революцією. Р. Реннінг, як показову, описав ситуацію, коли голова

полтавської повітової земської управи Є. Ганько перед голосуванням питання про всенародний представницький орган на нараді селян при управі раптом заявив про те, що Установчі збори можуть встановити республіку. Схвильовані цим повідомленням селяни вмить відмовилися від ухвалення резолюції [18, с. 158].

Попри відсутність соціологічних даних, наведених мемуаристами прикладів достатньо аби дійти висновку про переважання монархічних поглядів у селянства, незважаючи на його готовність до активної участі в політичному житті держави. При цьому селянський цезаризм не був позбавлений прагматичних ноток. У свідомості селянства з монархом пов'язувалася економічна стабільність суспільства. «Як можна без царя, а хто тоді гроші друкувати буде?» – щиро дивувалися селяни перспективі розмежування реальної влади монарха та народного представництва на користь останнього. «Приходилося пояснювати, що на землі є республіки, де нема ані царя, ані короля, а «гроші» все одно карбують», – пригадував лідер селянського руху 1905 р. у Сумському повіті А. Щербак. Але навіть після пояснень він змушений був звертатися до авторитету монарха, аби згуртувати селян довкола соціальних завдань та просунути в селянське середовище ідею Установчих зборів, здатних вирішити болюче аграрне питання та ліквідувати кричущі правові наслідки кріпацтва. З тим самим явищем зіштовхувався і соратник А. Щербак М. Сердюк: «Державний устрій без царя – все це для разючої більшості здавалося неможливим» [24, с. 56; 31, с. 131–133].

Монархізм сільських обивателів однак уже не вписувався у формулу «самодержав'я, православ'я, народність», оскільки селяни вимагали представницької форми правління. Частина з них йшла далі – заперечувала верховенство монарха і піддавала жорсткій критиці його дії. Так, І. Пороскун у своїх спогадах цитував висловлювання одного із селянських ватажків, підтримане рештою під час страйку у Хотінському маєтку Сумського повіту. Той, будучи обуреним намаганням частини наймитів вигнати прийшлих робітників, назвав їх «посібниками кривавого Миколи II, який розстріляв тисячі таких же пролетарів 9-го січня» (курсив мій – Д. К.) [20, с. 97]. Звичайно, зробити таку відверту промову можна було, лише розраховуючи на підтримку публіки. Провісники антимонархічних почуттів з'являлися і в інших регіонах. Зокрема, один із керівників селянської «Сорочинської республіки» Г. Муха відзначав, що серед його односельців монархічні ілюзії ще до трагічних подій грудня 1905 року розвіялися зовсім [14, с. 91]. Навіть по завершенню революції антиурядові настрої українського селянства, розчарування у владі зберігалися попри здійснені нею поступки. Зокрема, українському журналісту С. Буді влітку 1907 р. селяни с. Баришівка Переяславського повіту скаржилися на те, як «скрізь нишпорять «лушні» (поліція) і як страшно на селі слово сказати». З цього вони робили висновок, що цар «обдурив нас із маніфестом» [3, с. 149].

Залучення селян до активної революційної боротьби, звісно, трансформувало їхні політичні погляди, вело до подальшої радикалізації вимог. «Ненавидимо царя, поміщиків та капіталістів, усіма силами будемо воліти знищення ладу, що дає жити багатіям і примушує вмирати від голоду селян та робітників», – відверто писали у вироку мешканці с. Обтове на Кролевеччині [23, с. 66–67]. Колишній соціал-демократ М. Пижов змалював яскравими фарбами рішучість сорочинських селян боронити здобуту свободу та їхню ненависть до начальства [21, с. 126–130].

На користь того, що протести проти авторитаризму царату поступово переходили в заперечення самої ідеї монархії, вказує ще одне важливе джерело вивчення психології селянства періоду ПРР – «приговори». Радянський історик Р. Ганелін, досліджуючи комплекс селянських петицій 1905 р., дійшов висновку, що здійснення заповітних мрій селянами пов'язувалося не з монаршою ласкою, а з представницьким органом, що прямо вказувало на корозію монархічної ідеології. Цезаризм набував чисто формального характеру. Крізь монархічну фразеологію селян проглядалися елементи революційної свідомості. Як приклад, автор посилається на вирок селян с. Бобриці Канівського повіту, які відверто шантажували царя погрозою смуту, якщо він не дасть їм землі [4, с. 129–130]. Подібна загроза звучить і у вірші молодого українського селянина, цитованого російською есеркою Т. Алексєєвою (російською мовою):

Ой, ты, батюшка Царь-отец!

Не веди нас как овец.

А дай ты нам ученье

И народное просвещение.

*А то какие же мы твои дети,
Коль голодны, не одеты.
Не будем тебе налоги платить,
Твою царскую службу служить.
Как возьмем оружие крепко,
То станет начальство редко.
Теперь пришли те годы,
Что народу до свободы [1, с. 186].*

Ця селянська поезія наявно демонструє злам патерналістської психології частини селянства, яке вже не визнає «батьківства» монарха і вітає появу його альтернативи – «свободи». Звісно, наростання республіканських настроїв у селянському середовищі були найсильнішими саме там, де існували міцні осередки Селянського союзу та інших лівих організацій, які займалися політичним вишколом селян. Проте локальність «селянських республік» (Покошицької, Сумської, Гадяцької, Сорочинської тощо), короткочасність їхнього існування, слабкий зв'язок революційних партій із селянством, який переривався репресіями проти лівих, розмах чорносотенної пропаганди, починаючи від 1906 року, зумовлювали нестійкість республіканських і конституційних настроїв, консервували традиційні монархічні погляди.

У спогадах зустрічається оцінка й економічного світогляду селянства. Більшість мемуаристів погоджуються, що для селян найприйнятнішою була вимога націоналізації землі. Так, колишній член Одеського комітету РСДРП Б. Ельцин констатував, що селянство Одеської губернії в цілому одностайно солідаризувалося з міськими робітниками та разом виступало за відібрання землі в поміщиків [32, с. 68]. С. Сова-Степняк пояснював подібне явище в Конотопському повіті, як не дивно, саме переважанням в українських губерніях подвірного землекористування, яке не заважало популярності поглядів про те, що «земля Божа» [25, с. 42]. Загалом земельне питання, яке порушувалося опозицією, відігравало мобілізуючу роль – там, де заходила розмова про «землицю», завжди з'являлися юрби схвильованих селян. А. Овчаренко та А. Щербак згадували, що коли на засіданнях Сумського сільськогосподарського товариства почалися дискусії про наділення селян землею, це одразу привернуло увагу великої кількості землеробів. Унаслідок цього зібрання товариства почали перетворюватися на велелюдні мітинги [12, с. 69–76; 17, с. 81; 31, с. 133].

Рідше мемуаристи писали про теологічні дискусії з селянами. «Куди Бога дівати?» – питання, яке вони задавали агітаторам, нерідко заганяло останніх у глухий кут. А. Щербак згадував, що в такій ситуації він не розгубився і не тільки не заперечив буття Творця, але й використав релігійні почуття селян з метою пропаганди соціалістичних ідей. У цьому йому допомогли власні пошуки Бога: певний час А. Щербак знаходився під впливом толстовства; протягом 1896–1897 рр. жив в «інтелігентній комуні» Братський Хутір (Лиса Гора) у Чорноморському окрузі. А його учитель Л. Толстой в одному з листів навіть зізнався, що полюбив А. Щербака як свого послідовника. Навіть у розпал революційних подій 1905 р. А. Щербак запевнював російського письменника у відданості його вченню, називав толстовство «єдиним шляхом майбутнього», одночасно прохаючи Льва Миколайовича бути поблажливим до «тимчасових революційних мір» [33, с. 447; 26, с. 123]. Звернувшись до свого сектантського досвіду, А. Щербак склав біблійною мовою «Заповіти Отця», де «білими віршами» проповідував політичні свободи. Вони, запевняв мемуарист, справляли велике враження на селян [31, с. 131].

Релігійна тема підіймається і в спогадах Р. Гончарова. У Єлисаветградському повіті, писав він, до есерів нерідко приставали штундисти, які болюче сприймали соціальну несправедливість. При цьому частина з них під впливом революційної пропаганди потім цілком зрікалася віри [6, с. 65–66].

Усвідомлення селянами свого безправ'я теж знаходило місце в мемуаристиці. «Тяжке дитинство, служба у волості, де щоденно бачив тяжку долю бідняка-селянина, знущання пристава над селянством, заборона організувати будь-яку книгозбірню, – ділився своїми враженнями про передреволюційне минуле сумський селянин А. Овчаренко, – все це змінило мій світогляд, породило зненависть до царату» [17, с. 81]. Гарною ілюстрацією того як селяни сприймали несправедливість є наведені у споминах С. Буди вірші одного селянина. У них критика безправ'я і безпорадності хліборобів подавалася з точки зору християнської етики (уринок, автентичність збережена):

*А як Сус Христос учив, того й низ гадають,
А з нас шкуру диручи, й Христа споминають
Бо при спомину Христа, як ніп споминає,
Дереться шкура товста, та ніхто нізнає.*

До віршів додавалася ілюстрація, на якій було зображено осіб привілейованих станів та куркулів у сонячному сяйві, тоді як чернь загнана поліцейськими шаблями та висп'ятками у п'їтму за завісу. Малюнок іронічно був озаглавлений «Свобода» [3, с. 149–150].

Невдоволення матеріальним і правовим становищем породжувало суспільно-політичну активність і наростання революційних настроїв селян, що теж відзначили сучасники. Священик церкви с. Обтове Кролевецького повіту Є. Доброжанський у лютому 1905 р. записав у своєму щоденнику, що з повідомленням про виступи робітників у великих промислових центрах у народі почалося «ремствування і невдоволення, відчувалося, що сильна гроза повисла над країною» [7, с. 69]. Автор спогадів про селянські заворушення у Нечаянській волості на Херсонщині П. Ходченко стверджував, що для підняття селянства до виступу було достатньо лише одних повідомлень про революційні виступи. Скрутне становище землеробів само штовхало їх до готовності підтримати гасла революції, «хвиля якої наповнила повітря». Крім того, їм допекли звістки про поразки і загибель односельців на «японській війні». Збурювали також новини про робітничі страйки і повстання на флоті [27, с. 98; 28, с. 334]. Таким сигналом до дій для селян Катеринославщини, згадував один із керівників селянського руху в губернії Є. Строменко, стало повідомлення про повстання на панцернику «Потьомкін». «Оце треба нам зробити із своїми поміщиками, що зробили потемкінці із своїми адміралами та офіцерами», – казали місцеві селяни [10, с. 184]. Очевидиця селянських виступів 1905 року С. Гончарська згадувала, що ситуація на селі на початку ПРР стала такою розпеченою, що достатньо було зібрати селян і проголосити палку промову аби вони почали хапати вили, забирати харчові запаси з поміщицьких комор, громити й палити панське майно [5, с. 47–48].

Усі ці картини мали ще доволі локальний характер. Справжнє масове революційне піднесення спостерігалось вже після проголошення Маніфесту 17 жовтня. Тоді на Конотопщині, за свідченням С. Сиви-Степняка, в осінні дні 1905 року «революційність селян всього повіту росла не днями, а годинами» [25, с. 42]. Найкращим свідченням готовності частини селянства зануритися в революційну боротьбу є власне вираження почуттів селян-мемуаристів. Зокрема, патетика вірша М. Сердюка «Предранкова доба» вирізняється політичною свідомістю революціонера, розчарованого мирними засобами боротьби (автентичність збережена):

*Століття боротьба підпільними листками,
Безліч загублених серед пекельних мук!...
Ні! треба битися озброєно з катями,
Потрібно вибухів гвинтівок та шаблук* [24, с. 69].

Готовність селян вступити на шлях політичної боротьби пояснювала ту легітність, з якою членам опозиційних партій нерідко вдавалося їх загітувати та повести за собою. «Вербування нам давалося легко, – згадував невідомий соціаліст на псевдо «Немо»... – при вмілому підході, живучи поряд з ними [селянами], обговорюючи свій побут, прочитуючи прокламації, легко переконували селян у необхідності організації для боротьби зі своїми гнобителями» [9, с. 113]. Селянин с. Велика Чернечина Сумського повіту Д. Савченко пригадував, що після виступу на сільському майдані оратора із Сум «почувалося, що вся могутня маса селянської людності за одне з нами й треба їй тільки доброго організатора, щоб вона стала грізною революційною силою» [22, с. 100]. Т. Алексєєва пригадувала, що молодих селян за живе чіпляли розповіді про гнітюче соціальне життя в країні, про боротьбу революціонерів та переслідування їх владою. Один із них зізнавався (орфографія збережена): «як я який день не прочитаю прокламацію, то так наче я не їв або Богу не молився. І світ мені не мілий і жити не хочетця» [1, с. 185]. Такі хлопці швидко приступали до справи – шукали парубків-однодумців, агітували односельців, підбурювали їх до страйків або протиправних дій. Водночас деякі автори скептично розцінювали революційний потенціал села, вказували на політичні розбіжності всередині селянства [8, с. 191; 16, с. 87; 25, с. 40].

Висновки. Документальні джерела, попри своє фактологічне значення, не здатні відтворити з максимальною повнотою події минулого, залишаючи остронь психологію

індивіда та мас, без чого важко уявити більш-менш повну картину минулого. Мемуари якраз є чудовими свідченнями епохи, що насичують історію живим началом думки та переживань сучасника, а принадно до теми селянського руху початку ХХ ст. ще й перетворюються на важливе джерело політичної та соціальної свідомості селянства, розворушеного революцією. Мемуарна література виявляє певну полярність поглядів авторів на актуальність консерватизму у світогляді селянства. Зокрема, спогади частини аграрників доводять, що монархізм залишався основою державницького мислення селянства. Водночас динаміка і насиченість бурхливого громадського життя 1900-х років сприяла поступовій руйнації цезаризму і розумінню селянами важливості впровадження конституційного правління. Враховуючи географічну обмеженість споминів, можна стверджувати про різні ступені сприйняття монархії в регіонах. Крім того, реставрації монархічних почуттів сприяла поразка революції.

В основі економічного мислення селян містилася ідея про те, що «земля Божа», що користування нею треба здійснювати за принципом «трудової справедливості» (передбачала винагороду селянина за результатами його власної праці). Перегородою до свого соціального ідеалу селянство вважало бюрократію, діючу правову систему, відсутність народного представництва. Тож за умов змички з лівими партіями воно жваво підтримувало демократичні завдання революції і поволі революціонізувалося саме. Готовність до боротьби, до самопожертви частини селянства свідчила про зростання громадянських почуттів та рішучість селян стати активним членом громадянського суспільства, яке народжувалося.

REFERENCES

1. Alekseyeva T. Sredi krestian. Russkoye bogatstvo. 1907. № 3. S. 171–194.
2. Belorussov. Ten. vystupayushchaya iz tumana. Sumskoy vestnik. 1917. 10 avgusta. S. 1.
3. Buda S. Z selianskykh nastroiv po revoliutsii 1905 roku (Storinka zi spomyniv). Ukraina. 1925. Kn. 4. S. 103–128.
4. Ganelin R. Petitsii po ukazu 18 fevralya 1905 g. Vspomogatelnyye istoricheskiye distsipliny. Leningrad. 1989. Vyp. KhIKh. S. 119–136.
5. Herasymenko O. V. Selianskyi rukh na Livoberezhnii Ukraini. (1900 – liutyi 1917 rr.): dys... kand. ist. nauk: 07.00.01. Chernihiv, 2008. 285 s.
6. Honcharov R. L. Z revoliutsiinoi borotby na seli. Kharkiv: Shliakhy revoliutsii, 1931. 75 s.
7. Dobrozanskiy E. Iz tserkovnoy letopisi s. Obtovo. 1905 god na Konotopshchine. Sbornik materialov i vospominaniy. Konotop: Konotopskaya tipografiya Okrmestkhoza. 1925. S. 69–71.
8. Yershov K. H. Hrudneve zbroine povstannia v Donbasi. Litopys revoliutsii. 1930. № 6. S. 176–220.
9. Kogon E. Iz istorii selyanskogo dvizheniya na Ekaterinoslavshchine nakanune 1905 goda. Letopis revolyutsii. 1926. № 5. S. 95–130.
10. Kogon E. Krestianskoye dvizheniye v Ekaterinoslavskom uyezde v 1905 g. (K istorii pervoy revolyutsii na Ekaterinoslavshchine). Litopys revoliutsii. 1928. № 6. S. 169–229.
11. Kozlovskiy B. Na rabote v 1906 godu. Proletarskaya revolyutsiya. 1922. № 12. S. 174–177.
12. Kudinov D. Revoliutsiina diialnist Sumskoho silskohospodarskoho tovarystva u rozghortanni selianskoho rukhu v Kharkivskii hubernii navesni-vlitku 1905 roku. Chasopys ukrainskoi istorii. Kyiv, 2007. Vyp. 7. S. 69–76.
13. Mazurenko V. Nashe selo v 1905 godu. Proletarskaya revolyutsiya. 1925. № 2. S. 27–46.
14. Mukha G. Kak proizoshli sorochinskiye sobytiya. 1905 g. na Poltavshchine. Sbornik. Poltava: b. v.. 1925. S. 90–100.
15. Nezhinskaya revolyutsiya i kontrevolyutsiya (18–24 oktyabrya 1905 g.). Istoricheskiy vestnik. 1906. № CIV. S. 160–185.
16. Nemzer S. Nasha rabota v derevne. 1905 god na Poltavshchine. Sbornik. Poltava: b. v.. 1925. S. 85–88.
17. Ovcharenko A. Spohady pro revoliutsiiu 1905 roku na Sumshchyni. 1905 rik na Sumshchyni: Zbirnyk naukovykh statei. Sumy: Pluh i molot, 1930. S. 81–83.
18. Olenin R. Krestiane i intelligentsiya. K kharakteristike osvoboditelnogo dvizheniya v Malorossii. Russkoye bogatstvo. 1907. № 2. S. 135–169.
19. Piskorskyi V. K. Vybrani tvory ta epistoliarna spadshchyna. Kyiv: b. v., 1997. 350 s.
20. Poroskun I. Spohady pro 1905 rik. 1905 rik na Sumshchyni: Zbirnyk naukovykh statei. Sumy: Pluh i molot, 1930. S. 96–99.
21. Pyzhov N. Sorochinskoye krestianskoye vosstaniye 1905 g. Vospominaniya rukovoditelya vosstaniya. Moskva: Izdatelstvo Vsesoyuznogo obshchestva politkatorzhan i ssylnoposelentsev. 1929. 174 s.
22. Savchenko D. M. Moia uchast u revoliutsii 1905 roku. 1905 rik na Sumshchyni: Zbirnyk naukovykh statei. Sumy: Pluh i molot, 1930. S. 100–102.
23. Senchenko I. A. Krestianskiy revolyutsionnyy kruzhok v sele Obtovo. 1905 god na Konotopshchine. Sbornik materialov i vospominaniy. Konotop: Konotopskaya tipografiya Okrmestkhoza. 1925. S. 57–68.

24. Serdiuk M. Do 25-richchia 1905 roku (Spohady pro revoliutsiini podii na Sumshchyni). 1905 rik na Sumshchyni: Zbirnyk naukovykh statei. Sumy: Pluh i molot, 1930. S. 53–69.
25. Sova-Stepnyak S. A. «Pyaty» god. 1905 god na Konotopshchine. Sbornik materialov i vospominaniy. Konotop: Konotopskaya tipografiya Okrmestkhoza. 1925. S. 36–45.
26. Tolstoy L. N. Polnoye sobraniye sochineniy. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo khudozhestvennoy literatury. 1954. T. 70: Pisma. 1897. 240 s.
27. Khodchenko P. V kolyshnii Nechaianskii volosti. Dnipro. 1955. № 12. S. 98–100.
28. Khodchenko P. 1905 rik v s. Nechaianomu. 1905 god na Nikolayevshchine (Khronika. stati. materialy po istorii revolyutsii 1905 goda na Nikolevshchine). Nikolayev: Izdaniye Nikistparta. 1925. S. 333–337.
29. Cherkunov A. N. Revolyutsionnoye dvizheniye sredi krestian na yuge Rossii i sotsial-demokratiya (Iz lichnykh vospominaniy). Katorga i ssylka. 1925. № 3. S. 37–50.
30. Chernov V. Velikaya russkaya revolyutsiya. Vospominaniya predsdatelya Uchreditelnogo sobraniya. 1905–1920. Moskva: ZAO Tsentrpoligraf. 2007. 430 s.
31. Shcherbak A. 1905 god v Sumskom uyezde. 1905 rik na Sumshchyni: Zbirnyk naukovykh statei. Sumy: Pluh i molot, 1930. S. 129–143.
32. Eltsin B. Rabota sredi krestian. 1905 god. Revolyutsionnoye dvizheniye v Odesse i Odeshe. Odessa: b. i., 1925. S. 60–72.
33. «Yasnopolyanskiye zapiski» D. P. Makovitskogo. Kn. 1. 1904-1905 // Literaturnoye nasledstvo. T. 90. V 4-kh kn. / [Red. komissiya S. A. Makashin. M. B. Khrapchenko. V. R. Shcherbina]. Moskva: Nauka. 1979. 544 s.

“GREEK PROJECT” – CLUE TO THE HISTORY OF GEORGIA 50-90-IES OF XVIII CENTURY

Mamuka Natsvaladze,

Doctorate; Sokhumi State University; Tbilisi, Georgia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7247

Abstract. Global international project of the 70-80-s of the XVIII century envisaging a new distribution of Europe based on the areas of the Ottoman Empire is reviewed in the article. This topic acquires a final feature in a conceptual form in the correspondence between Catherine II and the Emperor of Austria and the Holy Roman Empire Josephus II under the name of "Greek Project".

The article is a scientific fragment of a monograph, reviewing the Greek Project in regard of the Caucasus for the first time in historiography.

Initially, Soviet historiography strictly separated itself from the Greek Project, since the objective research of the latter would ensure presenting the Russian Empire as an aggressive state. Afterwards, the research of this project was converted into a narrow political framework and presented as a plan to conquer Crimea.

The Greek Project can be unequivocally considered as a key to the history of Georgia of 50-80-ies of the XVIII century. A number of studies have shown that numerous problematic questions remain unanswered until the present day without considering the Greek Project.

Patience and tolerance shown by the King of Kartli - Kakheti Erekle II towards the Russian intrigues cannot be explained without the Greek Project. Georgia acquires qualitatively different and desired form of all time through the implementation of the Greek Project.

The Greek Project is an attempt to create a Christian global political model, a political background that can serve as a precondition for the restoration of a real united Caucasian Home, ensuring a guarantee of irreversible development and security for all royal principalities and khanate in the Caucasus.

This is the reason, the state oriented thinker Erekle II, avoids responding with aggression to the permanent intrigues of Russia. Erekle II tries to get involved in this great political game as a sovereign of a full-fledged political entity.

Such attitude of Erekle is a guarantee of success for the Imperial Court of St. Petersburg. However, Russia chooses a completely different way - confronting Erekle's benevolent alliance with hostile, imperial sentiments. The main message of these sentiments is that a united Caucasus, independent Georgian kingdoms for Russia is considered to be an anti-Russian phenomenon.

This consistent and hostile attitude towards the Caucasus became the reason for the failure of Russian policy - it could neither establish a model of Christian globalization nor neutralize the Ottomans. Therefore, the study and understanding of the referred problem is rather important to determine the directions and priorities of modern political processes.

Keywords: Greek Project; Ottoman Empire; Kingdom of Kartli-Kakheti; Erekle II; Catherine II; Joseph II, Friedrich II, Russian Empire; The Holy Roman Empire of the German Nation.

Introduction. Second half of the XVIII century stands for a landmark in the History of Georgia. The processes of the Russian occupation in Georgia starts from the referred period of time. Soviet historiography aimed to review the period from the ideological viewpoint of the latter. However, ideological conjuncture actually served to separate the ongoing events in the Caucasus from the world historical processes. Therefore, answers to numerous questions, emerged during the study and research of the Georgian History for the second half of XVIII century, are absent or at least lack credibility.

Purpose. The referred period of the History of Georgia has not been studied yet within the context of an event, a seven-year-war, having a worldwide importance. In addition, the plan of that time for the redistribution of Europe - "Greek Project", developed at the Imperial Court of St. Petersburg and Vienna has also been ignored.

Our research topic is characterized by multifaceted forms. Therefore, different research methods are required for the complete analysis of the issue.

Research methods. We rely on the methodological principles of objectivity, historicism, determinism, alternativeness, reconstruction, developed in the theoretical studies by the following

scientists: Charles-Victor Langlois, Charles Seignobos; Robin George Collingwood [Collingwood 1993]; Marc Léopold Benjamin Bloch [Bloch 1952]; Peter Lambert and Phillipp Schofield [Lambert, Schofield 2004]; Abrams Lynn [Abrams Lynn 2010]; Brundage Anthony [Brundage 2017]; Gregory Ian, Ell Paul [Gregory Ian, Ell Paul 2008]; Hughes-Warrington [Hughes-Warrington 2007]; Iggers George, Wang Qiang Edward [Iggers, Wang 2013]; Akira Iriye [Iriye 2012]; Kaldellis Anthony [Kaldellis Anthony 2014]; Koselleck Reinhart [Koselleck 2004; Koselleck 2002]; Lukacs John [Lukacs John 2000]; Munro Doug, Reid John [Munro Doug, Reid John 2017]; Quigley Carroll [Quigley Carroll 1979]; Raaflaub Kurt [Raaflaub Kurt 2010].

Research results. Since the XV century, policy of various European countries, being reviewed in regards to the Ottoman Empire, was directly related to the ongoing events in Georgia. Accordingly, all issues related to the neutralization of the Ottoman Empire and the redistribution of its territories were extremely important for Georgia.

Our research process conducted for many years, revealed that all problems existing in the History of Georgia of 50-90-ies of XVIII Century are organically bound to the Greek Project. This Russian-Austrian project anticipated the creation of a unified Christian global space alongside with the neutralization of the Ottoman Empire. Based on its geostrategic location, the Caucasus occupies an extremely important place in this global Christian political space.

It is also known that the Russian Empire as a Christian state has been regarded in the consciousness of Georgians as an ally in the fight against the Muslim political spectrum for centuries [Tsintsadze 1960:24-63; Guruli 2008:38-45], used by Russia in its favor for double, sometimes even triple political games. Examples of this are the tragedy of Zegami in 1605 [Jamburia 1998:18-22], the Adventure of Peter I in 1721 [Kacharava 1998:239-242; Chichinadze 1920A:3-12]. Attempt to liquidate Erekle II by means of Tottleben and then decrown him from the Kartli-Kakheti throne by Captain Lvov is a continuation of the mentioned political style, followed by a cascade of similar political adventures- assassination of Prince Levan, [Tukhashvili 1983:8; Jambakur-Orbeliani 1914A:14-18; Berdzenishvili 1973A:255-262], then murders of the ambassadors sent to the Emperor of Austria, [Tabaghua 1979:79-126; Kalandia 2017:11-14; Peradze 2006:84-89] rise of various adventurers at the royal court of Kartli-Kakheti, [Shvelidze 2012:108-112; Gelashvili 2002:130-138; Guruli 2015:33-35] poisoning future King George [Natsvaladze 01.05.2017:15], concluding the Treaty of Georgievsk [Guruli 2013A:23-33; Paichadze 1983:62-65; Macharadze 2013:109-120; Papashvili 2003:307-310] and then violating the terms of the latter in four years [Guruli 2013B:18-20; Lobzhanidze 1989:235-237] these cascade of intrigues is crowned by the devastation of Tbilisi in 1795 by Agha Makhmad Khan [Potto 1891:1-2; Tsintsadze 1969:170-175; Kikodze 1942:209-221; Shvelidze 2016:52-53].

Even in late 1770s of the XVIII century, it became apparent that the political intrigues of St. Petersburg were of irreversible character. Erekle II aims to neutralize this difficult and at the same time chronic Russian political adventure by constantly seeking the ways of relations with Western European countries [Tamarashvili 1995:616-739; Chichinadze 1895:23-46; Tabaghua 1987:243-255; Chichinadze 1920B:243-255; Doborjginidze 2013:237-246].

That is why the Kingdom of Kartli-Kakheti needs a connection with the Austrian Emperor Joseph II, since it should actively get involved in the implementation of the Greek Project, that serves as a precondition of transferring Georgian Kingdoms and Caucasian political space in a qualitatively different condition.

Contact with the State of Venice is of great importance as well [Chichinadze 1917:8-15], the letters sent by Erekle II, emphasize the fact that Georgia has always defended Christianity faithfully [Tabaghua 1979:78-135; Tamarashvili 1995:557-583]. This is the message, with the sub-text for the Powerful States to recognize Georgian royal principalities as a full-fledged players in the newly started global religious-political processes.

The prism of the Greek Project clearly shows the impulses giving special motivation to Georgian Royal Kingdoms to be actively involved in international processes.

The main target of Russia and Austria is the Ottoman Empire, this is a position shared by Erekle II. In order to find out the reasons of like-mindedness of Erekle II, the negative processes facilitated by the Ottoman Empire in Georgian kingdoms shall be analyzed.

We believe, one important explanation is needed – in regard of understanding and consciousness Erekle is a large-scale politician, he is not locked in the shell of the king of Kartli-Kakheti. Erekle is the ruler guided by the principle of unified Georgian state. Moreover, his vision is

broad and extends not only to whole Georgian but the scales of unified Caucasus as well. Accordingly, he thinks of the Ottoman Empire within a unified Caucasian prism.

Although the two political areas - the Kingdom of Kartli-Kakheti and the Ottoman Empire - are geographically separated; although they do not have a common border, Erekle evaluates the events from a common Caucasian point of view. Accordingly, the fact that two most important trump cards of the united Caucasus - access to the sea [Ninidze 1998:71-77] and the North Caucasus [Japaridze 2018:344-430; Svanidze 2008:235-243] were neutralized by the Ottoman Empire, develops significant systemic difficulties for any political entity in the Caucasus.

The first major issue, forming an everyday and unresolved problem of the Kingdom of Kartli-Kakheti is the Lezghian raid [Orbeliani 2011:29-32; Alimbarashvili 2010-2013:285-297; Berdzenishvili 1973B:377-382; Itonishvili 2005:42-72; Jambakur-Orbeliani 2014B:7-15]. The satellite of the Ottoman Empire, Dagestan and Chechnya, are geopolitical areas constantly oppressing Eastern Georgia. The constant impulsive raids of the mountaineers cause particular damage to the economy of the kingdom, the agriculture is ruined and the only issue to think is a problem of physical survival.

The second problem is the disruption of Georgia's unique social landscape that is a slow action mine [Beradze 1984:55-62; Rekhviashvili 1982:316-325; Kilasonia 1999:262-269]. Purchase of captives, carried out by the nobles of western Georgia in agreement and based on the order of the Ottoman Empire, has a lethal effect on Georgian statehood, since a unique social landscape is the pillar of statehood guaranteeing internal peace of the country [Natsvaladze 19.06.2017:8]. We have achieved an unprecedented event as a result of preserving the referred landscape - Bagrationi royal dynasty is the only one in the world history not being confronted by its own population.

This segment of the Ottoman imperial concept on the one hand aims to shift the management of the Georgian kingdoms to the Byzantine model, when everyone has an equal right to be king/emperor, which is a pretty tempting motivation to encourage internal turmoil and on the other hand, facilitates maximum alienation of the upper classes from the lower classes, which is a major precondition for the country's internal permanent unrest and confrontation of the population with the royal dynasty.

Third and the most important factor – alienation of the North Caucasus, rather hard process for Georgia started with the attempt of the Ottoman Empire [Megrelidze 2012:12-25]. North Caucasus, formerly a part of unified Georgian cultural sphere, alienated through Islamization [Kebuladze, Kekelia 2014:220-225; Anchabadze, Tsintsadze 1966:151-156] and transformed into a puppet of the Ottoman Empire.

These three problems, posed by the Ottoman Empire as both a rapid and a slow-acting mines are clearly aimed at undermining the Georgian state system model.

This is a continuation of the policy pursued by the world empires of all times and formations (Achaemenid Iran, Rome, Byzantium, Ottoman) for centuries against the united Caucasian House.

Therefore, the anti-Ottoman movement, acquiring an orderly, consistent character in the form of the Greek Project, became especially important not only in terms of strengthening the Georgian state, but also in terms of its rise to a new qualitative reality.

This became clear in the 1970s, when Kartli-Kakheti state actually became dominant in the Caucasus, that was considered as a precondition for the restoration of a unified Caucasian political community [Kvitsiani 2017:145-155].

Erekle II pursues a rather diplomatic policy towards Russia with the desire to execute the Greek Project, with the perspective Georgia could have received in case the implementation of the project. Obviously, he is well aware of imperial intentions of the Imperial Court of St. Petersburg, he has daily contacts with the backstage considering the statehood of Georgian royal principalities as an anti-Russian event.

Conclusions. Without the Greek project, it is impossible to explain Erekle's multifaceted diplomatic moves, quite compromising and deliberate relations with the rulers of the Russian Empire and frequent endurance of personal insults.

Such a deliberate policy of Erekle towards Russia originates from state thinking. Erekle never puts his royal ambitions above the interests of the state, he never acts solely based on personal feelings and emotions. It is obvious from his appeasable and deliberate actions, that he is waiting something important for his country.

The Greek Project has to ensure benefits that are the main motivation of King Erekle's patience. The referred benefits for the country make Erekle endure repeated personal insults from Russia. State

interest is of paramount importance for Erekle. This is the thesis drawing a red line throughout the life of the King of Kartli-Kakheti. From this viewpoint, it is quite interesting what where the benefits expected by Georgian Royal Court and Feudal Society from Russia for such inhuman patience.

This question is answered by the Russian-Austrian Greek project. If implementing the latter:

1. Elimination of external factors hindering the unification of western and eastern Georgia seemed quite real.

2. Most part of the Caucasus would be within the environment of Christians minimizing the geographical area for the Christian community that may be threatened by Muslims.

3. By neutralizing the Ottoman Imperial Syndrome, the North Caucasus would return to the Caucasian cultural environment, part of which, especially Dagestan, became the satellite of the Ottomans. Consequently, the passes from the North Caucasus would become a part of the unified Caucasian political area.

4. By neutralizing the Ottoman Imperial Syndrome, it would be possible to restore the unprecedented unique Georgian social landscape existing in the world being the main pillar of Georgian statehood throughout the Georgian history.

5. In case of neutralizing the Ottoman threat, a unified Caucasian political space would gain distinct economic incentives and opportunities, through transferring the eastern shores of the Black Sea under the influence of the latter since the referred area gave the possibility to develop active trade relations with Western European countries.

6. Christian globalization, a peaceful political environment would create a quite fertile prospect for the restoration of the Silk Road, which would be especially beneficial not only for Kartli-Kakheti and other Georgian kingdoms, but for the whole region as well.

7. According to the Greek Project, as a result of such political, social and cultural impulses, a secure geopolitical environment would be formed around the Caucasus, which gave the whole region a chance to regain its geopolitical function of world importance, to make the dream of Georgian kings of all time come true.

Based on the above-mentioned factors we must explain that despite a number of anti-Georgian actions clearly expressed by the Russian Empire since the 70s of the XVIII century, anti-Russian sentiments in Georgia did not take a shape of systemic resistance. Anti-Russian sentiments acquired a systemic character after the Russian Empire introduced the verdict of abolition Georgian Kingdom to the nobility of Kartli-Kakheti on April 12, 1802 through an unusual political performance [Shvelidze 14.03.2005:8; Natsvaladze 10.10.2016:15; Chichinadze 1920A:7-12].

The referred decision of St. Petersburg Imperial Court was followed by 5 organized anti-Russian revolts in Georgia over the next 30 years [Polievktov 1924:201-214; Khomeriki 2012:320-352; Polievktov 1927:107-114; Gelashvili 2003:101-132; Dubrovin 1866:336-342], proving that Georgian political society would tolerate neither the loss of statehood nor the Russian Occupation.

REFERENCES

1. Anchabadze, Tsintsadze 1966 - Anchabadze, Z. Tsintsadze, M. Georgia and the Northern Caucasus in the XII Century and the I Half of the XIII Century. Georgia in the Rustaveli Era: the collected works dedicated to the 800th anniversary of Shota Rustaveli. Tbilisi, 1966. pp. 144-160.
2. Abrams Lynn 2010 – Abrams Lynn. Oral History Theory, London: Routledge, 2010. 224 p.
3. Alimbarashvili 2010-2013 - Alimbarashvili, I. The Time of Lezgin Raids and the Fortification System in Kartli and Kakheti. Ioseb Alimbarashvili. Zurab Papaskiri - 60: "Chronography Means Speaking the Truth / Sokhumi State University. Tbilisi, 2010-2013. pp. 283-299
4. Berdzenishvili 1973 A - Berdzenishvili, N. Death of Levan Batonishvili. Issues of Georgian history 6. Nikoloz Berdzenishvili. Tbilisi 1973. pp 452-474
5. Berdzenishvili 1973 B - Berdzenishvili, N. The Time of Lezgin Raids in the Second Half of the XVIII Century. Issues of the History of Georgia. vol. 6. Nikoloz Berdzenishvili. Tbilisi, 1973. pp. 369-387
6. Bloch 1952 - Bloch M., Apologie pour l'histoire ou métier d'historien. Librairie Armand Colin, Paris, 2e édition, 1952, 112 p.
7. Brundage 2017 – Brundage Anthony. Going to the Sources: A Guide to Historical Research and Writing, 6th Edition. Wiley-Blackwell, 2017. 168 p.
8. Beradze 1984 - Beradze, T. Selling and Buying Captives in Feudal Georgia. Tamaz Beradze. History and Geography in Schools. 1984. N1, pp. 53-63
9. Collingwood 1993 – Collingwood R. G., The Idea of History. Rev. ed., edited and with a new introduction by J. van der Dussen, Clarendon Press, Oxford, 1993. 510 p.

10. Chichinadze 1920 A - Chichinadze Z., How the Emperor Pavle Took Away Georgia from the Georgian King Giorgi. Tbilisi, 1920 p. 20.
11. Chichinadze 1920 B - Chichinadze Z., "Mr. Oliver Wardrope and the Relations of England with Georgia, Address of King Erekle to the Government of England in 1780, Tbilisi, 1920 16 p
12. Chichinadze 1895 - Chichinadze, Z. Information by European Confessors and Travelers about Georgia: Letters by King Vakhtang to the King of France and King Erekle's Correspondence with Representatives of England, Tbilisi, 1895. p. 55
13. Chichinadze 1917 - Chichinadze Z., Republicans of the times of the Georgian Kings and King Erekle's Letters to the Government of the Republic of Venice, Tbilisi, 1917 24 p
14. Doborjginidze 2013 - N. Doborjginidze, For Reconstruction of the Historical Memory, compilation of works: "Zurab Kiknadze-80", Tbilisi, 2013 pp 234-257
15. Dubrovin 1866 - Dubrovin N., Transcaucasia in the Years 1803-1806, ЦИГ., 1866.
16. Guruli 2008 - Guruli V., Russia having the Common Faith: Myth and Reality, Tbilisi, Universal, 2008. p 82
17. Guruli 2015 - Guruli V. Shady Enterprise of General Gottlob Tottleben in Georgia, My World, Foundation of Study of Strategies and International Relations of Georgia. Tbilisi, 2015, October. pp. 32-39.
18. Guruli 2013 A - Guruli V. Treaty of Georgievsk (1783) Tbilisi: "Universal", 2013. p. 56
19. Guruli 2013 B - Guruli, V. Treaty of Georgievsk: Under the "Protection" by the Empire: from the Very Beginning the Russian Empire Was Determined Not to Fulfill the Terms of the Agreement, „Istoriani”: a historical-educational journal. Tbilisi, 2013. July, N7(31), pp. 17-22,
20. Gelashvili 2002 - Traveling Through Georgia. Jacob Reineggs; Translation from German, introduction and bibliography by Gia Gelashvili. „Artanuji” publishing, Tbilisi, 2002; p. 333
21. Gelashvili 2003 - Gelashvili, A. The 1812 Rebellion in Kakheti, „Artanuji” publishing, Tbilisi 2003 p. 323.
22. Gregory Ian, Ell Paul 2008 – Gregory Ian N., Ell Paul S. Historical GIS: Technologies, Methodologies, and Scholarship, Cambridge University Press, 2008. 240 p.
23. Hughes-Warrington 2007 – Hughes-Warrington M. Fifty Key Thinkers on History, London: Routledge, 2007, 480 p.
24. Iggers, Wang 2013 – Iggers George G., Wang Q. Edward (authors), Mukherjee Supriya (contributor). A Global History of Modern Historiography, Routledge, 2013. 448 p.
25. Iriye 2012 – Iriye A. Global and Transnational History: The Past, Present, and Future, New York: Palgrave Pivot. 2012. 96 p.
26. Itonishvili 2005 - Itonishvili, Vakh. Banditry of Foreigners in Georgia, Georgian National Academy of Science, Institute of History and Ethnology, Tbilisi: "Mematiane", 2005 ("Ena da Kultura" publishing printing house) p. 82.
27. Jamburia 1998 - Jamburia G. Tragedy at the royal court of Kakheti: Alexander II, King of Kakheti - Tragedy of 1605. history, 1998. N2, p.15-24
28. Jambakur-Orbeliani 1914 A - Jambakur-Orbeliani, A. Batonishvili Levan Bagrationi (Son of Erekle II), Letters and materials for the history of Georgia. Alexander Jam.-Orbeliani, Tbilisi 1914. 23 p
29. Jambakur-Orbeliani 2014 B - Jambakur-Orbeliani, A. Lezgins Coming out of Dagestan and Other Stories, Al. Jambakur-Orbeliani, patronymic Vakhtang, published by Sargis Kakabadze according to the autograph protected in the Society Spreading Literacy. Tfilisi, 1914, p. 23
30. Japaridze 2018 - Japaridze A., Metropolitan. Jurisdiction of Georgian Church in Northern Caucasus (Dagestan. Alania. Adyge(i)-Circassia. Durdzukia. Northern-Caucasian Svaneti. Ossetia. Chechnya. Albania), the Standing Committee Establishing the Real History of the Patriarchate of Georgia. Tbilisi, 2018. 744 p.
31. Kalandia 2017 - King Erekle in the English and Irish Press, the information was collected, introduction and comments were provided by Giorgi Kalandia 2017 332 p
32. Kacharava 1998 - Kacharava D. Military-political connection of Vakhtang with Russia, Essays on the History of Georgian Diplomacy, II, TSU, Tbilisi, 1998, p 237-246
33. Kebuladze, Kekelia 2014 - Kebuladze, K., Kekelia, I. Contours of the External Politics of Georgia in the XI-XII Centuries in the Section of Modern Strategies; Please find: Collected Works. Gori State Educational University Center of History and Archeology. Gori, 2014. N5, pp.218-227
34. Kvitsiani 2017 - Kvitsiani, J. Caucasia from the Ancient Times to the Second Half of the XIX Century: a course of lectures for the students of the Faculty of Humanitarian Sciences, Tbilisi: "Universal" publishing, 2017. pp.143-159
35. Kikodze 1942 - Kikodze, G. Erekle the II, Tbilisi: "Sakhelgami" publishing, 1942. 236 pp. 209-221
36. Kilasonia 1999 - Kilasonia, A. Buying Captives – a Serious Crime and Social Composition of the Criminals in Georgia of the XVI-XVIII Centuries. Historical Studies. Tbilisi, 1999. N2, pp. 258-271
37. Kaldellis Anthony 2014 – Kaldellis Anthony. A New Herodotos. Laonikos Chalkokondyles on the Ottoman Empire, the Fall of Byzantium, and the Emergence of the West, Dumbarton Oaks, 2014. 324 p.
38. Koselleck 2004 – Koselleck Reinhart. Futures Past: On the Semantics of Historical Time, Columbia University Press, 2004. 336 p.
39. Koselleck 2002 – Koselleck R. The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts, Palo Alto: Stanford University Press, 2002, 384 p.
40. Khomeriki 2012 - Khomeriki M., Abolition of the Kingdom of Imereti, the 1819-1820 Rebellion and the Imeretian Bagrationis, "Universal" publishing, Tbilisi, 2012. 450 p

41. Langlois, Seignobos 1992 - Charles-Victor Langlois, Charles Seignobos, Introduction aux études historiques. Editions Kimé, Paris, 1992, 284 p
42. Lambert, Schofield 2004 - Lambert P. and Schofield P. Making History: An introduction to the history and practices of a discipline. Routledge, 2004 - 310 p.
43. Lukacs John 2000 – Lukacs John. Student's Guide to the Study of History, ISI Books, 2000. 53 p.
44. Lobzhanidze 1989 - Lobzhanidze, G. A Study from the History of Legal Relations between Russia and Georgia: [The Legal Status of the Treaty of Georgievsk and Making Georgia a Non-sovereign State, Unilateral Violation of the Agreement by Russia] "Gantiadi". Kutaisi, 1989. N6, pp.232-237
45. Macharadze 2013 - Macharadze, V. Three Treasures of the Treaty of Georgievsk: Scientific-Public Journal. Tbilisi, 2013. March, N1(7), pp. 100-137
46. Megrelidze 2012 - Megrelidze, D. From the History of the Relations between the Northern Caucasus and Georgia. Times of Lezgins' Raids. Tbilisi, 2012. pp. 9-29.
47. Munro Doug, Reid John 2017 – Munro Doug, Reid John G. (eds.). Clio's Lives: Biographies And Autobiographies Of Historians, Acton: ANU Press, 2017. 330 p.
48. Natsvaladze 01.05.2017 - Natsvaladze M. Was Giorgi the Twelfth Poisoned as per the Order of the Emperor's Royal Court of Russia, "Rezonansi", May 1, 2017. p 15
49. Natsvaladze 19.06.2017 - Natsvaladze, M. How the Russian Boot Enrooted Georgian Estrangement, "Rezonansi", June 19, 2017. p. 8.
50. Ninidze 1998 - Ninidze D., Georgian Diplomacy of the Second Half of the XV Century, Essays on the History of Georgian Diplomacy, vol. II, Tbilisi 1998, pp. 58-80
51. Orbeliani 2011 - Orbeliani A. Lezgins Entering Georgia from Dagestan and Other Stories, Historical Heritage: Scientific-Popular Journal. Tbilisi, 2011. N4(17), pp. 28-34,
52. Peradze 2006 - Peradze V. From the History of Relations of Erekle the II with Austria, Historical Verticals. Tbilisi, 2006. N1(10), pp. 82-91
53. Paichadze 1983 - Treaty of Georgievsk: 1783 Agreement on Eastern Georgia Entering Under Protection of Russia. the text was prepared for publication, the introduction and comments were provided by Giorgi Paichadze; Tbilisi: "Metsniereba", 1983, p. 150.
54. Papashvili 2003 - Papashvili, M. Treaty of Georgievsk, this is Georgia, author and editor Akaki Bregadze. Tbilisi, 2003. pp. 305-313
55. Potto 1891 - Potto, V. A. Georgia and Its Historical Past: (Russians Entering Tfilisi in 1783 – Agha Mohammad Khan). Translation by P. Karbelashvili [P. Tskhviloeli]. Iveria, 1891.-26 June, N133, pp.1-2
56. Polievktov 1924 - Polievktov M. A. The Archived "Case" about the Rebellion in Imereti, Guria and Megrelia in the years 1817-1820, Historical Buletin, Bulletin Historique, Publication of the central archive of Georgia. Tbilisi, 1924. vol. II. pp. 199-220
57. Polievktov 1927 - Polievktov M. A. Archive materials for the history of the 1832 plot in Georgia, Georgian archive. Publication of the central archive of Georgia; Head Management of the Scientific Institutions. Tbilisi, 1927. vol. II. pp. 100-123.
58. Quigley Carroll 1979 – Quigley Carroll. The evolution of civilizations. An introduction to historical analysis, Publisher: Liberty Fund Inc.; 2nd edition (August 1, 1979). 428 pages
59. Raaflaub Kurt 2010 – Raaflaub Kurt A. (ed.) Thinking, Recording, and Writing History in the Ancient World, Wiley-Blackwell, 2010. 440 p.
60. Rekhviashvili 1982 - Rekhviashvili, M. Selling and Buying Captives in Western Georgia. Imereti in the XVIII Century: (Essays) Mikheil Rekhviashvili. Tbilisi, 1982. pp. 311-329
61. Shvelidze 2012 - Shvelidze D. General Totleben in Georgia. Pro Georgia. Journal of Kartvelological studies.Center for east european studies- oriental institute-university of Warsaw. Warsaw T. 22, 2012. pp 107-117
62. Shvelidze 2016 - Shvelidze, D. The Epoch of Erekle the II, Tbilisi, Bakur Sulakauri publishing, 2016. 64 pp. 52-53
63. Svanidze 2008 - Svanidze, M. Ottoman Turkey – Iran War of the Years 1578-1590, Georgia and Eastern Caucasus: Starting the Ottoman Turkey – Iran Wars and Georgia Conquest of the Transcaucasian countries by the Ottoman Turks (1578-1579). International Relations in Eastern Georgia during the Ottoman Turkey – Iran Wars and Georgia (XVI century), Institute of Oriental Studies. Tbilisi, 2008. pp. 226-247
64. Tabaghua 1979 - Tabaghua I., Georgia at the International Arena in the Second Half of the XVIII Century, Tbilisi 1979 183 p
65. Tabaghua 1987 – Tabaghua I., Georgia in the Archives and Book Depositories of Europe, III, 1987
66. Tsintsadze 1960 - Tsintsadze I., Protective Treaty of 1783: Materials for the history of Russian-Georgian relations, Tbilisi: Sabchota Sakartvelo, 1960 p. 304
67. Tsintsadze 1969 - Tsintsadze, I. Agha Mohammad Khan Attacking Georgia (1795). Tbilisi: "Sabchota Sakartvelo" publishing, 1969. P. 277.
68. Tamarashvili 1995 - Tamarashvili, M. Georgian Church from the Dawn to These Days, "Kandeli", Tbilisi 1995 799 p.

WOJNA UKRAIŃSKO-POLSKO-ROSYJSKA 1920 ROKU W INTERPRETACJI JEJ UCZESTNIKÓW ORAZ POLSKI KIERUNEK PROPAGANDY BOLSZEWICKIEJ (NA PRZYKŁADZIE BOLSZEWICKICH ULOTEK KWIETNIA – WRZEŚNIA 1920)

Nadtoka O. M.,

Doktor, Profesor nadzwyczajny starożytnej i nowożytnej historii Ukrainy,

Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki, Wydział Historyczny, Kijów, Ukraina

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7248

Abstract. In this publication the author analyzes the interpretations of the events of the Ukrainian-Polish-Russian war in 1920 by its participants. The Polish direction of Russian-Bolshevik propaganda in this war is also being explored. Sources of the study – a collection of Ukrainian agitation editions and Russian-Bolshevik leaflets published in Polish. These editions are stored in the Vernadsky National Library's Department of Old Books (Viddil starodrukiv Nacionalnoji biblioteki imeni V. Vernads'koho). The Bolshevik propaganda involved the creation of a new social consciousness in which the world of good and evil changed places, and the policy of Russian-Bolshevik expansion was presented as the liberation of peoples. The propaganda methods used by Soviet Russia involved the manipulation of consciousness not only through the traditional means of misinformation, inciting controversy, destroying the enemy's reputation, but also special techniques, which are defined as the methods of the overturned pyramid, absolute clarity, and the formation of controlled cognitive choice.

Keywords: Ukrainian-Polish-Russian war, UNR Army, Polish Commonwealth Army, Red Army, Russian-Bolshevik propaganda, propaganda methods, manipulation of consciousness.

Wprowadzenie. Problemy wojny odrodzonej Ukrainy i Polski z Rosją Sowiecką, która od grudnia 1917 r. toczyła wojnę przeciwko Ukrainie, były szeroko badane w ciągu ostatnich dwóch dekad. W ukraińskiej historiografii wojna ta ma nazwę określoną przez schemat jej uczestników oraz specyfikę ówczesnej władzy politycznej w Rosji, konkretnie – wojna ukraińsko-polsko-sowiecką lub ukraińsko-polsko-bolszewicką. W polskiej historiografii widzimy także pewną zmienność, ale zazwyczaj bez uwzględnienia w nazwie ukraińskiego elementu konfrontacji z rosyjskimi bolszewikami – wojna polsko-rosyjska lub polsko-bolszewicka. W proponowanej publikacji używamy nazwy wojna ukraińsko-polsko-rosyjska, ponieważ rodzaj władzy politycznej kraju agresora, w tym przypadku Rosji, nie może zastąpić głównego, narodowego wymiaru konfrontacji totalitarnej Rosji z demokratyczną Ukrainą. Udział w wojnie Ukraińskiej Republiki Ludowej i Rzeczypospolitej Polskiej przeciwko bolszewickiej Rosji ukraińskiego rządu radzieckiego i odpowiednich struktur wojskowo-politycznych po stronie bolszewików nie może zrównoważyć decydującej roli władz rosyjsko-bolszewickich w wojnie, zwłaszcza że rząd radziecki na Ukrainie był tylko marionetką w rękach czerwonej Moskwy.

W ostatnich dziesięcioleciach historiografia wojny 1920 r. z Rosją Sowiecką została znacznie uzupełniona zarówno przez ukraińskie i polskie badania naukowe, jak i publikacje źródeł¹. Specyfika dorobku historiograficznego oraz wykorzystanie przez autora nowych źródeł pozwalają

¹ Vide: С. Литвин, Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела: Монографія, Київ 2000, 464 с.; С. Литвин, Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана, Київ 2001, 640 с.; А. Руккас, Разом з польським військом. Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність та уніформа), Ніжин 2013, 464 с.; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР, 1918–1920: Документи і матеріали, 3 ч.: у 2 т.; відп. ред. і кер. упоряд. В. Верстюк, Київ 2006, т. 1, 687 с., т. 2, 744 с.; kontynuacja publikacji źródeł zainicjowanych przez diasporę ukraińską w Stanach Zjednoczonych Ameryki – С. Петлюра, Статті. Листи. Документи; упоряд. В. Сергійчук, Київ 1999, т. 3, 614 с.; С. Петлюра, Статті. Листи. Документи; упоряд. В. Сергійчук, Київ 2006, т. 4, 706 с.; М. Омелянович-Павленко, Спогади командарма (1917–1920); упоряд. М. Ковальчук, Київ 2007, 608 с.; Українська революція 1917 – 1921 років у волянцях: зб. документів; уклад О. Надтока, Київ 2018, 281 с. та інші. J. Cisek, Rok 1920. Wojna polsko-bolszewicka, Warszawa 2010, 172 s.; L. Wyszczelski, Wojna Polsko-Rosyjska 1919–1920, Warszawa, 2010, 1478 s.; A. Zamoyski, Warszawa 1920. Nieudany podbój Europy przez Lenina, Kraków 2016, 292 s.; J.-K. Maciejewski, Zawadiaka. Dzienniki frontowe 1914–1920, Warszawa 2015, 400 s.; M. Lepecki, W blaskach wojny. Wspomnienia z wojny polsko-bolszewickiej, Warszawa 2017, 220 s. i inni.

zidentyfikować **cel niniejszego opracowania** – porównanie interpretacji wojny przez jej uczestników ze strony ukraińskiej, polskiej i rosyjsko-bolszewickiej, a także ujawnienie specyfiki polskiego kierunku propagandy bolszewickiej. **Wśród zastosowanych metod badawczych** są metoda analizy treści (analiza treści tekstów źródłowych), metoda wyznaczania parametrów ilościowych, metoda porównania, ujawnienie wewnętrznej struktury aparatu propagandowego armii rosyjsko-bolszewickiej jako odrębnego obszaru wojskowych wysiłków organizacyjnych, metoda lokalizacji ośrodków publikowania materiałów propagandowych bolszewików, identyfikacja charakterystycznych metod propagandy rosyjsko-bolszewickiej i cechy tej propagandy.

Stosunki między ukraińskimi i polskimi państwami epoki rewolucyjnej miały okresy konfrontacji i współpracy. Konfrontacja w wyniku zderzenia interesów dwóch rewolucji narodowych i dwóch wariantów formowania granic między Ukrainą a Polską oraz współpracy podczas wojny z największym wrogiem nowych państw narodowych – Moskwą, która została ozdobiona nowymi czerwonymi rewolucyjnymi kolorami. Okres działań wojennych między Ukrainą a Polską trwał od listopada 1918 r. do lipca 1919 r., kiedy Ukraińska Armia Galicyjska (UGA) wycofała się poza rzekę Zbruch na Wielką Ukrainę pod presją przeważających sił polskich. Sojusz wojskowy między krajami i wspólna walka z rosyjską armią bolszewicką trwały od kwietnia do listopada 1920 r., to znaczy od czasu podpisania konwencji wojskowej 24 kwietnia i odpowiedniego rozpoczęcia ofensywy armii polsko-ukraińskiej na terytorium okupowanym przez bolszewików Ukraińskiej Republiki Ludowej (UNR) i do zawieszenia broni polsko-rosyjskiej i walk rosyjsko-ukraińskich w listopadzie 1920 r., kiedy front ustabilizował się wzdłuż rzek Zbruch i Słucz.

Interesy UNR zostały zignorowane przez sojusznika wojskowo-politycznego, a Polska uznała legalność tzw. Ukrainy Radzieckiej, to znaczy uznała okupację Ukrainy przez Armię Czerwoną i zniszczenie UNR. Z kolei Polska otrzymała uznanie od bolszewickiej Rosji nowych granic już z ziemiami ukraińskimi Wschodniej Galicji, Wołynia, ukraińsko-białoruskich terytoriów Polesia Zachodniego. Późniejsza historia Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej świadczyła o fatalnym błędzie zgody na likwidację UNR jako jedyne go prawdziwego sojusznika wojskowego Polski w konfrontacji z bolszewicką Moskwą i utworzenia bezpośredniej granicy polsko-radzieckiej. Wybuch II wojny światowej i napaść na Polskę przez Niemcy Hitlera i Czerwoną Rosję zeznały, że Polacy zostali sami w obliczu śmiertelnego zagrożenia. Sojusznicza Armia UNR dawno już minęła, ponieważ nie było takich dowódców alianckiej armii ukraińskiej jak generał Marko Bezruchko (1883–1944). Szósta dywizja gen. Bezruchka w okresie sierpień-wrzesień 1920 r. bohatersko broniła Zamościa i wniosła znaczący wkład w pokonanie bolszewickiej armii Tuchaczewskiego-Budionnego.

Ukraińskie i polskie interpretacje wojny z bolszewicką Rosją.

Wspólna polsko-ukraińska kampania wyzwolenicza na Ukrainie w 1920 r. przeciwko okupantowi moskiewskiemu została opisana w apelach Armii UNR do Ukraińców z kilkoma akcentami:

- 1) obecne wydarzenia były kontynuacją trzyletniej walki o niepodległość państwa ukraińskiego, a mianowicie niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej;
- 2) Ukraina była wspierana / uznawana przez Polskę i Litwę;
- 3) sytuacja Ukrainy w warunkach okupacji moskiewskiej i wrogich działań Armii Czerwonej została przedstawiona w realistyczny sposób – jako „panowanie śmierci i ruiny”;
- 4) utworzenie silnej, regularnej armii było jedynym wyjściem dla ustanowienia porządku i pokoju, „chroniącego cały lud”. Kluczowymi hasłami w tym zakresie były: „przygotuj się na mobilizację”, „dołącz się do ochotniczej armii”¹.

W czasie wspólnej ofensywy przeciwko armii rosyjsko-bolszewickiej na Ukrainie rewolucja ukraińska i życie narodowe zostały zniszczone przez siły moskiewskie i zdrajców. Najbardziej radykalne cechy tego zjawiska znajdują się w apelach organu kierującego powstańczym ruchem ukraińskim w obwodzie kijowskim – Komitetu Bolszewickiego (powołanego nie później niż w kwietniu 1920 r.). Obraz walki z okupantem przedstawia dychotomia konfrontacji dobra ze złem, życia i śmierci – zarówno w sferze fizycznej, jak i duchowej. Było wezwanie do powstania ludowego jako zemsty – „za nasz kościół, zniszczony przez Moskali i Żydów, za krzywdy ludu, za wolności Ukrainy, za mękę i śmierć naszych braci, ojców i synów, za skalenie naszych żon i córek, za rabunek majątków utrzymywanych przez ciężką i ciągłą pracę, za zniewolenie nasze – śmierć dla wszystkich

¹ Громадяне Української Народної Республіки! Листівка, [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянях: зб. документів, Київ 2018, с. 184.

zajd moskiewskich»¹. Taka determinacja walki jako przeciwdziałanie totalnemu zniszczeniu i przemocy przez wroga była bolesnym i krwawym rezultatem okupacji Ukrainy oraz wynikiem nieludzkiej brutalności władz sowieckich wobec wszystkich grup ludności na Ukrainie.

Interpretację kampanii wyzwolenczej przeciwko czerwonej Rosji i jej zwolennikom na Ukrainie przez przywódców Przecypospolitej Polskiej można prześledzić na przykładzie apelu do narodu ukraińskiego Wodza Naczelnego Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego (1867–1935) i adresu do mieszkańców Kijowa dowódcy Armii Polskiej generała Edwarda Śmigłego-Rydza (1886–1941) (kwiecień–maj 1920 r.). Apele te potwierdzają fakt okupacji Ukrainy i „ludności ziem tych czynią wiadomym, iż wojska polskie usuną z terenów, przez Naród Ukraiński zamieszkałych, obcych najeźdźców, przeciwko którym lud Ukraiński powstawał z orężem w ręku, broniąc swych sadyb przez gwałtem, rozbojem i grabieżą”. Podkreślono, że postęp polskiej armii w głąb Ukrainy opiera się na umowie między rządami polskim i ukraińskim, a sama kampania idzie w parze z „szeregami walecznych jej synów pod wodzą Atamana Głównego Symona Petlury które w Rzeczypospolitej Polskiej znalazły schron i pomoc w najcięższych dniach próby dla ludu ukraińskiego”. W apelu podkreślono również, że celem kampanii jest nie tylko wyzwolenie Ukrainy z władzy jeźdźca i wypełnienie przez Polskę „szczytnego zadania walki o Wolność Ludów”, ale także „aby władze państwowe ukraińskie stworzyły Wam kulturalne, praworządne warunki bytu, oparte na łądzie, bezpieczeństwie mienia i życia spokoju i porządku”².

Krótko po wyzwoleniu Kijowa – 9 maja 1920 r., w swoim przemówieniu do mieszkańców stolicy Ukrainy generał porucznik Edward Śmigły-Rydz otwarcie ujawnił stosunek Polaków do władz bolszewickich, mówiąc, że „polskie wojska przyszły, by uwolnić Wasz Kraj od najazdu barbarzyństwa i bezprawia bolszewickiego”³.

Skala rosyjsko-bolszewickiej propagandy i struktura aparatu propagandowego.

Praca propagandowa bolszewików podczas wojny polsko-ukraińsko-rosyjskiej 1920 roku powinna być określona jako propaganda specjalna. Miało to na celu zapewnienie w umysłach przeciwnika wojskowego i różnych grup ludności na okupowanych terytoriach niezbędnej interpretacji wydarzeń i cech. Jako wysiłki propagandowe bolszewików miały usprawiedliwić rosyjską armię okupacyjną i potęgę sowiecką wręcz przeciwnie, aby skompromitować polsko-ukraiński sojusz wojskowo-polityczny i ideę kampanii wyzwolenczej, jednocześnie wysiłki te musiały zagrozić polsko-ukraińskiemu sojuszowi wojskowo-politycznemu i idei kampanii wyzwolenczej, ta propaganda musiała być znacząca. Chodziło o zaprzeczenie oczywistemu i podważenie szlachetnego pragnienia wolności dla narodu ukraińskiego walczącego o wolność. Rosyjska specjalna propaganda spełniała to kryterium dopasowania skali kłamstwa do właściwej skali propagandy. Na podstawie zbioru bolszewickich ulotek propagandowych w języku polskim (kwiecień-wrzesień 1920 r.) Wydziału Starych Wydań Drukowanych Biblioteki Narodowej Ukrainy imienia W. Wernadskiego, które składają się z 67 różnych tytułów, prześledźmy te cechy.

Wśród bolszewickich władz politycznych i afiliowanych struktur polskich i departamentów politycznych w Armii Czerwonej, które przeprowadziły specjalne działania propagandowe przeciwko polsko-ukraińskiej kampanii wyzwolenczej, znalazły się: Wszechrosyjski Centralny Komitet Wykonawczy Rad robotniczych, włościańskich i żołnierskich delegatów⁴, Wojenno-Rewolucyjna Rada Republiki Rad, Komisariat Ludowy do spraw wojennych Republiki Rad⁵, Komitet Wykonawczy Międzynarodówki Komunistycznej⁶, Wojenna Rada Rewolucyjna XII Armji⁷, Wydział

¹ Відозва до українського народу Комітету боротьби з більшовизмом. Листівка, [w:] Ibidem, s. 177.

² J. Piłsudski, Do wszystkich mieszkańców Ukrainy. До всіх жителів України. Листівка, [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянцях: зб. документів, Київ 2018, s. 178; E. Śmigły Rydz, Do mieszkańców m. Kijowa. До мешканців м. Києва. Листівка, [w:] Ibidem, s. 185.

³ E. Śmigły Rydz, Do mieszkańców m. Kijowa. До мешканців м. Києва. Листівка, [w:] Ibidem, s. 185.

⁴ Żołnierze, robotnicy i włościanie Polski! Towarzysze! Rząd Polski rozpoczął wojnę przeciw sowieckim republikom Rosji i Ukrainy. Ulotka, b.m. 1920, 2 s.

⁵ Rozkaz Przewodniczący Wojenno-Rewolucyjnej Rady Republiki, Komisarz ludowy do spraw wojennych L. Trockij. Żołnierze Polscy! W chwili – kiedy w tej wychwalanej przez burżuazję Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej. Ulotka, b.m. 1920, 1 s.

⁶ Do proletarijuszy wszystkich krajów. Robotnicy wszystkich krajów! Na wschodzie znowu krew się leje. Ulotka, b.m. 1920, 2 s.

⁷ Żołnierzu i robotniku polski! Od ciebie zależy zaprzestanie dalszej bratobójczej walki! Ulotka, b.m. 1920, 1 s.

Polityczny Rewolucyjnej Rady Wojennej XII Armji¹, Polskie biuro przy Wydziale Politycznym Rewolucyjnej Rady Wojennej XII Armji², Politoddział X-tej Dywizji Armji Czerwonej³, Sekcja Polska Grupy Międzynarodowej Propagandy Polituprawlenja Narkomwojenu⁴, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski⁵, Warszawska Rada Delegatów Żołnierskich⁶.

Z listy wynika, że istniało co najmniej jedenaście różnych rosyjsko-bolszewickich struktur wojskowo-politycznych i stowarzyszonych polskich organizacji propagandowych. Skalę i poziom propagandy specjalnej można zobaczyć na przykładzie ulotek, wydanych w czerwcu 1920 r. w celu osłabienia polskiej armii podczas ofensywy Armii Czerwonej. Z wyznaczonej kolekcji ulotek bolszewickich w języku polskim w okresie kwiecień-wrzesień 1920 r. tylko w czerwcu wydano 10 różnych wydań z apelem do polskiego wojska. Ustalono, że tylko dwie edycje tych ulotek miały łączny nakład co najmniej 60 000 egzemplarzy⁷. Kwota ta powinna wystarczyć na pokrycie całej polskiej armii specjalnym materiałem propagandowym, ponieważ na terytorium Ukrainy przebywało do 50 000 polskich żołnierzy, jak zauważył badacz postaci Symona Petlury, ukraiński historyk Sergij Lytwyn⁸. Dlatego wszelki możliwy obieg tych dziesięciu wydań w czerwcu 1920 r. był prawdziwym atakiem informacyjnym, co miało wpłynąć na stan moralny i psychologiczny polskich legionistów. Był to jeden z przykładów rosyjsko-bolszewickiej specjalnej techniki propagandowej, która polegała na organizowaniu masowych wpływów propagandowych za pomocą stacjonarnych i mobilnych centrów drukarskich oraz przygotowanej strukturze do rozpowszechniania tych publikacji.

Ulotki zostały wydrukowane w Kijowie (przede wszystkim), Charkowie, Odessie, Równu, bliżej linii frontu w pociągu – mobilne centrum drukowania, a także w Białymstoku i potajemnie w Warszawie (wariant dezinformacji dotyczący publikacji ulotek w Warszawie w celu zdemoralizowania polskiego wojska jest możliwy)⁹. Propaganda ta została rozpowszechniona wśród polskich wojskowych i cywilów na Prawobrzeżnej Ukrainie w Polsce przez same siły wojskowe. Jednostki Armii Czerwonej Frontu Południowo-Zachodniego, która walczyła na Ukrainie i dalej we wschodniej Polsce, otrzymały pewną liczbę ulotek a ta informacja była czasem zapisywana na jednej z ulotek, wskazując numer aktu odbioru, datę i liczbę ulotek¹⁰. W propagandę zaangażowani byli

¹ Cóż, warto się o to bić, towarzyszu legionisto? Dziś, gdy wojna domowa... Ulotka, b.m. 1920, 1 s.

² Żołnierze Polscy chłopci i robotnicy! Dla jaśniepanów polskich wybiła ostatnia godzina... Ulotka, b.m. 1920, 1 s.

³ Trzecia Międzynarodówka (Międzynarodowe stowarzyszenie robotników). Co to jest Międzynarodówka? Ulotka, b.m. 1920, 1 s.

⁴ Robotnicy Polacy! Wszechświatowa wojna imperialistyczna, która zdziesiątkowała lud roboczy i włościański... Ulotka, Kijów 1920, 1 s.

⁵ Do Włościan Polskich. Armja Czerwonej Rosji robotniczej wkracza na ziemię polską. Ulotka, Białystok 1920, 1 s.

⁶ Warszawska Rada delegatów żołnierskich. Żołnierze w odpowiedzi Piłsudskiemu! Naczelnika i Wodza Kapitalistycznej Polski! Ulotka, Warszawa 1920, 1 s.

⁷ Zgodnie z napisami na ulotkach liczba otrzymanych kopii – Rozkaz Przewodniczący Wojenno-Rewolucyjnej Rady Republiki, Komisarz ludowy do spraw wojennych L. Trockij. Żołnierze Polscy! W chwili – kiedy w tej wychwalanej przez burżuazję Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej., b.m. 1920. Ulotka, s. 1 (21 tysięcy egzemplarzy); Do proletariatu wszystkich krajów. Na wschodzie znowu krew się leje... Ulotka, b.m. 1920, s. 1 (39 tysięcy egzemplarzy).

⁸ С. Литвин, Петлюра і Пілсудський: спільний похід на Київ 1920 року, <http://www.reibert.info/threads/petlura-i-pilsudskij-pohid-na-kijiv-1920-roku.213217.html>, 16.12.2011.

⁹ Robotnicy-Polacy! Ciężkie jarzmo rządów krwawej szlachty polskiej zaciężyło na pewien czas i nad Kijowem... Ulotka, Kijów 1920, 1 s.; Rozkaz. Doszło do wiadomości Politycznego Wydziału N-tej Armji, że ciemne indywidua... Ulotka, Równo 1920, 1 s.; Do dymisji! Rząd pana Skulskiego, Patka... rząd winowajców wojny z RepublikamiSowieckimi podał się do dymisji. Ulotka, Charków 1920, 1 s.; Drodzy bracia żołnierze Polscy! Oto znów, wierząc w oszukaństwa i obietanki... Ulotka, Odessa 1920, 1 s.; Żołnierze! Bracia! Towarzysze! Płatni pismacy, wysługujący się za judaszowe srebrniki kapitalistom i bankierom... Ulotka, Pociąg drukarnia Polit. Wydziału N-skiej Armji 1920, 1 s.; Rozkaz № 11. Żołnierze Polscy! Wszelkie dalsze prowadzenie wojny jest zbrodnią wobec całego ludu pracującego Polski. Ulotka, Białystok 1920, 1 s.; Warszawska Rada delegatów żołnierskich. Żołnierze w odpowiedzi Piłsudskiemu! Naczelnika i Wodza Kapitalistycznej Polski! Ulotka, Warszawa 1920, 1 s.

¹⁰ Tak, jedna z jednostek wojskowych Armii Czerwonej 1 lipca 1920 r. otrzymała od kierownictwa politycznego frontu południowo-zachodniego 1000 egzemplarzy ulotki „Do proletariatu wszystkich krajów”, wydana w maju 1920 r., zbiorowy autor odwołania został oznaczony Komitet Wykonawczy Międzynarodówki Komunistycznej (Vide: Do proletariatu wszystkich krajów. Robotnicy wszystkich krajów! Na wschodzie znowu krew się leje. Ulotka, b. m. 1920, s. 1).

pracownicy Ukraińskiej Komisji Nadzwyczajnej (Komisja została założona 3 grudnia 1918 r. jako oddział Rosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej w celu zwalczania kontrrewolucji, spekulacji, sabotażu i przestępstw służbowych¹), pracownicy Rosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej, a także jednostki wojskowe wymienionych sowieckich organów karnych. Podczas wojny polsko-ukraińsko-rosyjskiej w 1920 r. przewodniczący Rosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej Felix Dzierżyński był bezpośrednio zaangażowany w tworzenie przyszłego polskiego rządu radzieckiego i był zastępcą, ale w gruncie rzeczy był prawdziwym liderem stworzonego marionetkowego wojskowo-politycznego organu zarządzającego Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego²). Komitet w zajętych przez bolszewików polskim Białostoku wydrukował rozkazy dla polskich żołnierzy, przeciwko którym walczył (!), licząc na dalsze przejęcie władzy nad całą Polską wraz z rozwojem światowej rewolucji, ale w rzeczywistości w trakcie dalszej interwencji rosyjsko-bolszewickiej w krajach europejskich. Wyraźni i ukryci bolszewicy agenci wśród Polaków, reprezentowani organizacyjnie przez wspomnianą Sekcję Polską Grupy Międzynarodowej Propagandy Polituprawlenja Narkomwojenu Rosji, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski, Polskie biuro przy Wydziale Politycznego Rewolucyjnego Rady Wojennej XII Armji, tak zwaną Warszawską Radą Delegatów Żołnierskich, dodatkowo wzmocnili rozwinętą strukturę specjalnych organów propagandowych rosyjskich władz radzieckich. Pionowo system organizacji propagandy osiągnął poziom wyższych władz bolszewików, w szczególności Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego Rad robotniczych, włościańskich i żołnierskich delegatów, Wojenno-Rewolucyjnej Rady Republiki Rad, Komisariatu Ludowego do spraw wojennych Republiki Rad, a na niższych poziomach system obejmował specjalne struktury polityczne lub komisarzy w jednostkach wojskowych oraz jednostki komunistów i zwolenników na poziomie lokalnym wraz z oddolną siecią agentów bolszewików. Głównym organem specjalnej propagandy w całym departamencie wojskowym Rosji Radzieckiej było Polituprawlenie Narkomwojenu oraz Zarząd Polityczny Ludowego Komisariatu Wojskowego.

Sensowne napelnianie i metody specjalnej propagandy rosyjsko-bolszewickiej.

Bolszewicka interpretacja wojny 1920 została przedstawiona w wersji uogólnionej w wydaniu Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej „Do Proletariuszy wszystkich krajów”³. Główny konstrukt propagandowy – pragnienie pokoju w bolszewickiej Rosji i agresywność Polski, uwarunkowany agresywną naturą samego systemu kapitalistycznego. Był to wielki błąd dla potencjalnych zwolenników idei bolszewickiej lub komunistycznej, który stał się jednym z fundamentów alternatywnej rzeczywistości stworzonej przez rosyjsko-bolszewicką propagandę i który wspierał istnienie moskiewskiego więzienia narodów i jego prozelitów na świecie. Kraj, który formalnie przestrzegał strategii rewolucji światowej od 1917 r., kierowany przez bezprawną władzę, która zapewniła nową drogę rozwoju politycznego poprzez rewolucję i straszne represje, agresor i zawodowy kata w tej alternatywnej rzeczywistości stał się czymś przeciwnym, odwracając obraz dobra i zła, stał się zwolennikiem pokoju i wsparciem humanizmu w manipulacyjnej wersji ochrony uciśnionych! W związku z tym reszta świata, która próbowała powstrzymać tę chorobę zniszczenia i zła – w oparciu o wartości chrześcijańskie i narodowe, stał się światem wiecznych drapieżników, wyzyskiwaczy, którzy zasłużyli tylko na zniszczenie. Było to świetne znalezisko ideologicznego frontu bolszewików, które przewidywało możliwość stworzenia alternatywnej rzeczywistości dla pełnej rehabilitacji samego zła. Nastąpiła rewolucja znaczeń - zło stało się dobrem i postępem, a dobro stało się złem i odrazą. W najlepszym razie dobro stało się anachronizmem. Wysokie cele walki narodów, w szczególności narodu ukraińskiego i polskiego, zostały uciśnione i zdyskredytowane przede wszystkim poprzez stworzenie negatywnego obrazu przywódców walki narodowej, zatwierdzanie

¹ В. Сташис, Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами [w:] М. Бажан (голова редкол.), Українська радянська енциклопедія, Київ 1978, т. 2, с. 418.

² Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski istniał od 30 lipca do 20 sierpnia 1920 r. Nominalnym szefem tej marionetkowej struktury rządowej była postać polskiego ruchu socjaldemokratycznego Julian Marchlewski, jego zastępcą był szefem Wszechrosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej, organizatora Czerwonego Terroru Feliks Dzierżyński (Vide: Rozkaz № 11. Żołnierze Polscy! Wszelkie dalsze prowadzenie wojny jest zbrodnią wobec całego ludu pracującego Polski. Ułotka, Białystok 1920, s. 1; Do Włościan Polskich. Armja Czerwonej Rosji robotniczej wkraczała na ziemię polską. Ułotka, Białystok 1920, s. 1).

³ Do proletariuszy wszystkich krajów. Robotnicy wszystkich krajów! Na wschodzie znowu krew się leje. Ułotka, b. m. 1920, s. 1–1 zwr.

negatywnych skojarzeń semantycznych lub wirusów werbalnych (od łacińskiego *verborum virus* – trucizna werbalna).

Kilka też szczegółowo opisujących bolszewicką interpretację wojny z siłami narodowymi Polski i Ukrainy:

1. Polska na propozycje pokojowe rządu Sowieckiego odpowiedziała zdradzieckim napadem na Ukrainę; napad ten prowadzi ona pod hasłem przywrócenia władzy Petlury, awanturnika, który sprzedawał się to kapitalistom Koalicji, to znowu imperjalistom niemieckim i który wreszcie teraz, gdy robotnicy i włościanie Ukrainy pozbawili go władzy, sprzedał się obszarnikom polskim (znaczące powiązania, a jednocześnie wirusy werbalne – Rosja dąży do pokoju, Polska zdradziecka i szuka wojny, Petliura jest zwykłym poszukiwaczem przygód; czasami bolszewicy używali prawie inteligentnych definicji, ale sama treść odwołania sugerowała surowsze definicje, które podano dalej; Petliura sprzedał się i sprzedał Ukrainę – główny wirus werbalny rosyjskich bolszewików dotyczący postaci głównego wojownika z bolszewizmem wśród Ukraińców w tym czasie – Głównego Atamana Armii UNR Simona Petliury).

2. Polska rozpoczęła wojnę w celu ograbienia włościan ukraińskich oraz oddania ich ziemi obszarnikom polskim.

3. Polska walczy o to, by narzucić Rosji Sowieckiej, zrujnowanej przez napastujących ją kapitalistów koalicyjnych, ogromną kontrybucję.

4. Od was, robotnicy wszystkich krajów, będzie zależało, żeby wojna ta w jaknajkrótszym czasie została zakończona pogromem polskich kapitalistów i obszarników.

Na końcu apelu Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki widzimy hasła potrzeby walki polskich robotników z własnymi polskimi władzami i proletariackiej rewolucji światowej – „Do szturmu więc, robotnicy Polscy! Rozpoczyna się wasz ostatni bój. Zbliża się dzień w którym sędzami będziemy my”¹.

W sprawie praw narodów, ich walki o państwowość w obliczu upadku Rosji jako imperium, bolszewicy stosowali odrębną metodologię. Niemożność przypisania tej kwestii sprawie kontrrewolucyjnej i, w tym przypadku, powtórzenia szowinistycznej polityki carskiej Rosji, zmusiła bolszewików do ucieczki się do pewnych kompromisów, dopuszczając ograniczone prawo krajowe. W rzeczywistości było to prawo do republik narodowych bez niezależnych narodów, prawo do sfałszowania formacji narodowych bez elity narodowej, do formalnej egzystencji bez narodowego mitu i narodowej przyszłości. Dlatego dyskredytowanie przywódców narodowych było jednym z głównych segmentów rosyjsko-bolszewickiej propagandy. Widzimy to na przykładzie lidera UNR Simona Petlury i głowy państwa polskiego Józefa Piłsudskiego. Postać Petliury została zdyskredytowana przez oszczerstwo, że ten poszukiwacz przygód sprzedał się obcokrajowcom (wśród Polaków bolszewicy szerzyli te same kłamstwa na temat Simona Petliury, jak to robili z Ukraińcami – w ulotkach Petluru nazywali „zaprzysięgłym handlarzem Ukrainy, którą gotów jest sprzedać każdemu kto mu dobrze zapłaci”²), postać Piłsudskiego została również zdyskredytowana z powodu kłamstw dotyczących jego historii służenia innym (sic!). Były socjalista, a już w 1920 r. „najmity sprzymierzonego kapitału” (czyli kapitału Entente), „którą zaprzedał się giełdziarom francuskim”³.

W propagandzie i różnych wpływach na tych terytoriach i na tych, którzy mieli stać się przedmiotem ekspansji rosyjsko-bolszewickiej, Czerwoni szowiniści stosowali zasadę starego państwa carskiego dotyczącą powszechnego stosowania struktur partnerskich do ekspansji rosyjskiej. Kiedyś była to Cerkiew Prawosławna i organizacje Moskwofilskie / Słowianofilskie, w ostatnim czasie była już sekta cywilna Trzeciej Międzynarodówki oraz organizacje Partii Socjaldemokratycznej / Komunistycznej. Okupacja Ukrainy przez rosyjskich bolszewików pokazała agresorowi rzeczywistość koncepcji rewolucji światowej i realizm mocy bagietów dalej na zachód od głodnej Moskwy. Po rozbiciu Ukraińskiej Republiki Ludowej Rzeczpospolita miała stać się kolejną ofiarą rosyjskiego wyzwolenia i kolejnym krokiem w światowej misji proletariatu.

¹ Do proletariuszy wszystkich krajów. Robotnicy wszystkich krajów! Na wschodzie znowu krew się leje. Ulotka, b. m. 1920, s. 1 zwr.

² Hultajska czwórka. Jaśnepan marszałek Piłsudski, ataman hajdamacki Petlura, han krymski baron Wrangiel i partyzant bat'ko Machno zmówili się przeciw rządowi robotniczo-włościańskim w Rosji i na Ukrainie. Ulotka, b. m. 1920, s. 1 zwr.

³ Ibidem, s. 1.

Wśród metod specjalnej propagandy zauważamy także zasadę łączenia w tekstach propagandowych mniejszego losu prawdy z większym losem kłamstw. W różnych okolicznościach odsetek prawdy i fałszu może się różnić, ale główną zasadą było osiągnięcie większej perswazji informacji, jeśli informacje zawierały co najmniej kilka przykładów prawdziwych faktów. Najprostszym schematem było użycie kilku oczywistych faktów zewnętrznych i wypełnienie treści całkowicie fałszywymi informacjami w odmianach różnych składników – dezinformacja, milczenie o prawdziwym stanie rzeczy, dezorientacja i podżeganie do sprzeczności, dyskredytacja przeciwników i otwarte kłamstwa¹. Na przykład przeanalizujmy apel do polskich legionistów w maju 1920 r. „Towarzysze Legioniści”, apel sporządzony przez rosyjsko-bolszewickie struktury polityczne w imieniu żołnierzy Armii Czerwonej. Powód odwołania był prawdziwy – dzień 1-go Maja, który został przedstawiony jako „dzień solidarności robotniczej, dzień łączności całego proletariatu międzynarodowego”. Teza, choć względna, dotycząca legionistów jako „synów robotników i włościan polskich” jest również uzasadniona. I prawdziwe było twierdzenie autorów proklamacji, że w maju 1920 r. polskie wojsko nie walczyło o swoje ziemie². Te prawdziwe dane zostały również wykorzystane do przekazania pomysłów potrzebnych bolszewickim władzom, dla pewnego rodzaju przeformatowania świadomości. Korzystanie z zasady manipulacji (z łac. *manipulare* – rządzić) percepcji publicznej (z perspektywą wpłynięcia na ogólną świadomość społeczną), odnosząc się do pierwotnego prawdziwego faktu, pewna konstrukcja została zbudowana w formie przewróconej piramidy. W sercu wiadomości znajduje się prawdziwy fakt, powyżej znajdują się niezbędne bloki, które rozszerzają wiadomość, bloki informacyjne obejmują szerszy zakres pomysłów, osobowości, procesów i tworzą szeroką platformę kłamstw, które z pozoru logicznie wyrosły z tego prawdziwego faktu! Na przykład na podstawie tezy o pochodzeniu roboczym i chłopskim większości zwykłych żołnierzy polskiej armii powstaje zrozumienie specyfiki tego środowiska, powstaje specjalna świadomość, która została zapisana w specjalnej definicji – świadomość klasowa. W tekście tej ulotki oficerowie polskiej armii i przywódcy państwowi Polski są nieustannie określani jako szlachta, „jaśniepany”, służąca interesom kapitału europejskiego (zwłaszcza Francji), to znaczy są innymi i mają inne interesy. Jednocześnie rosyjsko-bolszewicka armia, radziecka Rosja i radziecka Ukraina są przedstawiane jak spokrewnione, nie obce, ponieważ interesy robotników i chłopów są tam „chronione”. Na koniec logicznego rozumowania wniosek jest taki, że musimy współpracować z bolszewikami Rosjanami i Ukraińcami, którzy mają powiązane interesy i odpowiednią świadomość klasową. Zamiast tego ich własny rząd, dowódcy, Ukraińcy dowodzeni przez Petliurę nie są wiarygodni i ogólnie mogą być postrzegani jako wrogowie. Apel do polskich legionistów zakończył się hasłami – „w dzień jednoczący cały proletariatu międzynarodowy, wzywając was do zaprzestania walki i połączenia się z nami, pozdrawiamy was dawnym okrzykiem bojowym: Niech żyje rewolucja! Precz z wojną! Niech żyje Robotniczo-Włościańska Polska! Niech żyje Robotniczo-Włościańska Rosja i Ukraina!”³. Początek i koniec myśli bez manipulacyjnych „logicznych” połączeń powinien wyglądać mniej więcej tak: jeśli jesteś synem robotnika lub chłopą, musisz stać się zdrajcą Ojczyzny, musisz odmówić wykonania rozkazów dowódców, pozostawić armię bez upoważnienia i przygotować się do walki z własnym rządem po stronie bolszewików i ich sojuszników! Jednak ten prawdziwy obraz został ukryty za inną „prawdą” – prawdą moskiewskiego agresora.

W ulotce „Koledzy i towarzysze – żołnierze Polscy!”, opracowanej przez Wydział Polityczny Rewolucyjnej Rady Wojennej N-tej Armji (prawdopodobnie XII-tej Armji), widzimy próbę zastosowania metody absolutnej oczywistości – dostarczone informacje mają na celu ewentualną weryfikację i dalsze postrzeganie. Jest to przykład odwołania do polskiego wojska tych samych polskich legionistów – konkretnych osób o nazwiskach. Stwierdzono, że pozostawili swoje jednostki wojskowe „z powodów ideologicznych”, „z całą świadomością tego co robimy”, ponieważ uważali „polską reakcję” za najgorszego wroga, wroga polskich robotników i chłopów, do których należały. W

¹ Ці методи ведення спеціальної пропаганди залишалися на озброєнні Радянської армії до кінця існування СРСР. Vide: Спогади випускника Військового інституту іноземних мов (ВІІМ) Міністерства оборони СРСР, командира 109 загону спецпропаганди 66-ї мотострілецької бригади Обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані (ОКРВА) Сергія Небренчина «Оружие смыслов и нервов», <http://www.clubvi.ru/news/2015/08/04.html>, 04.08.2015.

² Towarzysze Legioniści. Dziś dzień 1-ego Maja, dzień solidarności robotniczej, dzień łączności całego proletariatu międzynarodowego. Ulotka, b. m. 1920, s. 1.

³ Ibidem, s. 1 zwr.

tym opowiadaniu ścieżka do tak haniebnego kroku dla honoru wojskowego jest przedstawiana jako ścieżka wglądu, kiedy otworzyły się oczy, kto jest prawdziwym wrogiem ludu pracującego i że te szacunki Armii Czerwonej, które zostały im kiedyś zaoferowane przez oficerów polskiej armii (podano imiona tych dowódców!) są całkowicie fałszywe. Tak więc, od niedawnych wrogów Armii Czerwonej i Rewolucji, ale wrogów w wyniku przymusu (!), ci zdrajcy przysięgi wojskowej stali się ich „najgorętszymi sprzymierzeńcami”. Tekst opowieści przedstawił historię „braterskiego i serdecznego” przyjęcia tych uciekinierów przez Moskiewską Armię Czerwoną, armia bolszewicka została przedstawiona nie jako „banda szubrawców i oberwańców”, ale „silna i groźna potęga proletariatu wyzwolonych Republiki Sowieckich”, „ideowi i waleczni obrońcy Rewolucji, bracia nasi i sprzymierzeńcy”. Wezwanie do naśladowania ich przykładu podpisało czterech żołnierzy polskiej armii – szeregowiec 42-go piechotnego pułku 18-ej Dywizji Strzelców Kresowych S. Korman, szeregowiec 1-go pułku Konnej artylerji polowej Roman Policzkiewicz, szeregowiec 8-go piechotnego pułku 3-ej Dywizji Legionów Leon Czerwonobroda i szeregowiec 49-go Lubelskiego piechotnego pułku Adam Langa¹. Tak więc oprócz testowania metody absolutnej oczywistości, podobnie jak w przypadku metody przewróconej piramidy, zastosowano technikę tworzenia nowej sytuacji poznawczej, gdy żołnierz znajdzie się w sytuacji wyboru i prowadzenia nowej służby – służąc „bliższym” interesom. W tym przypadku – służąc interesom klasy społecznej i własnym interesom, biorąc pod uwagę przynależność do uciskanego środowiska robotników i chłopów. Słaba narodowa i wojskowa świadomość korporacyjna, a także ewentualny brak środków anty-propagandowych w środowisku polskiej armii (lub podobny brak organizacji kontrpropagandowej w armii, z którą walczyła Rosja Radziecka), stworzyło sytuację stopniowego dążenia do nowej opinii społecznej – prorosyjskiej, probolszewickiej w kształtowaniu idei „sprawiedliwego społeczeństwa”, „sprawiedliwego porządku świata” – aż do przejścia na stronę wroga.

Wniki wyszukiwania. Interpretacje treści i zadań wojny polsko-ukraińsko-rosyjskiej 1920 r. były diametralnie różne przez uczestników konfrontacji. Dla Ukrainy wojna z Moskwą stała się walką o przetrwanie narodu. Walkę z bolszewicką inwazją na Ukrainie przedstawiano jako walkę z zaciekłym wrogiem, który niesie śmierć fizyczną i duchową. Dla Polski wojna z bolszewicką Rosją była walką przeciwko władzy bez prawa, która zagrażała zarówno Ukraińcom, jak i Polakom. Armia rosyjsko-bolszewicka i to, co przyniosła na bagnety, interpretowane było jako barbarzyństwo, zagrożenie dla wolności, praw, porządku. Wojna Rzeczypospolitej Polskiej przeciwko Rosji Sowieckiej w sojuszu z Ukraińską Republiką Ludową została podkreślona przez przywódców polski jako zdecydowana misja pomocy w walce o wolność narodów.

Ponieważ Rosja Radziecka jako agresor i okupant nie mogła ujawnić prawdziwej sytuacji, główną cechą ofensywy informacyjnej bolszewików było stworzenie alternatywnej rzeczywistości dla dalszej ekspansji na Zachód. W tym fikcyjnym obrazie dla neofitów Rosja usiłowała przedstawić się jako miłujący pokój i obrońca uciśnionych. Sprawców wojny 1920 w bolszewickiej propagandzie nazwano reakcyjną Polską i żądną przygód Petlurą. Bolszewicy, apelując do wojska i ludności cywilnej od czasu aktywnej ofensywy na prawobrzeżnej Ukrainie i dalej w Polsce Wschodniej, coraz bardziej rozpowszechniali ideę rewolucji socjalistycznej na Zachodzie i promowali ideę utworzenia Polskiej Rzeczypospolitej Socjalistycznej.

Wysiłki propagandowe Rosji Radzieckiej stanowiły prawdziwy front ideologiczny i informacyjno-psychologiczny, który został dostarczony przez zaawansowaną strukturę organizacyjną i zarządczą, obejmował bolszewików rosyjskich i związane z nimi polskie formacje wojskowo-polityczne. Na przykładzie kolekcji ulotek bolszewickich w okresie od kwietnia do września 1920 r. zidentyfikowano jedenaście takich struktur. Głównym organem specjalnej propagandy w całym departamencie wojskowym Rosji Radzieckiej było Polituprawlenie Narkomwojeny oraz Zarząd Polityczny Ludowego Komisariatu Wojskowego.

Wnioski. Istotnymi cechami propagandy moskiewskiej podczas wojny 1920 roku były jej rozmiary w kategoriach ideologicznych i ilościowych. Bolszewicy polegali na społecznym wymiarze poglądów człowieka, co dawało mu więcej okazji do egoistycznego zainteresowania, niż wymiary religijne i narodowe. Specjalna propaganda organizowana i prowadzona przede wszystkim przez struktury wojskowe pod kontrolą organów politycznych i komisarzy polowych, propaganda

¹ Towarzysze Legioniści. Dziś dzień 1-ego Maja, dzień solidarności robotniczej, dzień łączności całego proletariatu międzynarodowego. Ulotka, b. m. 1920, s. 1 zwr.

przewidywała stworzenie nowej perspektywy społecznej, w której świat dobra i zła zmieniał miejsca, a politykę ekspansji rosyjsko-bolszewickiej przedstawiano jako wyzwolenie narodów. Techniki propagandowe polegały na manipulowaniu świadomością nie tylko poprzez tradycyjne dezinformacje, wzbudzanie sprzeczności w otoczeniu wroga, w kompromitacji wroga, ale także specjalne techniki, które są zdefiniowane jako metody przewróconej piramidy, absolutnej oczywistości i powstania sytuacji kontrolowanego wyboru poznawczego.

REFERENCES

1. A. Zamoyski, Warszawa 1920. Nieudany podbój Europy przez Lenina, Kraków 2016, 292 s.
2. Cóż, warto się o to bić, towarzyszu legionisto? Dziś, gdy wojna domowa... Ulotka, b.m. 1920, 1 s.
3. Do dymisji! Rząd pana Skulskiego, Patka... rząd winowajców wojny z Republikami Sowieckimi podał się do dymisji. Ulotka, Charków 1920, 1 s.
4. Do proletariuszy wszystkich krajów. Robotnicy wszystkich krajów! Na wschodzie znowu krew się leje. Ulotka, b. m. 1920, 2 s.
5. Do Włościan Polskich. Armja Czerwonej Rosji robotniczej wkraczyła na ziemię polską. Ulotka, Białystok 1920, 1 s.
6. Drodzy bracia żołnierze Polscy! Oto znów, wierząc w oszukaństwa i obietniki... Ulotka, Odessa 1920, 1 s.
7. E. Smigły Rydz, Do mieszkańców m. Kijowa. До мешканців м. Києва. Листівка, [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянсіях: зб. документів, Київ 2018, с. 185.
8. Hultajska czwórka. Jaśniepan marszałek Piłsudski, ataman hajdamacki Petlura, han krymski baron Wrangiel i partyzant bat'ko Machno zmówili się przeciw rządowi robotniczo-włościańskiemu w Rosji i na Ukrainie. Ulotka, b. m. 1920, 2 s.
9. J. Cisek, Rok 1920. Wojna polsko-bolszewicka, Warszawa 2010, 172 s.
10. J. Piłsudski, Do wszystkich mieszkańców Ukrainy. До всіх жителів України. Листівка, [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянсіях: зб. документів, Київ 2018, с. 178
11. J.-K. Maciejewski, Zawadiaka. Dzienniki frontowe 1914–1920, Warszawa 2015, 400 s.
12. L. Wyszczelski, Wojna Polsko-Rosyjska 1919–1920, Warszawa, 2010, 1478 s.
13. M. Lepecki, W blaskach wojny. Wspomnienia z wojny polsko-bolszewickiej, Warszawa 2017, 220 s.
14. Robotnicy Polacy! Wszechświatowa wojna imperialistyczna, która zdziesiątkowała lud roboczy i włościański... Ulotka, Kijów 1920, 1 s.
15. Robotnicy-Polacy! Ciężkie jarzmo rządów krwawej szlachty polskiej zaciężyło na pewien czas i nad Kijowem... Ulotka, Kijów 1920, 1 s.
16. Rozkaz № 11. Żołnierze Polscy! Wszelkie dalsze prowadzenie wojny jest zbrodnią wobec całego ludu pracującego Polski. Ulotka, Białystok 1920, 1 s.
17. Rozkaz Przewodniczący Wojenno-Rewolucyjnej Rady Republiki, Komisarz ludowy do spraw wojennych L. Trockij. Żołnierze Polscy! W chwili – kiedy w tej wychwalanej przez burżuazję Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej., b.m. 1920. Ulotka, 1 s.
18. Rozkaz. Doszło do wiadomości Politycznego Wydziału N-tej Armji, że ciemne indywidua... Ulotka, Równo 1920, 1 s.
19. Towarzysze Legioniści. Dziś dzień 1-ego Maja, dzień solidarności robotniczej, dzień łączności całego proletariatu międzynarodowego. Ulotka, b. m. 1920, 1 s.
20. Trzecia Międzynarodówka (Międzynarodowe stowarzyszenie robotników). Co to jest Międzynarodówka? Ulotka, b.m. 1920, 1 s.
21. Warszawska Rada delegatów żołnierskich. Żołnierze w odpowiedzi Piłsudskiemu! Naczelnika i Wodza Kapitalistycznej Polski! Ulotka, Warszawa 1920, 1 s.
22. Żołnierze Polscy chłopcy i robotnicy! Dla jaśniepanów polskich wybiła ostatnia godzina... Ulotka, b.m. 1920, 1 s.
23. Żołnierze! Bracia! Towarzysze! Płatni pismacy, wysługujący się za judaszowe srebrniki kapitalistom i bankierom... Ulotka, Pociąg drukarnia Polit. Wydziału N-skiej Armji 1920, 1 s.
24. Żołnierze, robotnicy i włościanie Polski! Towarzysze! Rząd Polski rozpoczął wojnę przeciw sowieckim republikom Rosji i Ukrainy. Ulotka, b.m. 1920, 2 s.
25. Żołnierzu i robotniku polski! Od ciebie zależy zaprzestanie dalszej bratobójczej walki! Ulotka, b.m. 1920, 1 s.
26. А. Руккас, Разом з польським військом. Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність та уніформа), Ніжин 2013, 464 с.
27. В. Сташис, Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами [w:] М. Бажан (голова редкол.), Українська радянська енциклопедія, Київ 1978, т. 2, с. 418.
28. Відозва до українського народу Комітету боротьби з більшовизмом. Листівка, [w:] [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянсіях: зб. документів, Київ 2018, с. 177.
29. Громадяне Української Народної Республіки! Листівка, [w:] О. Надтока (упоряд.), Українська революція 1917 – 1921 років у волянсіях: зб. документів, Київ 2018, с. 184.
30. Директорія, Рада Народних Міністрів УНР, 1918–1920: Документи і матеріали, 3 ч.: у 2 т.; відп. ред. і кер. упоряд. В. Верстюк, Київ 2006, т. 1, 687 с., т. 2, 744 с.

31. Директорія, Рада Народних Міністрів УНР, 1918–1920: Документи і матеріали, 3 ч.: у 2 т.; відп. ред. і кер. упоряд. В. Верстюк, Київ 2006, т. 2, 744 с.
32. М. Омелянович-Павленко, Спогади командарма (1917–1920); упоряд. М. Ковальчук, Київ 2007, 608 с.
33. С. Литвин, Петлюра і Пілсудський: спільний похід на Київ 1920 року, <http://www.reibert.info/threads/petlura-i-pilsudskij-pohid-na-kijiv-1920-roku.213217.html>, 16.12.2011.
34. С. Петлюра, Статті. Листи. Документи; упоряд. В. Сергійчук, Київ 1999, т. 3, 614 с.
35. С. Петлюра, Статті. Листи. Документи; упоряд. В. Сергійчук, Київ 2006, т. 4, 706 с.
36. С. Литвин, Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела: Монографія, Київ 2000, 464 с. С. Литвин, Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана, Київ 2001, 640 с.
37. Спогади випускника Військового інституту іноземних мов (ВІІМ) Міністерства оборони СРСР, командира 109 загону спецпропаганди 66-ї мотострілецької бригади Обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані (ОКРВА) Сергія Небренчина «Оружие смыслов и нервов», <http://www.clubvi.ru/news/2015/08/04.html>, 04.08.2015.
38. Українська революція 1917 – 1921 років у волянсіях: зб. документів; уклад О. Надтока, Київ 2018, 281 с. та інші.

ДОПОМОГА ООН У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Чиж В. С.,

вчитель історії та правознавства навчально-виховний комплекс №1, м. Енергодар, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_conf/25112020/7249

Abstract. The article has the analysis of problems threats faced after the Chernobyl accident; a lot of attention on the need to bring opportunities to the whole international organizations to use joint efforts to implement measures aimed at preventing the possibility of occurrence global consequence that their society has undergone as a result of that accident.

Keywords: the Chernobyl Accident, consequences of the Chernobyl Accident, the UN, international cooperation, international technical assistance.

Вступ. Викликом безпеці людства є глобальне екологічне лихо ХХ ст. – Чорнобильська катастрофа. Українці пам'ятають дату – 26 квітня 1986 р., коли стався вибух на Чорнобильській атомній електростанції, розташованій за 130 км від м. Києва. Радіаційне забруднення торкнулося не тільки українських територій, постраждали також деякі сусідні регіони Росії й Білорусі. Чорнобильська катастрофа стала планетарною катастрофою сторіччя, яка за своїми масштабами і зараз не має прецедентів у світі. Вона забрала життя сотень людей, багатьох залишила інвалідами, принесла глибокі соціальні потрясіння й лишила жакливі екологічні наслідки.

Реакція з боку міжнародної спільноти в рамках міжнародної гуманітарної та технічної допомоги була досить швидкою, зокрема це допомога від Організації Об'єднаних Націй (ООН). До співпраці долучались найвпливовіші міжнародні організації та установи, поширювалась міжнародна взаємодія у науково-технічній та гуманітарній сфері, встановлювались ділові контакти з провідними науковими центрами та лабораторіями передових ядерних держав.

Загальний стан досліджень міжнародної співпраці щодо чорнобильської проблематики виявляється різномісним і нечітко окресленим. Усі питання залучення і застосування міжнародної допомоги в сфері подолання наслідків Чорнобильської аварії висвітлюються у працях українських учених Бар'яхтара В., Борового О., Губарева В., Карасьова В., Криничної І., Омелянко С. та інших [2]. Різні аспекти регулювання міжнародної допомоги, зокрема допомоги ООН від наслідків Чорнобильської аварії знайшли своє відображення в роботах багатьох зарубіжних науковців, зокрема білоруських фахівців, таких як Білоцеркович Д., Ковдун Р., Годзич О., Запроднюк Є., Солчанік Р., Ярошевський В. [13; 14; 15]. Приділялася увагу цьому питанню в працях російських – Анцупової Т., Брагінського М., Борисова Д., Вавіліна Є., Коссака В., Лукашука І., Хоніна В. [1; 2; 3], американських – Булдер С., Волтер Дж., Едісон К., Сімонд Дж., Фернандес Г., Хайда Л., а також західноєвропейських дослідників – Ампаро Л., Жердіно Д., Гармендіа Х. [5, с. 3–17].

Отже, обрана проблематика широко висвітлювалась у науковому дискурсі, проте у середовищі науковців загальні наслідки чорнобильської катастрофи є ще слабовивченим. Саме тому питання допомоги ООН у подоланні наслідків Чорнобильської аварії, зокрема, українській державі, сумні роковини цієї події ця тематика є надзвичайно актуальною.

Мета полягає у зосередженні основної уваги на поступовому переході від гуманітарної допомоги до підтримки соціально-економічного розвитку постраждалих територій, зокрема, Чорнобиля на прикладі допомоги Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до поставленої мети було визначено наукові завдання.

Міжнародна спільнота оперативно відреагувала на катастрофу в Україні. Першою відгукнулася ООН та її організації. На 41-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1986 р. її учасники не обмежилися співчуття сім'ям загиблих у зв'язку з аварією, почала надходити гуманітарна допомога (екологічно чисті продукти, одяг, кошти на оздоровлення дітей, медичне обладнання та ін.). Восени того ж року було прийнято два важливі міжнародні документи – «Конвенція про оперативне оповіщення ядерної аварії» [3] і «Конвенція про допомогу у випадку ядерної радіації» [4], створено Міжурядовий комітет з реагування на ядерні аварії, куди ввійшли представники низки міжнародних організацій.

Додатково уряди Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР) і Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (БРСР) 1990 р. офіційно звернулися до ООН з проханням розглянути питання наслідків Чорнобильської катастрофи на Генеральній Асамблеї ООН. Того самого року Генеральний секретар ООН і делегація Виконавчого секретаріату Європейська економічна комісія (ЄЕК) побували в зоні Чорнобиля. Місія оцінила аварію як безпрецедентну. 45-а сесія Генеральної Асамблеї ООН призначила Координатора ООН з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, підготувала «Зведений план міжнародного співробітництва», визначивши в цій площині такі пріоритетні напрями: здоров'я; переселення; економічна реабілітація постраждалих територій; соціально-психологічна реабілітація постраждалих людей; продовольчий і сільськогосподарський моніторинг; екологічне оздоровлення навколишнього середовища. Резолюції Генеральної Асамблеї передбачали створення спеціальної Чорнобильської програми в рамках системи ООН [13].

Як зазначає український політолог Омелянко С., представники ООН та інших міжнародних структур почали виявляти упередженість до проблем Чорнобиля, пов'язану з побоюванням стосовно відтворення Україною власної ядерної зброї. Саме з можливістю використання Реактора великої потужності каналний (РВПК) пов'язаний тиск на Україну щодо закриття ЧАЕС. Нагадаємо: з 57 реакторів такого виду 29 функціонували на території Східної Європи [5].

Уряди країн СРСР, УРСР і БРСР звалили на себе левову частку роботи з подолання наслідків чорнобильської аварії. Це були дорогі і складні зусилля, треба віддати належне тому, що було зроблено для захисту населення та зниження наслідків аварії. ООН в різних напрямках підтримувала зусилля вищезазначених урядів.

Важливим кроком стало створення у 2003 р. Чорнобильського Форуму під егідою ООН з участю Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ,) Європейської Комісії, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інших міжнародних організацій і урядів постраждалих від аварії країн, з метою теоретичного осмислення, що буде сприяти кращому розумінню й удосконаленню заходів для подолання наслідків аварії. На засіданні Чорнобильського форуму в квітні 2005 р. учасники від Білорусі, Росії й України звернулися з проханням розробити рекомендації урядам цих трьох країн за спеціальними програмами охорони здоров'я і відновленню навколишнього середовища, позначивши потреби в подальших дослідженнях, а також у соціально-економічній політиці [11].

У вересні 2005 р. у м. Відні відбулося заключне засідання Форуму, який розглянув і схвалив доповіді-звіти двох груп наукових експертів «Здоров'я», підготовлених при координації ВООЗ, і «Навколишнє середовище», здійсненого при координації МАГАТЕ провідними фахівцями світової науки. Заключний документ був підготовлений Секретаріатом Форуму на основі рекомендацій, представлених у його технічних доповідях. Рекомендації Форуму були поширені серед учасників і прийняті на основі консенсусу. Форум визнав, що аварія 1986 р. була найтяжчою ядерною аварією в історії світової атомної промисловості.

У зв'язку з викидом дуже великої кількості радіонуклідів вона стала також і найбільшою радіаційною аварією. Однак з роками, по мірі зниження рівнів опромінення і нагромадження гуманітарних наслідків, на перше місце поступово виходять важка соціально-економічна депресія постраждалих регіонів Білорусі, Росії та України і серйозні психологічні проблеми безпосередніх учасників ліквідації аварії та населення. Вчені прийшли до висновку, що радіація стане причиною близько 4000 смертей серед тих, хто отримав підвищенні дози опромінення [12].

Один з головних висновків Форуму полягає в тому, що заходи, прийняті в минулому урядами для подолання наслідків Чорнобильської аварії, були своєчасними і адекватними. В той же час сучасні дослідження та спостереження вказують на необхідність зміни напрямку цих зусиль. Форум вважав, що пріоритетом повинно стати соціальне та економічне відродження постраждалих районів Білорусі, Росії, України, усунення психологічного вантажу серед населення, та у середовищі ліквідаторів аварії [6].

В даний час в ООН працюють над концепцією міжнародного співробітництва щодо Чорнобиля на період після 2016 р. За словами Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, вона повинна бути орієнтована на надання подальшої допомоги у відновленні районів, постраждалих у зв'язку з Чорнобильською катастрофою. Ще одна мета програми – спільна

робота, спрямована на зміцнення ядерної безпеки в усьому світі. План дій ООН: яким бачаться у 2016 р. території, постраждали внаслідок чорнобильської аварії? У своїй Доповіді на Генеральній Асамблеї ООН 2007 р. Генеральний секретар ООН визначив реалізацію загальної мети плану дій організації, щоб до 2016 р «в цьому районі були повністю подолані похмури наслідки, з якими стикається цей регіон, з тим щоб люди могли взяти повний контроль над своїм життям і з тим, щоб нормальне життя стало однією з цілей» [5].

ООН припускає, що на забруднених територіях будуть переважати такі умови:

- розміри забруднених територій продовжують зменшуватися;
- радіаційна безпека населення забезпечується відповідно до державного законодавства та міжнародних стандартів безпеки;
- більше половини населення на постраждалих територіях народилося після чорнобильської аварії, або мігрувало з інших регіонів;
- триває міграція молодих людей з сільських районів в міста, а демографія на забруднених територіях залишається асиметричною;
- допомога, яка надається забрудненим територіям за рахунок державного бюджету, значно скорочується;
- обмеження щодо споживання деяких продуктів харчування залишаються в силі в регіонах, де вміст радіонуклідів у місцевих продуктах споживання (наприклад, у грибах, диких ягодах і рибі) може перевищувати рівні, зазначені в державних дозвільних документах;
- продовжується проведення обмеженого радіологічного моніторингу (продуктів харчування та опромінення населення) в забруднених районах Білорусії, Росії та України [1].

Серед пріоритетів, щоб бути ефективними у своїй діяльності і максимально використовувати обмежені ресурси, агентствам ООН необхідно узгодити ряд спільних принципів у вигляді директив для своєї роботи по Чорнобилі. Зусилля ООН спрямовані на підтримку національних стратегій і розвиток урядових пріоритетів. Уряди постраждалих від аварії держав в першу чергу відповідальні за виконання програм з відновлення територій. Зважаючи на свої можливості, агентства ООН роблять все можливе, впроваджуючи інноваційні пілотні проекти, які можуть допомогти при здійсненні зацікавленими урядами більш широкомасштабної діяльності, надаючи там, де це необхідно, експертів і забезпечуючи консультації; широко пропагуючи підхід, що передбачає розвиток Чорнобильських територій [13].

Агентства ООН обмінюються інформацією щодо своїх Чорнобильських ініціатив. Так, Міжвідомча робоча група Чорнобилі (МРГЧ) є інструментом для такого регулярного обміну інформацією. Необхідна злагоджена координація щоб уникнути дублювання зусиль, а також для розвитку спільної діяльності. Субрегіональна співпраця може допомогти розділити успіх. МРГЧ дотримується підходу розширення кола учасників, додавши статус спостерігача для інших організацій, залучених в діяльність з відновлення постраждалих від чорнобильської аварії територій [2].

У ході дослідження було досягнуто мету за допомогою поставлених завдань та використаними методами, а саме: проаналізовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми; виявлено й охарактеризовано джерельну базу дослідження; проаналізовано гуманітарні аспекти чорнобильської проблеми, її екологічні наслідки і впливи; здійснено комплексний аналіз допомога ООН у подоланні наслідків чорнобильської катастрофи.

Робота агентств ООН спрямована на надання узгодженої інформації щодо наслідків Чорнобильської аварії із залученням уваги там, де це можливо, до висновків Чорнобильського Форуму ООН. Виходячи з ввірених їм повноважень, агентства ООН підтримують «підхід, що передбачає розвиток постраждалих регіонів» і їх відновлення, і сприяють «поверненню до нормального життя» спільнот, що знаходяться на пошкоджених аварією територіях.

Перелік пріоритетів і проектів агентств ООН не є всеосяжним, і в більшості випадків залежить від наявності ресурсів. Більш того, багато пріоритети не пов'язані жорстко з наслідками чорнобильської аварії, а скоріше відповідають більш загальним потребам населення, таким як, наприклад, допомога в розвитку здорового способу життя або універсальна йодизація солі. Тим не менш, перелік дає загальне уявлення про нинішні цілі і плани агентств ООН у питаннях щодо подолання наслідків Чорнобиля [15, с. 32].

Практичне значення результатів. На підставі вивчення наслідків Чорнобильської катастрофи, їх впливів на різні сторони суспільного життя та накопиченого владними

структурами України досвіду, у роботі сформульовані висновки, які, на думку авторки, доцільно використати для посилення системного бачення проблеми в процесі вироблення державної політики, більш чіткої її орієнтації на фізичне і моральне відродження постраждалого населення та територій за допомоги міжнародних організацій. Робота може бути корисна для працівників державних структур, покликаних вирішувати коло проблем, породжених цією техногенною катастрофою, а також покладена в основу розробки і створення нового знання з прогностичною функцією.

Основні положення роботи, фактологічний матеріал та висновки є важливою складовою в ході об'єктивної реконструкції суспільно – політичної історії України, а також при виробленні її правдивої концепції, інтегрованої в загальноєвропейський історіографічний процес.

Стаття може бути корисною також й при підготовці підручників для вищих і середніх навчальних закладів, розробці лекційних та спеціальних курсів з історії, політології, природознавчих наук тощо.

Висновки. Таким чином, можна зробити певні висновки. По-перше, надання міжнародної допомоги було та залишається важливою складовою зусиль міжнародних організацій у подоланні наслідків аварії на ЧАЕС. Сформувалася в цілому достатня правова база. По-друге, відбулося узгодження національних та міжнародних пріоритетів та стратегій та їх законодавчого закріплення, прийняття спеціального Закону «Про міжнародну технічну допомогу», чітке розмежування повноважень відповідних державних органів. За період після аварії на ЧАЕС в практиці надання міжнародної допомоги відбулися певні зміни. Підтверджуючи свої наміри щодо подолання наслідків аварії, світова спільнота, представлена системою в ролі ООН. По-третє, залишається актуальним питання подальшого теоретичного осмислення і проведення комплексного дослідження щодо юридичної природи правових джерел, форм і методів міжнародної допомоги в системі міжнародних економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баряхтар В. Г. Чернобыльская катастрофа: проблемы и решения / В. Г. Баряхтар // АН Украины. – 1992. – № 4. – С. 151-164.
2. Богуславський Д. Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / Д. Богуславський // Надзвичайна ситуація. – 2009. - № 3/4. – С. 12-18.
3. Бузунов В. Стан здоров'я постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи / В. Бузунов // Ваше здоров'я. – 2007. – 2 листопада. - С. 11.
4. Гуманітарні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС стратегія реабілітації: звіт ПРООН і ЮНІСЕФ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.quarta-rad.ru/articles.php?id=6>
5. Гармендіа Х. Дружба, перевірена часом : інтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Куба в Україні паном Хуліо Гармендіа / Х. Гармендіа // Надзвичайна ситуація. – 2006. – № 3. – С. 10-12
6. Допомога ООН під час ліквідації Чорнобильської катастрофи. Миротворча діяльність України в рамках ООН [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pidruchniki.com/1230100255623/politologiya/dopomoga_oon_pid_chas_likvidatsiyi_chornobilskoyi_katastrofi_mirotvorcha_diyalnist_ukrayini_ramkah_oon
7. Конвенція об оперативном оповещении о ядерной аварии [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_026
8. Конвенція о помощи в случае ядерной аварии или радиационной аварийной ситуации [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_027
9. Міжнародне співробітництво з питань подолання наслідків від Чорнобильської аварії [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/chornobyl/20_year/03/13.pdf
10. План действий ООН по Чернобылю до 2016 года [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.un.org/ru/events/chernobyl/plan.shtml>
11. Чорнобильська катастрофа в рішеннях Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/news/6206.html>
12. Чорнобильська програма відродження та розвитку [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/local-development-and-human-security/>
13. Білоцеркевич Я. Українські радянські розбіжності: Вивчення політичного відчуження / Я. Білоцеркевич. – Лондон: Westview Press. – 1998. – № 8. – с. 33.
14. Запруднюк Я. Білоруські погляди/ Я. Запруднюк // Проблеми комунізму. – 1999. – № 4. – С. 36-52.
15. Ярошевський В. Отруєна Україна / В. Ярошевський // The Wall Street Journal. – 1989. – № 12. – С. 32.

**Proceedings of the
XXIII International Scientific and
Practical Conference
Social and Economic Aspects of Education in
Modern Society**

(Vol.1, November 25, 2020, Warsaw, Poland)

MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION

Passed for printing 20.11.2020. Appearance 25.11.2020.
Typeface Times New Roman.
Circulation 300 copies.
RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2020